REBREANU

Ion

161

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

LIVIU REBREANU

Ion

Vol. I

GLASUL PĂMÎNTULUI

1963

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Prefață de *Paul Georgescu*
Tabel cronologic de *Cornel Regman*

Ediția de față reproduce textul după: Liviu Rebreanu *Ion*, Editura Socec, 1941, confruntată, pentru înlăturarea unor greșeli de tipar, cu ediția apărută în 1920 la Editura „Viața românească". Notele de subsol aparțin redacției.

PREFAȚĂ

Apariția lui Ion *(1920) constituie, după o unanimă apreciere, un eveniment capital în dezvoltarea romanului românesc care, prin el, atinge prima dată planul romanului universal. Prozatorii noștri începuseră să fie preocupați de roman încă dinainte de jumătatea secolului trecut, atrași desigur de numeroasele posibilități pe care acesta le oferea prin capacitatea sa de a cuprinde complexitatea unei epoci, luptele filozofice și politice, zbuciumările sufletului etc., dar de abia Nicolae Filimon reușește, cu* Ciocoii vechi și noi, *să întemeieze drepturile artistice ale genului (dacă e într-adevăr un nou gen).* Mara *și* Moara cu noroc *de Slavici și ciclul Comăneștenilor al lui Duiliu Zamfirescu susțin cu succes onoarea romanului românesc într-o perioadă în care, totuși, proza noastră dăduse mari artiști, ca Odobescu, Creangă, Caragiale, Sadoveanu, precum și alții, demni de toată stima. Altfel spus, proza noastră a excelat în schițe și amintiri în vreme ce romancierii doreau să înalțe construcții ce nu sînt decît triste grămezi de moloz. Nu e locul să analizăm aici curioasa discrepanță dintre strălucirea prozei artistice și inconsistența marilor construcții epice, cu pomenitele excepții, subliniem doar că* Ion *marchează începutul unei dezvoltări a romanului ro-*

mînesc, remarcabilă prin valoarea și varietatea modalităților ei.

La apariția romanului Ion *(la a cărui realizare scriitorul lucrase șapte ani încercînd mai multe variante), Liviu Rebreanu era un tînăr cunoscut doar prin cîteva nuvele, cronici dramatice etc., care nu atrăsese prea mult atenția literaților, deși volumul* Golanii *conține lucrări care pot figura oricînd într-o antologie a nuvelei romînești.*

Ion *e monografia satului transilvănean dinaintea primului război mondial așa cum* Răscoala *e monografia satului muntenesc din aceeași perioadă dar, dincolo de elementele locale pe care le conține,* Ion *reprezintă înfățișarea tipică a satului romînesc pînă la Eliberare. Forța romanului stă în marea putere de tipizare a scriitorului care a așezat la temelia construcției sale dramatica chestiune a pămîntului, problemă ce obseda, de un secol, literatura noastră.*

Figura centrală a cărții e un flăcău voinic, deștept, energic, care suferă de sărăcia lui și care se crede, prin calitățile enumerate, capabil de o altă soartă. Critica burgheză l-a categorisit drept brută, individ șiret, condus de violențele și vicleniile instinctului. E drept, cazul lui Ion e greu, dosarul său e încărcat cu păcate, astfel încît părerea aceasta s-a generalizat ușor. Dar procesul merită a fi redeschis tocmai fiindcă, prin puterea de generalizare a autorului, Ion nu e un caz, și dacă nu e un simbol (cum a intenționat Rebreanu) e cu siguranță un tip. După cum se știe, Ion o seduce pe Ana, pe care n-o iubește, pentru a-l sili astfel pe Vasile Baciu, tatăl Anei, să-i dea nu numai fata, ci și pămîntul, fiindcă Vasile e bogat. Acesta însă nici nu vrea să audă de „sărăntoc" și vrea s-o mărite cu George, băiat de chiabur. Vina lui Ion, deci, ar consta în faptul că trece peste „glasul iubirii" (el o iubea pe Florica) pentru a asculta de

„glasul pământului" (cel puțin în prima parte a romanului). E necesar să observăm, însă, că nici ceilalți (în afară de Ana, care-l iubește pe Ion) nu procedează altfel, că tatăl fetei, ca și părinții băiatului privesc problema căsătoriei drept o problemă strict economică. De altfel, Vasile Baciu însuși făcuse în tinerețe ca Ion și el nu e indignat de procedeu, ca atare, ci de dorința lui Ion de a-i lua averea: „Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune. A avut o viață grea și plină de trudă, dar s-a ținut totdeauna printre fruntași. Părinții nu i-au dat decît sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată și urîtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăția îi deschisese mai mare dragoste de muncă. Rîvna de a agonisi îi puse stăpînire pe suflet." *De altfel frumoasa Florica îl ia pe George nu pentru că-l iubește, ci fiindcă acesta are pămînt. Măritișul Laurei, fata cea mai mare a învățătorului Herdelea, se țese în jurul zestrei: ea nu se mărită cu Aurel, pe care-l place, ci cu teologul Pintea, de care rîsese înainte, fiindcă acesta o cere fără zestre:* „Aceasta înseamnă, nici mai mult, nici mai puțin, că Pintea dorește să ia pe Laura fără zestre.

— În sfîrșit, te-a bătut norocul! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestico?!

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! lăcrăma dăscăliță, mestecînd mișcată în tocana ce se perpelea pe foc." *După o rezistență cu lacrimi, Laura se mărită emoționată și devine o soție model.*

Atitudinea lui Ion e așadar destul de comună, deși procedeul său era mai original, fără să fie inedit. Violența lui e forma pe care o ia, în condițiile date, o energie exasperată de a nu se fi putut exprima altfel, într-o societate în care totul îl condamna pe Ion la

supunere, la acceptare, adică la mizerie. „Ion nu e însă decît o brută, căreia şiretenia îi ţine loc de deşteptăciune", *afirmă G. Călinescu în a sa* Istorie a literaturii romîne, *după ce însă îi absolvise pe Dinu Păturică şi pe Julien Sorel. Condamnarea sa nu e de ordin moral ci, admirînd la Păturică şi Sorel fineţea mijloacelor de parvenire, subtilitatea linguşirii şi rafinamentul cruzimii, îi reproşează lui Ion lipsa de subtilitate în dorinţa de parvenire, cît şi obiectul efortului său: pămîntul, obiect care i se pare prea... terestru. Fără a deschide, la rîndul nostru, proces moral eroilor lui Filimon şi Stendhal am spune doar că un erou nu poate fi judecat în afara condiţiilor sociale obiective în care este pus. Personajul e rezultanta dintre un temperament şi o societate, raportul dintre o energie, acţionînd în condiţii sociale date, şi o societate anumită. Or, ceea ce caracterizează satul în epoca respectivă este imobilitatea lui socială, anchiloza formelor sociale astfel încît o energie nu se poate manifesta, în vreme ce societatea franceză descrisă de Stendhal (aristocraţia la 1830) sau acea din* Ciocoii vechi şi noi *(1821), cu toată rigiditatea lor, dădeau mai multe posibilităţi de mişcare, de acţiune, prin structura lor şi mai complicată. De altfel, am greşi, credem, dacă am face din Ion un arivist, dacă l-am judeca în afara mobilului acţiunii sale, pămîntul.*

Prin căsătoria sa cu Ana, Ion vrea să obţină pămînt. E vorba de un ideal fundamental care, în condiţiile respective, reprezenta cu mult mai mult decît înavuţirea. Pămîntul, pentru Ion, însemna şi situaţie socială, demnitate umană, posibilitatea de a munci cu folos etc. Atît cei care au văzut în Ion un simplu arivist, dornic de închiaburire, cît şi cei care şi-au închipuit că Ion ar fi simbolul unei mistice chemări a pămîntului, ca atare, au trecut peste analiza con-

creiă a idealului, ca și asupra cauzelor care l-au determinat. Ion e o energie care nu s-a putut constitui încă în personalitate, încearcă să depășească starea de mizerie, de inferioritate socială și morală în care e ținut. Procedeul însuși folosit de Ion ne indică, prin particularitatea sa, că țăranului sărac îi era interzis, practic, orice acces la altă situație socială. Autorul insistă asupra faptului că munca, ingeniozitatea — calități de care Ion dă dovadă — erau inutile, nu-l puteau sălta din mizerie.

Familia lui Ion trăia în spaima birurilor neîmplinite. Plecînd la coasă, flăcăul îi spune lui taică-su: „— Apoi bine... Numai să nu bei banii, că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir — adăogă Ion foarte așezat."

Simion Lungu, pe care Ion îl salută cu un „Harnic, harnic!", *răspunde încruntat:* „Apoi, ce să facem?... Muncim, că de aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume..." *Despre Ion autorul ne spune în repetate rînduri:* „Era iute și harnic, ca mă-sa. Unde punea el mîna, punea și Dumnezeu mila." *Și:* „Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare." *Pentru acest flăcău zdravăn și harnic, sărăcia, adică lipsa pămîntului, e o permanentă suferință și preocuparea cea mare e cum să-l obțină:* „Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. Veșnic a pizmuit pe cei bogați și veșnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimașă: trebuie să aibă pămînt mult, trebuie!" *Ideea e subliniată în mai multe rînduri:* „Cu cît trecea vremea, cu atît neliniștea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca și cînd și-ar fi pus în gînd să se îmbogățească într-o clipire, să scape de orice grije și mai ales de orice rîvnă. Se înfuria că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o robotează de o vară întreagă pe la alții, rămînînd chiar în urmă

cu pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloți. Urmînd așa, nu va ajunge să facă nici un pas înainte."

Pentru Ion, Anuța înseamnă de la început și cu claritate singura posibilitate de a ieși din sărăcie: „Tare-i slăbuță și urîțică, săraca de ea!..." *își zicea Ion privind-o cum se îndepărtează...* „cum se legăna în mers ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă..." „Încremeni așa un răstimp. Dar deodată își reveni, scuturâ din cap, ca și cînd s-ar încăpățîna să-și lepede o slăbiciune, și-și zise aspru: «Mă moleșesc ca o babă neroadă. Parcă n-aș mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las' că-i bună Anuța!»" *În mintea lui, Ana este atît de asociată de pămînturile lui Vasile Baciu, încît Ion, cînd se gîndește la fată, simte nevoia să vadă pămînturile:* „Trecea deseori, parcă înadins, pe lîngă pămînturile lui Vasile Baciu. Le cîntărea din ochi, se uita dacă sînt bine lucrate și se supăra cînd vedea că nu sînt toate cum trebuie. Se simțea stăpînul lor și-și făcea planuri cum va arăta fineața cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi..." *Există în carte și cîteva pasaje, din fericire puține, în care Ion e arătat într-o comuniune lirică, sentimentală, cu pămîntul. S-a făcut mult caz de cele patru rînduri în care Ion sărută, pătimaș, pămîntul. Asemenea pasaje, însă, nu se situează pe linia realistă, a observației atente a realității, pe care se află cartea, ci sînt vibrații lirice ale autorului, nu ale lui Ion, al cărui caracter se refuză unor asemenea înduioșări livrești.*

Important, pentru noi, e mai puțin destinul individual al lui Ion, soluția lui personală, cît tipicitatea lui, care constă atît în mobilurile sociale care-l împing la acțiune, cît și în idealul său determinat social-istoric. Ion nu e, cum s-a spus, un instinct, ci o energie care nu se poate afirma în limitele rigide ale colectivității sale. Sfîrșitul său tragic este, în esență,

expresia caracterului său, sugestia finalului necesar violent pentru un dinamism care întîlneşte peste tot bariere. Securea gelosului George este particularizarea unui destin căci, dacă Ion ar fi renunţat la Florica, el ar fi jinduit cu siguranţă altceva, un alt „bun oprit", în acea lume a interdicţiilor. Mobilul fundamental este mizeria, cu implicaţiile ei sociale şi psihologice, iar scopul, pămîntul, înseamnă şi avere, dar şi demnitate socială, realizare personală etc. Într-o lume în care toate valorile au preţul lor în iugăre, un tînăr capabil şi energic nu poate tinde decît către iugăre, pămîntul fiind măsura tuturor lucrurilor. Fără pămînt, un om însemna, atunci şi acolo, nimic, din nici un punct de vedere, indiferent de calităţile sale. Or, Ion nu poate accepta să fie nimic. E drept că bătrînul Moromete, eroul lui Marin Preda, cinsteşte alte valori mai presus de pămînt dar, spre a-l aprecia lucid, el trebuie mai întîi să-l aibă: „sărăntoc", Ilie Moromete n-ar putea fi filozof. Socialmente, ca şi literar, de altfel, Moromeţii *reprezintă un stadiu avansat dar, pentru a experimenta lipsa de trăinicie a acestei valori, erau necesare zbaterea dramatică a lui Ion, ridicarea săracilor din* Răscoala.

Satul e un mare mecanism care întreţeseriş şi semănat îşi epuizează traiectoria, faptele şi semnificaţiile. Rigiditatea unei societăţi conservatoare creează o mecanică a cotidianului, o uniformitate a pasiunilor rezolvate în ceremonie. Hora cu violenţele ei sintetizează momentul erotic, aşa cum ceremonia complicată a nunţii consemnează social un tîrg economic. În familia Herdelea, hora a fost înlocuită de bal, nunta se face la restaurantul din Armadia, dar caracterul ciclic al pasiunilor nu se modifică. Măritată, Laura reia viaţa d-nei Herdelea şi îi ghicim viaţa viitoare fără surprize. Diferitele femei pe care le întîlnim în roman figurează momente ale aceluiaşi circuit. Me-

canica vieții e descrisă cu o remarcabilă precizie și cu folosirea admirabilă a amănuntului, sugerîndu-se că mecanica psihologică este condiționată de scleroza socială.

Prin arta compoziției în acest roman înțelegem marea pricepere a scriitorului de a ne da, din toate planurile vieții rurale, atît doar cît să înțelegem întreaga destășurare a evenimentelor; în realitate, toate scenele, toate momentele înfățișate constituiesc momente ale unui ansamblu. Cînd cititorul, tulburat, închide această carte, el înțelege că se află în fața unei prezentări complete a satului romînesc dinainte de Eliberare, că nimic important nu lipsește, că nimic nu a fost spus inutil, iar tot ceea ce nu este spus poate fi ușor dedus, se constituie ca imagine în mintea noastră fiindcă scriitorul ne-a dat toate elementele necesare. Arta construcției, încă o dată, nu e chestiune de abilitate, de meșteșug, ci de concepție. Scriind, Rebreanu a avut viziunea întregului, alegînd de pe toate planurile momentele esențiale, astfel încît, ca ansamblu, romanul depășește în valoare însumarea momentelor, așa cum un organism nu este simpla aglomerare a părților, ci totalitatea lor, într-o funcțiune unică. Altfel spus, romanul lui Rebreanu reușește să ne dea sugestia vieții.

Este drept, lucrul s-a spus, că autorul n-a reușit să găsească soluția problemei nici în Ion, *nici în* Răscoala. *Este limita realismului critic. Alți autori — Marin Preda în* Moromeții, *Titus Popovici în* Setea — *au reluat problema, în perspectiva revoluționară. Dar este atîta adevăr al vieții în* Ion, *încît orice cititor avizat își dă seama că acel mecanism social care încătușa orice energie, care reducea viața la o tristă monotonie, nu putea să nu fie sfărîmat împreună cu clasele sociale care-l generaseră. Nu putem, în încheiere, să nu reproducem frumoasa caracterizare a*

lui G. Călinescu, din opera citată: „*Ion* e opera unui poet epic care cîntă cu solemnitate condițiile generale ale vieții, nașterea, nunta, moartea. Romanul e făcut din cînturi, vădit cadențate în stilul marilor epopei..." „Hora în sat, bătaia între flăcăi, tocmeala pentru zestre, nunta țărănească și nunta învățătorească, nașterea la cîmp a copilului Anei, moartea bătrînului Dumitru Moarcăș, spînzurarea cîrciumarului și a Anei sînt momente din calendarul sempitern al satului, mișcătoare prin calitatea lor elementară. *Ion* e un poem epic, solemn ca un fluviu american, o capodoperă de măreție liniștită." *Din fericire, condițiile sociale din* Ion *s-au prăbușit pentru totdeauna. Pentru ceea ce satul romînesc a fost cîndva, multă vreme, prea multă vreme,* Ion *rămîne monumentul acelei vremi de suferință și nedreptate*

Paul Georgescu

TABEL CRONOLOGIC

1885 *„Sînt născut într-o noapte — 27 noiembrie 1885 — cînd Pămîntul s-a întîlnit cu resturile Cometei Bialla. În această noapte a fost cea mai formidabilă ploaie de stele. Îmi spunea tata că stătea pe prispă și că ploua cu stele cu adevărat așa cum plouă cu apă."*

Locul nașterii: satul Tîrlișiua, din fostul județ Someș (azi raionul Beclean, regiunea Cluj), unde tatăl său, Vasile Rebreanu, era învățător. Este primul născut din cei 14 copii ai învățătorului.

Vasile Rebreanu (1863—1914) se trăgea dintr-o familie țărănească, din satul Chiuza (azi raionul Beclean). A făcut primele patru clase de liceu la Năsăud, unde a fost coleg de clasă și de bancă cu George Coșbuc. A trecut apoi la școala pedagogică — „preparandia" — din Gherla, ieșind învățător. În anul 1884 se căsătorește cu Ludovica Duganu din Beclean. Funcționează, pînă la pensionare (1910), în diferite sate de pe valea Someșului: Lăpușul Unguresc, Tîrlișiua, Maieru, Prislop. În ultimii ani se stabilește cu familia la Năsăud.

„Tata făcea un fel de literatura populară, aduna povești, strigături, cimilituri, a fost un folclorist cum de altfel erau pe vremea aceea mai toți învățătorii din Ardeal."

1888 Familia Rebreanu se mută la Maieru, comună situată între Sîngiorz și Rodna. Prima aducere-aminte a scriitorului se leagă chiar de acest eveniment. Avea atunci doi ani și jumătate. *„De satul Maieru se leagă pe urmă primele impresii care au lăsat urme ce nu se pot șterge în toate domeniile percepției și ale conștiinței... În Maieru am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele."* Aici funcționează Vasile Rebreanu pînă în anul 1899.

1891—1895 Urmează școala elementară la Maieru. *„Cele dintîi plăceri ale slovei tipărite și ale științei de carte tot în Maieru le-am avut, în forma primelor lecturi care m-au pasionat,* Poveștile ardelenești *ale lui Ion Pop Reteganul, vreo cinci volume"...*

1895—1900 Se înscrie la Gimnaziul (liceul) grăniceresc din Năsăud, unde face primele două clase gimnaziale, după care trece la liceul german din Bistrița, unde absolvă următoarele trei clase. Din acești ani datează primele sale încercări literare, în limba romînă și germană.

1900—1903 Greutățile tot mai mari îl determină pe învățătorul Rebreanu (de curînd mutat în Prislop)

să ceară admiterea ca bursier a fiului său Rebreán Olivér în clasa I a unei şcoli reale superioare de honvezi (un fel de liceu militar). Cererea este acceptată, iar elevul, repartizat la şcoala din Şopron, ai cărei trei ani de studiu îi termină cu „distincţie simplă" în 1903.

1903—1906 *„După terminarea liceului, fiindcă nu puteam urma medicina, care mi-a fost dragă, a trebuit să aleg între singurele două cariere pe care le puteam urma fără nici un sprijin material de-acasă: preoţia şi armata. Am ales pe a doua pentru că mi s-a părut atunci mai compatibilă cu pasiunea scrisului, care mă ispitea de mult."* De aceea, în toamna anului 1903 intră ca bursier de stat la Academia militară „Ludovic" din Budapesta. La terminarea anului III este înaintat sublocotenent (1 sept. 1906). În toţi aceşti ani frecventează asiduu teatrul, traduce în limba maghiară piese străine şi chiar compune astfel de piese, încercînd să le plaseze, fără succes, pe la diversele teatre budapestane.

1906—1907 Ofiţer de infanterie, este repartizat la Regimentul 2 Honvezi din Gyula. În acest oraş de garnizoană îşi continuă activitatea preferată: lectura şi scrisul. Citeşte, în traduceri maghiare sau germane, pe clasicii literaturii universale şi îndeosebi pe ruşi (Tolstoi, Gogol, Dostoievski etc.) şi-şi face însemnări şi extrase. Dintre scriitorii maghiari, preferinţele sale merg spre Mikszath Kálmán, de a cărui

influență se resimt primele sale producții epice. Tot acum compune în limba maghiară un ciclu de schițe cu subiect din viața cazonă, dintre care o parte vor fi transpuse mai tîrziu în românește și publicate.

1908 În februarie demisionează din armată și se întoarce între ai săi, la Prislop, unde se îndeletnicește îndeosebi cu traducerile și de unde trimite revistelor primele sale încercări epice în românește. După cîteva insuccese, i se publică în *Luceafărul* din Sibiu (1 noiembrie) schița *Codrea (Glasul inimii)*, inspirată din realitatea satului.

Ajutor de notar, pentru scurtă vreme, în Nimigea Ungurească, unde scrie nuvela *Oilire*, apărută de asemenea în *Luceafărul* (15 decembrie).

Lectură intensă din scriitorii munteni și moldoveni (predilecție pentru Creangă), cu scopul de a-și îmbogăți și perfecționa limba, încărcată de regionalisme și germanisme.

Din această perioadă datează nuvela *Rușinea* care conține în nucleu conflictul viitorului roman *Ion*.

Se documentează din revistele și publicațiile românești asupra stărilor de lucruri din Românîa și mai ales asupra răscoalelor țărănești. Acum se înfiripă ideea înjghebării unei vaste epopei a satului românesc, care să zugrăvească deopotrivă realitățile sociale ale Transilvaniei și ale Românîei burghezo-moșierești.

Nutreşte intenţia de a se stabili la Bucureşti, împărtăşindu-i-o şi lui Coşbuc, care-i vizitase familia în cursul verii.

1909 Începe traducerea romanului *Război şi pace* de Tolstoi. Spre sfîrşitul lui februarie avea traduse (prin intermediu german) primele două capitole ale romanului (vreo 160 de pagini). Contactul cu opera marelui romancier rus îl stimulează să studieze mai temeinic viaţa propriului său popor, firea, traiul, obiceiurile, limba ţăranilor *„mai curată decît a «inteligenţei»"*.

În primăvară intră ca ajutor de notar în comuna Măgura-Ilvei, unde rămîne pînă la începutul lui octombrie. În cîteva luni notează şi strînge un bogat material de viaţă care, adăugat la ceea ce cunoştea din Prislop şi din amintirile copilăriei la Maieru, va constitui zestrea de observaţii de la temelia romanului *Ion*.

Continuă colaborarea la *Luceafărul* cu nuvela *Răfuiala* şi tot într-o revistă sibiană *(Ţara noastră)* publică traducerea poemului lui Gorki, *Cîntecul şoimului*.

Cu gîndul de a trece în Romînia, participă la lucrările adunării generale a „Astrei", care se ţin la Sibiu între 12 şi 14 octombrie. La despărţirea de ai săi, tatăl îi urează: *„Să ajungi cît Coşbuc de mare!"* La Sibiu cunoaşte pe Octavian Goga şi pe Ion Agîrbiceanu, iar dintre invitaţi, pe Emil Cîrleanu, Victor Eftimiu, Cincinat Pavelescu ş.a. Ajutat

de aceştia, trece frontiera şi ajunge în Bucureşti. Este sprijinit de criticul Mihail Dragomirescu, directorul revistei *Convorbiri critice*, unde i se publică în toamna aceluiaşi an povestirea *Volbura dragostei (Cîntecul iubirii)*.

Pentru viitorul romancier începe o grea epocă de privaţiuni şi salahorie prost remunerată prin diverse redacţii de ziare şi reviste *(Ordinea, Falanga, Convorbiri critice)*.

1910 Încurcături cu autorităţile, la intervenţia guvernului austro-ungar. Arestat, este extrădat, ţinut închis cîteva luni (întîi la Văcăreşti, apoi la închisoarea din Gyula). După lămurirea situaţiei este pus în libertate. În drum spre Bucureşti, se abate şi pe la Năsăud. În perioada detenţiunii şi imediat după aceea traduce cîteva povestiri de Maxim Gorki. Tot acum scrie nuvelele *Culcuşul* şi *Golanii*, care apar în *Convorbiri critice* şi proiectează în linii mari *Zestrea* — viitorul roman *Ion*, plecînd de la datele mai vechi ale nuvelei *Rusinea*. Proiectul iniţial se îmbogăţeşte cu *„ideea de a completa simpla ceartă între ţărani pentru pămînt... cu o acţiune secundară, cînd paralelă şi cînd împletită cu cea principală, din viaţa păturilor intelectuale ardelene"*. Începînd din acest an (manuscrisul e datat 11 VIII 1910), Rebreanu va nota mereu, din timp în timp, în caietul cuprinzînd schiţa conflictului. Din acest an datează şi nuvelele *Proştii* şi *Dintele*, publicate în *Convorbiri critice*. Proiectează de asemenea o piesă cu titlul *Ţăranii*, cu subiect din răscoalele ţărăneşti,

pentru care întreprinde o documentare amănunțită, cercetînd mai ales presa vremii.

Se căsătorește cu Fanny Rădulescu (n. 1888), originară din Pitești, viitoare actriță a Teatrului Național din București, care va debuta în anul 1911 la Teatrul Național din Craiova. Sora ei se va căsători cu dramaturgul Mihail Sorbul. Împreună cu acesta, Rebreanu face să apară, între 15 septembrie 1910 și ianuarie 1911, revista teatrală *Scena*.

1911 Dintr-o scrisoare a lui Emil Gîrleanu (datată 1911): *„L-am văzut aseară pe Rebreanu foarte abătut. Îl dă afară din casă și n-are unde sta, nici 5 parale măcar. Ia-l te rog tu, 2—3 zile, să doarmă la tine și la întoarcerea mea îi voi face vreun rost."*

Este numit secretar literar la Teatrul Național din Craiova, sub directoratul lui Emil Gîrleanu.

1911—1913 Colaborări cu schițe și nuvele la: *Viața românească*, *Luceafărul*, *Cosînzeana* (Orăștie), *Flacăra*, *Universul literar* etc. Cronici dramatice și articole în *Ramuri* (Craiova), *Rampa* (al cărei redactor devenise din 1912) etc.

Apare la Orăștie primul volum de proză al lui Rebreanu: *Frămîntări* (1912), cuprinzînd majoritatea schițelor și nuvelelor publicate în reviste pînă în anul 1911.

Anul 1913 (martie) este indicat de romancier ca perioadă cînd încearcă o primă redac-

tare a romanului *Zestrea*, pe baza însemnărilor pe care și le făcuse vreme de cîțiva ani. Nemulțumit de rezultat, se hotărăște să stabilească și mai amănunțit planul romanului, distribuția pe capitole și subcapitole a materialului și numai după aceea să reînceapă redactarea.

Tot în această epocă îl frămîntă iar ideea unei piese, „*Răscoala*, dramă în patru acte" cu subiect din răscoalele țărănești din 1907. Din astfel de încercări se cristalizează ideea unui amplu roman despre răscoale. O primă schiță de plan a viitorului roman datează din această perioadă.

1914 Devine secretar al Societății Scriitorilor Romîni.

1916—1917 Apar volumele de nuvele și schițe *Golanii* și *Mărturisire*.

Colaborează la *Universul literar* unde susține cronica dramatică și unde, cu un an înainte, publicase traduceri din nuvelele lui Cehov.

Apare volumul *Gura femeii* cuprinzînd traduceri din nuvelele și schițele lui Cehov. După Tolstoi și Gorki, Cehov și Dostoievski sînt maeștrii care au îndrumat pașii lui Rebreanu în creație.

„*Curînd după intrarea Romîniei în război, în august 1916, cînd în mai fiecare noapte bătea într-o dungă clopotul Mitropoliei, ves-*

tind aeroplane sau Zeppeline dușmane, într-o asemenea noapte am reluat Zestrea, *s-o scriu din nou... Noaptea aceea cu primejdii de alarmă a fost poate cea mai fecundă din viața mea... Mai mult: ritmul și tonul întregului roman în noaptea aceea s-au creat.*" După o muncă intensă de aproape un an, la 14 august 1917, romancierul isprăvește această a doua versiune. Tot acum schimbă și titlul romanului, din *Zestrea*, în *Ion*. „*După o pauză numai de cîteva luni, m-am hotărît să mai transcriu o dată textul, pentru tipar.*" Operația lucrului pe text va dura însă destulă vreme, pînă în pragul tipăririi romanului, în anul 1920.

Rămas în timpul ocupației germane în București, colaborează cu articole despre teatru la revista *Scena*, condusă de scriitorul A. de Herz.

1918 La 26 aprilie 1918 încetează din viață în București George Coșbuc. Rebreanu semnează în ziarul *Lumina* articolul *George Coșbuc.*

An de grele încercări pentru scriitor. Denunțat, este arestat de autoritățile de ocupație austriace ca nesupus la mobilizare. Scapă de sub escortă și după multe peripeții reușește să ajungă în Moldova. La Iași este tratat cu neîncredere, pentru că în perioada neutralității s-a ținut deoparte de agitația războinică, iar după retragerea în Moldova a rămas în teritoriul ocupat. Scriitorul a găsit de cuviință să se disculpe public prin mijlocirea unei cărți. Începută în decembrie 1918, la Iași, cartea, intitulată *Calvarul*, e terminată în martie 1919.

Într-o astfel de stare de spirit, Rebreanu atacă epic drama romînului din Transilvania adus de împrejurări să lupte împotriva fraților săi. Scrie nuvela *Catastrofa* (bazată pe un asemenea conflict) și se gîndește să reia subiectul într-un roman, *Pădurea spînzuraților*. Ideea acestuia i-a sugerat-o vederea unei fotografii înfățișînd un sinistru episod al războiului : 300 de cadeți cehi spînzurați într-o pădure de autoritățile militare austro-ungare pentru că au refuzat să plece pe front.

1919 Prin februarie începe lucrul la *Pădurea spînzuraților*. Scrisul merge anevoie, pentru că în acel moment scriitorul nu dispunea decît de *„un subiect cerebral, în care toată desfășurarea se înfiripa de asemenea pe date cerebrale"*. Pe la mijlocul lui mai întrerupe lucrul, la auzul veștii, care-l zguduie, că fratele său Emil, ofițer în armata austro-ungară, a fost spînzurat în urmă cu doi ani, la 14 mai 1917, la Ghimeș, pentru că a vrut să treacă linia frontului la romîni. *„Fără tragedia fratelui meu* — Pădurea spînzuraților *sau n-ar fi ieșit de loc, sau ar fi avut o înfățișare anemică, livrescă, precum au toate cărțile ticluite din cap, la birou, lipsite de seva vie și înviorătoare pe care numai experiența vieții o zămislește în sufletul creatorului."*

Peste vară merge în Ardeal, la ai săi, stabiliți între timp la Beclean. Revede vechile locuri și ia contact cu oamenii care l-au cunoscut îndeaproape pe Emil. Citește scrisorile acestuia de pe front, reconstituind astfel detaliu cu detaliu toată viața fratelui său.

Întors la București în august, reia lucrul la roman, dar după puțină vreme îl întrerupe din nou pentru o perioadă de doi ani.

Începe seria de cronici dramatice în revista *Sburătorul* condusă de Eugen Lovinescu. Între 1919—1921 va publica aici peste 60 de cronici și articole despre teatru, precum și unele povestiri.

Director încă din 1918 al colecției de popularizare „Scriitorii celebri". În cadrul acesteia, tipărește în 1919 traducerea revizuită a povestirii *Douăzeci și șase și una* de Maxim Gorki, care-l preocupase și în urmă cu zece ani, pe cînd se găsea în închisoarea din Gyula. Caldă prezentare a umanismului gorkian, în nota introductivă. În aceeași colecție, cu un an mai înainte, Rebreanu publicase nuvela *De ce?* de Lev Tolstoi, sub titlul *Revoluționarul*, tradusă tot de el.

Apare *Cadrilul*, comedie în trei acte, prezentată în premieră la Teatrul Național din București în ziua de 29 decembrie.

Apare narațiunea cu elemente autobiografice *Calvarul*.

Apare volumul de nuvele și schițe *Răfuiala*, care cuprinde pe lîngă unele bucăți mai vechi și cîteva necuprinse în volume.

1920 Apare în editura *Viața românească* romanul *Ion*, în două volume. Cartea s-a bucurat de primirea excepțională a publicului, trebuind să fie reeditată după un an. Ample cronici elogioase i-au fost consacrate de îndată în

principalele reviste. N-au lipsit însă nici împotrivirile.

În cadrul romanului românesc, *Ion* este cea dintîi realizare monumentală, deplin obiectivă, care-şi propune investigarea unui mediu social pe toată întinderea sa. I-au urmat : *Baltagul* (1928) şi marile epopei istorice ale lui Mihail Sadoveanu, *Concert din muzică de Bach* (1927) şi *Drumul ascuns* (1932) de Hortensia Papadat-Bengescu, imagini ale vieţii marii burghezii româneşti surprinsă în plin proces de descompunere, *Patul lui Procust* (1932) de Camil Petrescu, înfăţişînd drama intelectualului român în societatea burgheză, *Enigma Otiliei* (1938) de G. Călinescu, *Sfîrşit de veac în Bucureşti* (1944) de Ion Marin Sadoveanu etc.

Imagine amplă şi complexă a vieţii sociale şi naţionale din Transilvania de dinainte de unire, *Ion* a fost precedat în literatura noastră de alte două opere însemnate : *Mara* (1906) de Ioan Slavici şi *Arhanghelii* (1914) de Ion Agîrbiceanu.

Ca roman al vieţii ţărăneşti şi al psihologiei ţărănimii observată într-o anumită etapă istorică, *Ion* a fost de asemenea anticipat de nuvelistica lui Slavici şi Agîrbiceanu, contribuind la rîndul său la maturizarea nuvelisticii lui Pavel Dan *(Urcan bătrînul, Înmormîntarea lui Urcan bătrînul,* 1934), precum şi la formarea ca romancier al vieţii satului a tînărului prozator Titus Popovici *(Setea,* 1958).

Ţărănimea în cadrul orînduirii capitaliste a constituit, înainte de Rebreanu, obiectul de studiu pentru o seamă de mari scriitori realişti ai literaturii universale : Balzac *(Ţăranii,* 1844), Zola *(Pămîntul,* 1888), Lev Tolstoi *(Cazacii),* Cehov *(Ţăranii),* polonezul Vladislav Reymont *(Ţăranii,* 1904—1909) etc.

Apare, în revista *Sburătorul,* nuvela *Iţic Strul dezertor,* puternică şi patetică demascare a naţionalismului şovin şi a ororilor războiului imperialist.

1921—1922 Iese de sub tipar volumul *Trei nuvele*, cuprinzînd nuvelistica inspirată din tragedia războiului: *Iţic Strul dezertor*, *Catastrofa* şi *Hora morţii*.

Solicitat să colaboreze la *Viaţa romînească*, susţine vreme de doi ani cronica dramatică.

Intenţionînd să reia lucrul la *Pădurea Spînzuraţilor*, pleacă în vara anului 1921 la Ghimeş, pentru a cerceta împrejurările uciderii fratelui său, a vorbi cu oamenii care l-au cunoscut în ultimele luni de viaţă şi a descoperi locul unde a fost îngropat.

La 15 decembrie 1921 se apucă pentru a treia oară să scrie romanul, după ce în prealabil sistematizează întreg materialul adunat şi schiţează cîteva planuri ale operei.

La 27 iunie 1922 termină de scris *Pădurea spînzuraţilor*, care apare cîteva luni mai tîrziu.

Împreună cu Mihail Sadoveanu (*Strada Lăpuşneanu*, 1921), Rebreanu inaugurează cu acest roman o linie tematică bogat reprezentată în epica romînească realist-critică: tragedia primului război mondial (Hortensia Papadat-Bengescu, *Balaurul*, 1923; Cezar Petrescu, *Întunecare*, 1928; Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, 1930; Ion Agîrbiceanu, *Vremuri şi oameni*, 1943 etc.). Tema a fost tratată şi în răsunătoare opere ale literaturii universale: Henri Barbusse, *Focul*, 1916; Roland Dorgelès, *Crucile de lemn*, 1919; John Dos Passos, *Trei soldaţi*, 1921; Konstantin Fedin, *Oraşe şi ani*, 1924; Ernest Hemingway, *Adio, arme!*, 1929 etc.

1923 Apare *Plicul*, comedie în trei acte, scrisă între 27 iulie şi 25 august 1921. Piesa a fost

reprezentată la 12 aprilie 1923 pe scena Teatrului Național din București. Cronici dramatice despre spectacol semnate de Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu etc.

Serie de cronici dramatice în ziarul *România*, începînd din anul 1923 pînă în 1925.

Ales vicepreședinte al Societății Scriitorilor Români.

1924 Conduce revista săptămînală de informație literară *Mișcarea literară*, care apare de la 15 noiembrie 1924 pînă la 17 octombrie 1925. Printre colaboratori se numără : Tudor Vianu, Perpessicius, Pompiliu Constantinescu, Felix Aderca, Anton Holban, Camil Baltazar, Mihail Sorbul ș.a.

1925 Apare romanul *Adam și Eva*, povestea *„celor șapte vieți ale unei singure perechi de oameni, în timp și spațiu"* ; punctul de plecare al cărții a fost un episod trăit de autor în 1918, la Iași.

Este ales pentru întîia oară președinte al Societății Scriitorilor Români.

1926 Apare *Apostolii*, comedie în trei acte, scrisă între 4 iulie și 24 octombrie 1925. La 17 martie 1926 are loc și premiera spectacolului, pe scena Teatrului Național din București.

Răspunzînd unei anchete a revistei *Ideea europeană*, Rebreanu își formulează crezul artistic *(Cred)*. Ostil estetismului și formalismului, scriitorul prețuiește mai presus de

toate adevărul vieții și atribuie artei o înaltă misiune etică: ea trebuie să-l înalțe pe om, „să-l facă mai om".

Reia proiectul romanului *Răscoala*, al cărui plan îl schițează. În prealabil se documentează prin părțile Argeșului, alese ca loc al acțiunii.

1927 Este ales cetățean de onoare al comunei Maieru și împroprietărit cu un loc de casă în vatra satului.

În vara aceluiași an stă câteva luni la Maieru. La 9 iulie începe o primă redactare a romanului *Răscoala*, ajungînd să scrie în trei săptămîni 150 de pagini. Întrerupe însă lucrul pe care-l va relua abia în 1930.

Apare volumul de nuvele și schițe *Cuibul visurilor*, cuprinzînd producția nuvelistică a ultimilor opt ani.

Este ales pentru a doua oară președinte al Societății Scriitorilor Romîni, iar în anul următor, reales.

Apare romanul *Ciuleandra*, tratare epică a unui caz de psihopatie.

1928 Apare în traducere cehă romanul *Pădurea spînzuraților*. În anii următori, romanul va mai fi tradus în limbile: engleză (1930), italiană (1930), franceză (1932), germană (1932), turcă (1942), spaniolă (1944), portugheză (1945), finlandeză (1946), maghiară (1957), rusă (1959).

În decembrie este numit director al Teatrului Național din București. În discursul inau-

gural anunță că va lupta pentru însănătoșirea repertoriului, prin înlăturarea pieselor bulevardiere.

În revista *Cugetul liber* din februarie-martie 1928 apare articolul lui Lotar Rădăceanu *Între romanul social și romanul de salon*, care se ocupă de *Ciuleandra* și *Adam și Eva*, semnalînd ivirea unei „crize de dezvoltare" în evoluția scriitorului. Autorul îl îndeamnă pe Rebreanu să continue linia romanului social.

Întrebat asupra preferințelor sale literare, Rebreanu numește o serie de scriitori germani și englezi: Thomas Mann, Döblin, Hardy, Galsworthy și Conrad. *„Preferințele mele toate merg însă către Conrad... Cred că pe Conrad l-am citit în întregime."*

1929 Apare romanul *Crăișorul*, evocare romanțată a răscoalei lui Horia.

Apare în traducere cehă romanul *Ion*. Romanul va mai fi tradus în limbile: italiană (1930), polonă (1932), germană (1941), slovacă (1943), croată (1943), franceză (1946), maghiară (1960) etc.

Laureat cu premiul național pentru proză.

1930 Conduce Direcția pentru educația poporului (un fel de subsecretariat de stat), „organ centralizator și coordonator" al eforturilor de culturalizare în regimul trecut, în fond, instituție birocratică și bugetivoră la dispoziția clientelei politice. Intențiile lui Rebreanu, poate bune, n-au apucat să se concretizeze. În urma intrigilor, este nevoit să plece.

În vara aceluiași an reîncepe lucrul la *Răscoala.*

1931 Ține o conferință despre *Coșbuc,* care cuprinde numeroase elemente autobiografice.

Continuă să lucreze la *Răscoala* începînd din vară. În cursul iernii termină prima redactare completă a romanului.

Revista *Vremea* publică interviul luat de Al. Sahia lui Liviu Rebreanu. Obiectul convorbirii e situația social-politică gravă: criza economică era în toi; mizeria maselor, de nedescris, iar atitudinea progresistă, suspectată de oficialitatea statului burghez.

Plănuiește să scrie un roman din mediul scriitorilor și al ziariștilor. Acest roman e *Gorila,* apărut șapte ani mai tîrziu, conceput deocamdată ca satiră a arivismului politic. Sub influența asalturilor reacțiunii pe plan local și internațional, romancierul își modifică treptat vederile, cartea ajungînd să fie o satiră a partidelor politice apreciate din unghiul dictaturii fasciste.

Apare volumul cu impresii de călătorie *Metropole* (Berlin, Roma, Paris).

1932 Scoate la București revista *Romînia literară,* care apare de la 20 februarie 1932 pînă la 6 ianuarie 1934. Dintre colaboratori fac parte: Gala Galaction, E. Lovinescu, Camil Petrescu, Ion Marin Sadoveanu, G. Călinescu, Al. Philippide, Mihail Sebastian, Eugen Jebeleanu, Cicerone Theodorescu, Emil Botta ș.a. Secretarul de redacție al revistei este poetul Camil Baltazar.

Redactează conferința-răspuns la ancheta Institutului de literatură de pe lîngă Facultatea de litere din București. A apărut mai întîi în *Vremea*, apoi în *Revista Fundațiilor*, 1940, sub titlul *Mărturisiri* și în volumul *Amalgam* (1943). Cuprinde o explicare a genezei primelor trei romane. De altfel, scriitorul a împărtășit totdeauna bucuros numeroșilor săi anchetatori literari amănunte cu privire la creația sa și la convingerile sale estetice.

Din aprilie pînă toamna tîrziu lucrează neîntrerupt la *Răscoala*.

Către sfîrșitul anului romanul apare în librării.

Răscoala e prima operă de amploare consacrată răscoalelor țărănești.
După Rebreanu, vor ataca subiectul și alți scriitori: Cezar Petrescu *(1907)*, Pavel Dan *(Iobagii* — despre răscoala lui Horia), iar după 23 august 1944, Tudor Arghezi *(1907)*, Z. Stancu *(Desculț)*, V. Em. Galan *(Zorii robilor)*.

1934 Apare romanul *Jar*. *„Subiectul acestui roman îl port în cap încă din 1931."*

O curioasă anchetă printre scriitori a revistei *Azi: Ce rămîne din Liviu Rebreanu?* Majoritatea celor întrebați (E. Lovinescu, Camil Petrescu, Al. Philippide, Cicerone Theodorescu, Petru Comarnescu etc.) sînt de acord să recunoască merite durabile romanelor *Ion*, *Pădurea spînzuraților* și *Răscoala*, așezate în ordinea procentajelor atribuite.

1935 Ține în sala Dalles o conferință despre scriitorul polonez *Reymont*.

Este sărbătorit cu prilejul împlinirii vîrstei de 50 de ani. Publicațiile progresiste salută cu căldură evenimentul. Revista *Cuvîntul liber* consacră lui Rebreanu numărul din 30 noiembrie. Între alții, Al. Sahia scoate în evidență meritul scriitorului de a se fi apropiat de social, de frămîntările largi și profunde ale țărănimii noastre obidite. *„Astfel el* (Rebreanu) *a putut să imprime tragismul epocii, tipetele clipei pe care o trăim."* În final, Sahia adresează scriitorului chemarea la acțiune împotriva fascismului.

1938 Apare romanul *Gorila*, expresie a derutei ideologice și politice a scriitorului, într-un moment cînd ideologiile reacționare se aflau în ofensivă.

În *Viața românească* din decembrie 1938, Ilie Constantinovschi publică articolul *De la „Răscoala" la „Gorila". Evoluția literară a d-lui Liviu Rebreanu*, în care întreprinde o analiză detaliată a evoluției ideilor și scrisului lui Rebreanu.

1940 Apare romanul *Amîndoi*.

Ales membru al Academiei Române, rostește discursul de recepție *Lauda țăranului român* în ședința publică solemnă din ziua de 29 mai 1940.

Ține la Academie comunicarea *Centenarul nuvelei românești*, vorbind despre *Alexandru Lăpușneanu* de Costache Negruzzi, iar un an mai tîrziu rostește, la radio, conferința *„O scrisoare pierdută"*.

1942 Apare în traducere germană romanul *Răscoala*. În anii următori romanul a mai fost tradus în limbile: maghiară (1945), franceză (1957), sîrbă (1958), chineză (1959).

1943 Apare volumul *Amalgam*, care cuprinde o selecție de articole, studii, conferințe și cronici dramatice.

1941—1944 Director al Teatrului Național din București. Dintre inițiativele valoroase ale noii direcții trebuie semnalată crearea Studioului, scenă paralelă a Teatrului Național, destinată a fi o școală și un laborator artistic.

Conduce cotidianul *Viața*, unul din organele de presă oficiale ale regimului, devenind implicit, în felul acesta, un sprijinitor și propagandist al odioasei dictaturi antonesciene.

1944 Boala, ale cărei prime semne apăruseră cu un an înainte, se agravează tot mai mult. În ultimele luni de viață, Rebreanu se retrăsese în casa de la Valea Mare din apropierea Piteștiului. Aici se stinge din viață la 1 septembrie, într-o zi de vineri. Erau în preajma lui soția, fiica și bătrînul scriitor Dauș. La auzul veștii, o unitate militară din Pitești se îngrijește să rînduiască garda de onoare. A fost înmormîntat în ziua de 3 septembrie. Două luni mai tîrziu a avut loc deshumarea, după care rămășițele pămîntești au fost transportate la București și îngropate la cimitirul Bellu.

Dragei mele Fanny

L. B.

Capitolul I

ÎNCEPUTUL

1

Din șoseaua ce vine de la Cîrlibaba, întovărășind Someșul cînd în dreapta, cînd în stînga, pînă la Cluj și chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece rîul peste podul bătrîn de lemn, acoperit cu șindrilă mucegăită, spintecă satul Jidovița și aleargă spre Bistrița, unde se pierde în ocalaltă șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului.

Lăsînd Jidovița, drumul urcă întîi anevoie pînă ce-și face loc printre dealurile strîmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii Domnești, mai poposind puțin la Cișmeaua Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Ripele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline.

La marginea satului te întîmpină din stînga o cruce strîmbă pe care e răstignit un Hristos cu fața spălăcită de ploi și cu o cununiță de flori veștede agățată de picioare. Suflă o adiere ușoară și Hristos își tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mîncat de carii și înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpușcala ce plutește în văzduh țese o tăcere năbușitoare. Doar în răstimpuri fișiie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstrui se opintește să se înalțe dintre crengile pomilor, se bălăbănește ca o matahală amețită și se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceață cenușie.

În mijlocul drumului picotește ciinele învățătorului Zaharia Herdelea, cu ochii întredeschiși, suflînd greu. O pisică albă ca laptele vine în virful picioarelor, ferindu-se să nu-și murdărească lăbuțele prin praful uliței, zărește ciinele, stă puțin pe gînduri, apoi iuțește pașii și se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învățătorului este cea dintîi, tăiată adînc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu ușa spre uliță și cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare și dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul ușii, unde se spală dimineața învățătorul, iar după-amiază, cînd a isprăvit treburile casei, d-na Herdelea, străjuiește o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veșnic frînghia pe care acuma atîrnă niște cămăși femeiești de stambă. În umbra cămășilor, în nisipul fierbinte se scaldă cîteva găini, păzite de un cocoș mic cu creasta însîngerată.

Drumul trece peste Părîul Doamnei, lăsînd în stînga casa lui Alexandru Pop-Glanetașu. Ușa e închisă cu zăvorul ; coperișul de paie parcă e un cap de balaur ; pereții văruiți de curînd de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetașu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele... Într-o

curte mare rumegă, culcate, două vaci ungurești, iar o babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemișcată, parc-ar fi de lemn...

Căldura picură mereu din cer, îți usucă podul gurii, te sugrumă. În dreapta și în stînga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-și fețele sub streșinile știrbite de ploi și de vite.

Un dulău lățos, cu limba spînzurată, se apropie în trap leneș, fără țintă. Din șanț, dintre buruienile cărunțite de colb, se repede un cățel murdar, cu coada în vînt. Lățosul nu-l ia în seamă, ca și cînd i-ar fi lene să se oprească. Numai cînd cellalt se încăpățînează să-l miroase, îi arată niște colți amenințători, urmîndu-și însă calea cu demnitatea cuvenită. Cățelul se oprește nedumerit, se uită puțin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruieni unde se aude îndată un rontăit căznit și flămînd...

De-abia la circiuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește. Pe prispă doi țărani îngînduraţi oftează rar cu o sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund pînă aici sunete de viori și chiuituri...

2

Duminecă. Satul e la horă. Și hora e pe Uliţa din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuța bătrînă, pleoștită și dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agonisește un cap de bărbat într-o viață întreagă, o muiere nepricepută

prăpădește într-un an de zile, și mai puțin. Cînd a împreunat Maxim mîinile pe piept, în ogradă erau clăi de fin, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în șură și sub șopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belșugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă și veșnic flămîndă.

Hora e în toi... Locul geme de oameni... Nucii bătrîni de lîngă șură țin umbră. Doar cîteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gidilînd fețele aprinse de veselie. Zăduful aține singele lumii. Peste Măgura Cocorilor atîrnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună pînă la asfințit.

Cei trei lăutari cîntă lîngă șopron să-și rupă arcușurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stîng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfîrîie degetele pe strune și cîntecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior și are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeași patimă cu care Găvan, un țigan urît și negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii [1]. Din cînd în cînd Briceag se oprește să-și acordeze vioara. Holbea și Găvan atunci își îndoiesc meșteșugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strîmbindu-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire cînd schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pămîntul. Zecile de perechi bat someșana cu atîta pasiune că potcoavele

[1] *Gordună* — contrabas.

flăcăilor scapără scîntei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se înviltorește, se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cît Briceag întețește cîntecul, cu atît flăcăii se îndîrjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mînă, le dau drumul să se învîrtească singure, țopăie pe loc ridicînd tălpile, își ciocnesc zgomotos călciiele, își plesnesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite... Glasurile se înecă în norul de praf ce-i îmbrățișează pe toți... Numai arar vreunul mai țanțoș începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gîtul răgușit. Dar după două-trei versuri o sfîrșește într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatec. Flăcăii își încolăcesc brațele mereu mai strîns pe după mijlocul fetelor... Sînii acestora tremură sub iile albe și ating din cînd în cînd pieptul flăcăilor, turburîndu-le ochii și inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze filfîie zîmbete plăcute și fugare.

Învîrtita ține de vreun ceas, fără întrerupere, și tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cîrcei în degete, a încercat să se oprească și, de amîndouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlînd desperați, cu priviri amenințătoare sau rugătoare :

– Zi, țigane ! Mai zi, cioară !...

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Cîțiva băiețandri, îngăduiți de curînd la horă, amețiți de atîta învîrteală, se clatină de ici-colo, abia mai ținîndu-se în picioare, spre marea rușine a fetelor cu care joacă. Vreo trei pe-

rochi s-au retras în șură, mai la larg, unde însă praful se urcă pînă-n căpriori, des de să-l tai cu cuțitul...

La cîțiva pași de pîlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, șoptindu-și uneori cine știe ce și izbucnind în risete silite. La urechi și în cosițe au și ele buchețele de vizdoage[1] pestrițe și în mînă cîte un mănunchi mai mărișor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăcește și cîte o nevastă tînără, cu năframă de mătase în cap, gata să intre în horă dacă s-ar întîmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele și babele, grămadă, forfotesc despre necazuri și-și admiră odraslele. Copii neastîmpărați aleargă printre femei și chiar prin horă, fură florile fetelor și fac haz cînd victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Cîțiva mai îndrăciți se lasă pe vine aproape de jucători, uitîndu-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar cînd poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede :

– Ai văzut ?

– Văzut. Da tu ?

– Și eu.

Și apoi continuă să pîndească poalele pînă ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i oprește ca peste cîtva timp să reînceapă...

Bărbații se țin mai pe departe, pe lîngă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obștești, aruncînd numai rareori cîte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

---

[1] *Vizdoagă* — planță decorativă

Primarul, cu mustăți albe răsucite tinerește, cu niște ochi albaștri mari și blajini, caută să-și păstreze demnitatea apăsînd vorbele și însoțindu-le cu gesturi energice, în mijlocul cîtorva bătrîni fruntași. Ștefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce și-o mîngîie într-una parcă ar avea junghiuri, găsește fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalți că lui de nimeni nu-i pasă. Între dinșii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui și glasul subțire, se uită cînd la unul cînd la altul, înfricoșat parcă să nu se încaiere, fiindcă amîndoi îi sînt rude – cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un ciine la ușa bucătărici, trage cu urechea și Alexandru Glanetașu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuși să se vîre între bogătași.

Pe prispă stăpînește Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învățător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloți pe lună și muncește la pămînt mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon Cercetașu cu straja Cosma Ciocănaș, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ștefan Ilina și cu alții, ascultînd cu evlavie palavrele dascălului, auzite și răsauzite. Din cînd în cînd Simion Butunoiu strănută atît de zgomotos că toate femeile se întorc spăimîntate, sau se pornește pe tusa lui obișnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon așteaptă cuviincios pînă ce isprăvește dascălul cu tusa, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o dușcă zdravănă și trece băutura bătrînului care mormăie scurt „să ne ție Dumnezeu pe

toți" și pune gîrliciul [1] la gură. Sticla pe urmă umblă din mînă în mînă. Macedon e cam cherchelit și comandă milităreşte tuturor să bea :

– Forverț [2], Simioane ! Vaităr [3], Cosma !... Vaităr, vaităr !...

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc și, cînd e beat, ș-acuma numai în comenzi nemțești se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară și în douăzeci și opt de ani nu și-a bătut muierea niciodată ; mai curînd Floarea s-a întîmplat să-l mușfuluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

– Goală, ai ? rîde Macedon încîntat. Goală ?... Halt !... Haptac !... Unde ești căprar de zi ?... Forverț !...

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă și strigă rizînd :

– Hir [4] !

– Nu rîde la front, măgarule ! se răstește Macedon. Na sticla și dă fuga la cantină la Avrum, să-ți mai dea o porție pentru mine !... Înțeles, căprar ?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzînd :

– A zis jupînul că nu-ți mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiți, că-i degeaba...

Macedon își saltă puțin mustața, încruntă din sprîncene privind aspru la copil, apoi se așază pe prispă clătinînd din cap și oftînd :

---

[1] *Gîrlici* — gîtul unei sticle.
[2] *Vorwärts* (germ.) — înainte.
[3] *Weiter* (germ.) — tot înainte
[4] *Hier !* (germ.) — aici (prezent) !

– Ehei, unde-i vremea cînd eram cu strajameșter !... Atunci să fi poftit jupînul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere...

Mai boscorodește ceva, pe urmă încetează și se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, și care tăifăsuiește cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui...

Tocmai atunci se tîrăște pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, și ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încîrcite din naștere, iar brațele lungi și osoase ca niște cîngi anume spre a-și tîri schilozenia, și o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbălate, cu colți de dinți galbeni, rari și lungi. Trifon Tătaru o ține pe lîngă casă, să-i vadă de copii. Cînd e vreme bună Savista șade în poartă, se ciorovăiește cu toți copiii din sat și primește pomana trecătorilor miloși... Sosește cu gălăgie mare. Gigiie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată :

– Da acasă nu puteai sta, măi femeie ? Zău, parcă te mănîncă tălpile... Lași tu ograda pustie pe vremea asta... Și nici baremi slugile nu-s la îndemînă... Ce vrei ? Ai ? Spune ce vrei, Savistă ?

Oloaga a făcut două ceasuri din Ulița cea mare, unde stătea Trifon, pînă aici. Începe să bîlbîie foarte grăbită și cu importanță, însoțindu-și sforțările cu niște gesturi desperate.

– Ce face? zice Maria lui Trifon, care se silește să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu... cu Avrum?... Cu Floarea Căruntu?... Ei și-apoi? Ce-ți pasă ție, femeia lui Dumnezeu? Și pentru asta ai venit tu atîta cale? Vai de mine, că ești mai rea ca copiii cei fără minte... Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit... Of, bată-te...

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, și pe urmă se pornește deodată pe un ris prostesc de bucurie.

– Cum ai zis?... Cine-i beat?... Vasile Baciu... Parcă azi s-a îmbătat intîi...

Maria o lasă, rușinată, și se întoarce între femei. Oloaga se tîrîie în mijlocul fetelor, se frămîntă să-și facă loc și privește apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci și cinci de ani și tremură de fericire cînd aude lăutarii ori cînd vede vreo petrecere...

3

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Pînă să se așeze bine, pînă să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul încetează. Briceag, asudat și istovit, încheie învîrtita cu o apăsare zdravănă de arcuș, încît îi și plesnește o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetașului, ținînd de mijloc pe Ana lui Vasile Baciu, se repede la lăutari, rugîndu-i:

– Mai zi, mă Briceag... numai un pic, auzi? Un picuț de tot, țigane!

Alți flăcăi strigă poruncitor:

– Trage, țigane ! Ce te codești ?... De ce te plătim, cioara dracului ?

Briceag aruncă o privire disprețuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătîndu-i vioara :

– Nu mai pot, Ionică... Zău, nu mai pot... Credemă !... Mi-au amorțit degetele... Pe urmă și struna mi s-a rupt...

– Un pic, omule, nu-nțelegi ? stăruie flăcăul.

Țiganul însă se înfurie brusc, întoarce spatele, trîntește vioara în brațele lui Holbea și începe să blesteme cătrănit :

– Fire-ar ale dracului toate ceterele din lume ; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învățat să țin arcușul... Că io-i spun cu frumosul că nu pot și el mă omoară să mai zic... Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit...

Ion ascultă cîteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul și izbucnește răgușit :

– Ho, cioară, fi-ți-ar neamul de rîs, ho !... Și închide pliscul că te pocnesc de-ți sar măselele tocmai în curtea bisericii !...

Briceag a mai pățit-o cu Ion ; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu ceilalți lăutari, pe țigănește.

Flăcăii îmbrățișează pe fete, mulțumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în brațele lor și șoptesc cu sfială și cu plăcere :

– Mulțumim...

Ion strînge la piept pe Ana cu mai multă gingășie, dar și mai prelung.

– Dă-mi drumul, Ionică ! murmură fata ușor. cu mulțumire în glas.

– Să vii, Anuță... știi tu unde ! zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă lucește de bucurie. Se smucește să scape din îmbrățișare, șoptind într-una moale :

– Dă-mi drumul, Ionică... zău, dă-mi drumul !...

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zîmbet aprins, o apucă cu o mînă de țîțe și i le strînge ca pe două mere, încît Ana sîsîie de durere.

– Să nu cumva să nu vii ! repetă Ion înfigînd în ochii ei o privire poruncitoare și lacomă.

Ana fuge glonț la fete, îmbujorată, și scuturîndu-și poalele de praf. Apoi, potolindu-și sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaș, o ființă ursuză, voinică, cu picioare cît donițele, cu brațe bărbătești și cu o față osoasă și roșcată :

– Și Ionică... mereu... zău așa...

Dar, încurcîndu-se, schimbă repede vorba :

– Vai de mine ce căldură... toată m-am făcut o apăraie...

Margareta nu jucase și-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau țigări ; părea îngrijorată să nu se întîmple s-o poftească la joc cineva și să nu bage de seamă...

Ion urmări din ochi pe Ana cîteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire și un vicleșug ne-

prefăcut. Tot atunci zări mai alături și pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ținuse pînă acum, puțin posomorîtă, dar mai frumoasă ca oricînd. Flăcăul clipi aspru, ca și cînd ar fi vrut să-și alunge un gînd din creieri, și strigă la un băiețel :

– Aduseși, bre ?

– Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanță. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ție...

Și, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băiețelul urmă :

– L-a făcut tare jupînul, bade, ș-a pus zece bucățele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea...

Zenobia, cu sticla de rachiu în mînă, se plîngea Todosei, vădanei, de un afurisit de junghi care o tăia prin șale de cîteva zile și nu-i mai trecea.

– Ia dă glaja ceea, mamă ! zise Ion scurt și înghiți îndată o dușcă zdravănă. Da dumneata bei oleacă ?

– Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luînd totuși sticla și trăgînd o gură. Aoleu, da știu că-i bun... Vezi numai, dragu mamii, să nu bei mult că ți se urcă la cap și cine știe ce poznă te-o mai îndemna să faci... Omul la beție să-l ferească Dumnezeu...

Ion îi luă sticla și întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioși la rachiu. Cînd se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede și, șterpelind într-o clipire un strut [1] de flori din mîna

[1] *Strut* — buchet.

Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aștepta mereu s-o cheme cineva la joc..

4

Ion trecu încet pîrleazul de lîngă grajd, întorcînd capul spre Ana care nu-l scăpa de loc din ochi și care, peste cîteva clipe, îl urmă cu pași grăbiți, roșă ca focul de rușine, închipuindu-și că toată lumea o pîndește.

În dosul șurii era o livadă mărișoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora pînă la Gîrla Popii și se oprea chiar în spatele cîrciumii lui Avrum. Finul cosit de curînd, adunat în cîteva clăițe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător.

Ion merse pe cărare doi-trei pași, apoi coti în stînga și se așeză sub un nuc bătrîn și scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilț. Fata sosi tremurînd de emoție, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

– Aici erai ? murmură Ana așezîndu-se fără să se uite la dînsul.

– Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet ; apoi îndată ridică sticla : Să trăim, Anuță !

– Să trăiești, Ioane ! răspunse ea privind neliniștită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cîrciumă, care înapoi.

– Bea și tu, Anuță, că pentru tine l-am luat și l-am făcut dulce ca gura ta !

– Despre mine poate să secc rachiul, zise fata mai potolită. Mi-e silă și cînd îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură și fără beție... Nu știu, zău, ce s-o mai alege de noi.

– Apoi așa bea omul la supărare, zise Ion, adăugînd pe urmă cu alt glas : Bea, Anuță... Mi-a cășunat și mie așa o dată...

Ana își înmuie buzele în rachiu, se strîmbă și dădu repede sticla înapoi, tușind și rîzînd :

– Avai de mine... nu pot... parcă-i otravă...

– Ba-i bun, zise Ion ducînd iarăși sticla la gură.

Tăcură amîndoi un răstimp, fără să se privească. Apoi flăcăul își trecu brațul pe după mijlocul ei și oftă :

– Hei, Anuță, mult alcanu-i în inima mea !

Fața Anei, lunguiață, arsă de soare, cu o întipărire de suferințe, se posomorî.

– Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dînsa. Că tata și-a pus în gînd să mă mărite cu George a Tomii și o ține morțiș cu George. Și, doamne, greu îți mai vine să taci și să înghiți cînd nu ți-i drag omul...

Ion se uită lung la buzele ei subțiri care se mișcau ușor dezvelindu-i dinții cu strungulițe, albi ca laptele, și gingiile trandafirii de deasupra. Știa dînsul că Vasile Baciu e într-o ureche și că de o apucă hăis, apoi hăis o ține să știe de bine că dă cu carul prin toate șanțurile. Dar tocmai aceasta îl întărîta și pe el.

Nu-i fusese dragă Ana și nici acuma nu-și dădea seama bine dacă i-e dragă. Iubise pe Florica și, de

cîte ori o vedea sau își amintea de ea, simțea că tot o mai iubește. Purta în suflet rîsul ei cald, buzele ei pline și umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaștri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decît dînsul, iar Ana avea locuri și case și vite multe...

Îi asculta glasul plîngător și-l cuprindea mila, în același timp însă se gîndea la Florica. Apoi deodată tresări, o strînse la piept și, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu brațele gîtul lui Ion, moleșită și aprinsă, și inima-i bătea atît de năvalnic, încît el o auzea.

– Noroc, noroc, Ioane! strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios și văzu pe Ilie Onu care, întorcîndu-se de la circiumă cu o sticlă de rachiu, rîdea gros și batjocoritor.

– Du-te-n... Doamne iartă-mă, bufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunse la șură și se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii și unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sînge ca să-l îmblînzească.

Ion începu să suduie și să se cătrănească, dar întîlnind ochii căprui, înlăcrămați de fericire și de teamă ai Anei, se potoli...

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să învețe pe Briceag un cîntec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistrița la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii țintă la buzele flăcăului, care fluiera

melodia, țiriia nesigur cu arcușul pe strune ; Holbea, credincios, încerca și el să secondeze. George se umfla, închidea puțin ochii și fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pîlc de flăcăi care-l priveau cu admirație.

– Ei, acu ai înțeles ? zise George oprindu-se în mijlocul cîntecului.

– Las' că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai mult încredere.

– Am sosit, George, strigă Ilie întinzînd sticla.

– Iute te-ai întors, vorbi cellalt bînd și trecînd îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

– Nouă nu ne dai un păhărel, vere ? se linguși Holbea, zgîndărindu-l cu arcușul.

– Să vă dau, cioroilor, fire-ați ai naibii ! zise George foarte mulțumit că au să vadă toți cum cinstește el pe țigani.

– Beți-o toată, zise apoi către Găvan cînd vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoș :

– Ia lăsați, bre, să mai bem și noi, că cioarele astea o să plesnească de atîta holircă [1]...

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie și țiganii care nu mai voiau să renunțe la băutură și era cît pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzîndu-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

[1] *Holircă* — rachiu.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliță. Toți bărbații scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare... Venea preotul Belciug împreună cu doamna Maria Herdelea, soția învățătorului, cu domnișoara Laura și cu Titu. Primarul și fruntașii satului ieșiră în poartă întru întîmpinarea domnilor.

– Petreceți, petreceți ? zise preotul cu un zîmbet binevoitor.

– Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mînă. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească și prostimea.

– Negreșit, negreșit, murmură Belciug lărgindu-și zîmbetul.

– Da de ce nu poftiți și dumneavoastră să vedeți petrecerea noastră ? reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punîndu-și pălăria în cap.

Țăranii de asemenea se acoperiră unul cîte unul, în vreme ce preotul șopti cîteva cuvinte doamnei Herdelea, care răspunse răspicat, dîndu-și capul pe spate cu mîndrie :

– Da, putem privi puțin și noi... Mie chiar îmi plac petrecerile poporului...

Maria Herdelea era fată de țăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemțești și mai ales că s-a măritat cu un învățător, se simțea mult deasupra norodului și avea o milă cam disprețuitoare pentru tot ce e țărănesc.

– Poftim mai aproape ! făcu atunci primarul, bucuros, dînd la o parte pe țăranii care se îmbulzeau : Ia faceți loc, măi oameni !... Dați-vă la o parte !

Vreo cîțiva fruntași se grăbiră să dea ajutor primarului strigînd :

– La o parte !... La o parte !...

Belciug intră încetinel în ogradă și se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecît să-i sărute mîna.

– Lăsați, lăsați ! murmura preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare cu o mulțumire ce-i înviora fața tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiți și cu gîndul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vîrî printre bătrîni, îmbulzindu-se să ajungă cît mai aproape de popa și familia învățătorului. Ilie se ținea și aici după dînsul ca un cățel.

Titu Herdelea, un tînăr de vreo douăzeci și trei de ani, în haine curățele și sărăcuțe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt și țeapăn, ras de mustăți și lung cît un par, cum văzu pe George, îi întinse prietenește mîna îmbrăcată în mînuși de ață cenușie :

– Noroc, George !... Nu mai jucați ?... Tocmai ne abăturăm și noi să vă vedem...

– Cum nu, domnișorule ! Numai să se hodinească o țîră țiganii, c-au zis atîta de-a amorțit și sufletul dintr-înșii, spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăugă : Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnișorule ?

Titu rise și se uită la Laura, care zîmbi încurcată.

– Eu ?... Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stărui :

– Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară... Dar trebuie să joace și domnișoara Laura...

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă și se agăță înfricoșată de brațul mamei sale, murmurînd :

– O, auzi ce idee !... Mă mir că nu vi-i...

Preotul vorbea cu primarul și cu ceilalți țărani despre mersul vremii, toți fiind înțeleși că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pămîntul, căci altfel rămîne porumbul nesăpat de-al doilea... George însă se ținea scai de Titu și Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre țărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strîngeau și alți oameni să asculte stăruința flăcăului, zîmbind puțin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca și cînd și-ar fi adus aminte ceva, și apoi întrebă :

– Oare Ion unde-i ?

George, deși știa că, dintre toți feciorii satului, domnișorul cu Ion e mai prieten, se simți aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă :

– Pe-aici trebuie să fie și dînsul...

Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă :

– Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana...

– Unde ? făcu George întorcîndu-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

– Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rînjind mulțumit.

George puse nasul în pămînt și tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros c-a scăpat ușor de invitația la dans, se apropie și el de Belciug care începuse să povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciu îi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan – se potriveau. Părinții lor erau înțeleși mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine știe ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos și umeros ca un taur ; umbla legănat și cu genunchii înmuiați.

Fierbea. Se gîndea mereu să-și croiască drum pînă în grădină, s-o vadă cum șade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu își lua seama, zicîndu-și că poate mai mult ar strica decît ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca și o bătaie, căci Ion e arțăgos ca un lup nemîncat. De va ști fata că el știe, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de isteține face uneori mai mult decît un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion ? De ce caută să-i învîrtească el capul fetei ?... Își aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot așa de pleoștită ca și dînsul. Se vedea că și ea știa și o băteau aceleași gînduri... Asta îi mai potoli supărarea. Cînd nu ești singur, suferința se ușurează. Oftă o dată din baierile inimii și-și trase pălăria pe ochi, zicîndu-și :

– De-amu am să joc numai cu Florica... Cel puțin să plesnească fierca și într-insul !...

6

Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de știre tuturor, și mai ales celor răzlețiți prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcîie, scoteau cîte-un chiot de veselie și-și aruncau privirile din ce în ce mai des printre fetele care așteptau cu inima strînsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliță, Vasile Baciu, lălăind un cîntec de beție, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroșiți și tulburați de băutură. Se clătina ușor în mers și dădea într-una din mîini parcă s-ar sfădi cu un dușman închipuit. Cînd zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puțin, înțepenindu-se gînditor, apoi se duse glonț la preotul Belciug și-i zise :

– Eu, domnule părinte, spun drept, is mare păcătos... Maaare !... 'S bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate, zău cruce !... Așa-s eu, ce mai calea-valea !... Ce-i drept nu-i păcat, așa-i domnule părinte ? Că de supărare beau dacă beau, așa-i ?... Și beau pentru că beau dintr-al meu...

Preotul își curmase povestirea și luase o înfățișare gravă, măsurînd foarte aspru pe Vasile Baciu. Țăranul însă avea acum un zîmbet bun pe buze și vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să știe de nimeni și de nimic în lume :

– 'S amărît rău, domnule părinte, crede-mă ! Poate că nu mă crezi ? De-aceea beau și iar beau și iar !... Uite-așa ! Ai să zici dumneata : da de ce ești amărît, bețivule ? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte ? Că o fată am și eu și nu-mi place de loc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi ? Că nu vrea să mă asculte. Și tare mă doare inima și tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata !

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas și rigîia. Purtarea țăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i știrbea autoritatea în fața poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strînse pungă și privea minioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioși, rizînd pe înfundate de Baciu. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăcea îngăimările bețivului și nu știa cum să-l zgîndăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug își înghiți mînia și căută să-l potolească cu o dojană blîndă :

– Rău faci, Vasile, că nu te sfiești măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ține toată ziulica numai să îmbogățească pe jidovi și să-și otrăvească trupul cu hilbăriile lor drăcești... Așa, Vasile !...

Baciu luă deodată o înfățișare solemnă, se dădu doi pași înapoi și răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas :

– Vai de mine, domnule părinte? Dar cui i-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau... Da beau din munca și din sudoarea mea... Atunci de ce să mă năpăstuiești? Ce ți-am greșit eu dumitale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braț și vru să-l dea la o parte, mulcomindu-l:

– Bine, bine, măi Vasile, așa-i cum zici... Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostiile tale...

Apoi, întorcîndu-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

– Da voi ce faceți, măi feciori? Jucați ori nu jucați?

Atunci însă Vasile Baciu zări pe George, care stătea posomorit, ca un copac cu măduva uscată, și îndată îl apucă de mînă și-l tîrî în fața preotului:

– Uite-l, domnule părinte! Îl vezi? Ăsta-i ginerele meu care mi-i drag! Cu dînsul ai să-mi cununi dumneata fata, măcar de-aș ști că are să crape inima dintr-însa!...

– Bine, bade Vasile, lasă că... făcu George rușinat, rîzînd silit.

Omul se încăpățîna însă din ce în ce și începu să răcnească:

– Nu vreau să te las, ai înțeles? Mie-mi trebuie ginere cumsecade, nu fleandură... Io-ți dau fata, iar tu să ai bici, să-i scoți din cap gărgăunii!... Eu nu vreau să știu de-alde calici țanțoși care umblă să-i împuiezе capul. Eu nu vreau și nu vreau, și dacă nu vreau, îi pun gîtul pe tăietor și numai una-i trag cu barda,

măcar să știu că mă duc pe urmă la spînzurătoare. Așa-i, măi George ?

– Așa, așa, murmură flăcăul, vrînd să-l astîmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător și scuipă ascuțit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca și cînd și-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul fetelor, trăgînd pe George după dînsul și strigînd în gura mare :

– Anuțo !... Anuțo ! Unde ești tu, fata tatii ?

George roși, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor încins. O mînie amestecată cu rușine îi cuprinse sufletul. Și deodată îi zise încet, să nu-l audă și alți oameni :

– Las-o pe Anuța, că-i cu Ion a Glanetașului în grădină, sub nuc...

Baciu tresări înțepat. Scoase un strigăt scurt și se îndreptă cu pași mari spre colțul șurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurînd de spaimă, căci îi auzise glasul. Țăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, își răschiră picioarele, își trînti mîinile în șolduri și își împinse burta în afară, privind săgetător pe Ana. Stătu așa cîteva clipe, apoi izbucni :

– Bine, Anuțo, așa ne-a fost vorba ?

Și se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o izbească.

O femeie țipă desperată :

– Tulai ! Săriți c-o omoară !

Pînă să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după șură, și numaidecît uită pe Ana și se întoarse amenințător spre flăcău. Văzîndu-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărire ușoară, dar își urmă

calea, liniștit, ca și cînd n-ar înțelege nimic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

– Ce ți-am spus eu ție, sărăntocule, ai ? urlă apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniștea lui Ion îl întărita mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuțit. O scăpărare furioasă îi țîșni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puțin tremurătoare, dar batjocoritoare :

– Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi poruncești ?

– Am să-ți poruncesc, tîlharule, și dacă nu asculți de vorbă, am să te umplu de singe ! răcni țăranul aprins de mînie pînă în măduva oaselor, aruncîndu-se la el.

Acum Ion se opri, încleștă pumnii și strigă înăbușit, parcă ar fi căutat să se stăpînească :

– Să nu dai, bade Vasile, că... Să nu dai !... Să nu dai !...

Cîțiva bărbați și flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfărîma coastele ca un ciocan înfierbîntat. Dintru-ntîi se gîndise să-l lase în plata domnului, că-i beat și e tatăl Anuței... Dar cînd l-a suduit și s-a apropiat să-l lovească, și-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot singele și parcă aștepta înadins să-l atingă baremi cu un deget, ca să-l poată apoi sfîrtica în bucățele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea disprețuitor și mulțumit.

Baciu se zvîrcolea în brațele oamenilor răcnind neîncetat :

– Lăsați-măăă !... Lăsați-mă să-i scot blohotăile !... Trebuie să-i beau sîngele, altminteri plesnesc !... Lăsați-mă !...

Țăranii însă îl duseră, aproape pe sus, pînă la poartă, în vreme ce el nu mai contenea și se smucea din răsputeri :

– Ce are hoțul cu fata mea ? Ce are !... Uuuh !... Lasă-mă, Nistore !... Tfff !...

Ion schimba fețe-fețe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simțea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă și cu un pumn zdravăn să-i înăbușe în gît ocările. Deodată cu gîndul acesta însă îi răsărea în minte și Anuța, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmășeală fata o ștersese acasă plîngînd. Femeile și fetele se împrăștiară care încotro, ca un cîrd de galițe speriate de uliu, și priveau din uliță și de prin ogrăzile vecine, așteptînd în fiece minut să înceapă bătaia. Profitînd de încăierare, preotul plecă, spunînd scandalizat doamnei Herdelea :

– Asemenea destrăbălați trebuiesc dați pe mîna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai așa s-ar face oameni de omenie... Păcat că Ion nu l-a scuturat puțin... Ar fi meritat...

Învățătoarea clătină din cap în culmea indignării, își ridică ușor rochia, să nu mături praful ulițci, și porni repede împreună cu Belciug și cu Laura. Titu rămase mai în urmă. Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăvește cearta și, mergînd, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Ţiganii se retrăseseră spăimîntaţi în şură ; Găvan îşi răzimase gorduna într-un colţ, hotărît s-o apere cu orice preţ, să nu i-o spargă bătăuşii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, aţiţîndu-l :

– Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărască ?... Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească !...

Alţii, cîţiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rînjind. Mai tîrzior veni între ei şi George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

– Uite cum se strică toată veselia din pricina... ! zise George, supărat puţin, cu o privire spre feciorul Glanetaşului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Ruşinea îl ţintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă cîteva cuvinte cu tovarăşii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mîndru :

– Hai, ţigane, la Avrum !... Ce mai stăm aici de pomană ?...

Glasul acesta zbîrnîi ca o trîmbiţă în urechile lui Ion. Din doi paşi fu lîngă Briceag şi-i porunci scurt :

– Hai !

Ţiganul stătea încurcat, uitîndu-se cînd la unul, cînd la altul, neştiind pe care să-l asculte.

– Apoi stai, Ioane – făcu George, tot trufaş – că eu l-am arvunit !...

Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru :
– Hai !

În ochii lui ardea atita minie că Briceag strînse din umeri spre George, puse vioara la obraz și începu îndată un cîntec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie și să pocnească din degete, în semn de izbîndă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalți după el, fluierind și chiuind. Lăutarii îi urmară cîntînd ; Găvan, cu gorduna agățată de-a umăr, sufla greu ca un giscan îndoptat. În uliță ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admirație a fetelor care se uitau din porțile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toții în stînga, chiuind în tactul cîntecului, întovărășiți de o droaie de copii...

George rămase cu ai lui lîngă șură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună țiganilor și tot el avea să le plătească restul pînă la patru zloți. Adevărat că banii îi strîngea de la flăcăi, cîte douăzeci de creițari de căciulă, dar pînă să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toți și să-și bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aștepte, de cînd a pățit-o o dată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalță deasupra tuturor. Acum însă, văzînd că flăcăii țin totuși partea lui Ion, se simțea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana... Se uitase cu jind cum au plecat toți cu lăutarii și avusese o clipă gîndul să se amestece și el între ei și să se arate că nu-i supărat. Dar își dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii

tovarășilor lui. Drept răzbunare și mîngîiere, după ce ceilalți cotiră spre Ulița cea mare, zise zîmbind :

– Eu nu mai dau țiganilor nici un creițar. Să le dea Ion, că Glanetașu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouați c-au rămas bătuți și fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea :

– Noi ce mai păzim aici ? S-a inserat, toată lumea a plecat... Hai și noi la crișmă !...

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gîrla Popii, să ajungă cel puțin mai curînd la Avrum...

Todosia, în pragul tinzii, așteptă pînă ce rămase ograda goală și apoi se închină, murmurînd :

– Mulțumescu-ți ție doamne că nu i-ai încăierat, că mai dădeam și de poznă cu jandarmii !...

Lîngă prispă, aproape de poartă, Savista-Oloaga ședea ghemuită, speriată moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări pînă cînd merse să închidă poarta.

– Da tu n-ai plecat, Savistă ? Bine că nu te-au strivit... Acu du-te și tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună pînă acasă și uite-acușica se înnoptează...

Savista nici nu mai sufla de groază. Își sufleca poalele, își prinse-n brîu zadiile [1] și se tîri cît putu mai repede pînă-n uliță și apoi o apucă mai încetișor pe marginea șanțului spre casă.

[1] *Zadie* — catrință, fotă.

Circiuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acoperișul de țiglă și spre uliță, în două ferestruici, apărate cu rețea de sîrmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bomboane pestrițe și diferite mărfuri căutate de țărani. Odaia din față era mai mare, podită și mobilată numai cu citeva mese lungi și de două ori atîtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip și le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminecile cînd sătenii veneau să-și înece necazurile în băutură. Într-un colț, lîngă tejgheaua adăpostită într-o cușcă de leațuri, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învîrteau îngrijorați printre șiragurile de sticle și în jurul unui butoi uriaș de rachiu. Din cînd în cînd Aizic se cobora, cu luminarea aprinsă, în pivnița de sub cușcă, unde se odihneau alte butoaie și damigene cu rachiu, și chiar cu vin și cu bere pentru fețele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia circiumarului, spre a fi mai feriți de ochii norodului...

Îndată ce s-a stricat hora, bărbații au început să se îndrepte, mai singurateci, mai în grupuri, spre Avrum. Cînd sosi George cu prietenii lui, prispa gemea de oameni care dezbăteau întîmplarea de la joc, unii luînd partea lui Baciu, alții lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crîșmă. Mesele și băncile erau oprite înadins pentru dînșii, ca să poată petrece mai în tihnă. Se așezară tăcuți. Se simțeau înfrînți.

Avrum ieși repede din cușcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în fața lui George, întrebînd :

– Cine plătește ?

– Lasă că plătim noi, jupîne ! răspunse Ilie Onu întinzînd mîna după o sticlă.

– Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise circiumarul uitîndu-se pe rînd la toți, ca și cînd ar fi vrut să le citească pe față ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o dușcă de apă chioară... Ei, cine plătește ? Vreau să știu. Ori duc rachiul și-l torn înapoi în butoi...

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă și numără gologanii cuveniți fără să deschidă gura. Avrum îi strînse cu băgare de seamă și plecă spre cușcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mîndru, parcă el ar fi cheltuit :

– Ai văzut, jupîne ?... Altă dată apoi să nu mai cîrtești !

Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă și începu să chiuie de dîrdîiau geamurile. Ceilalți se dezmorțiră ca și cînd le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În cîteva clipe toată circiuma se încinse de strigătele lor năstrușnice.

Cînd chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliță alte chiote de veselie, mai furtunoase și mai sălbatece. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbușe. Cei de-afară însă cu cît se apropiau, cu atît vuiau mai cuprinzător. Iar cînd năpădiră în crîșmă amuțiră de tot pe oamenii lui George. De altfel în

curînd contenirâ și noii-sosiți împreună cu lăutarii, osteniți de sforțări, chiotele prefăcîndu-se într-un zgomot asurzitor de chemări răgușite, de porunci mînioase, de țipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înțelegea mai lămurit :

– Jupîne, o cupă, da dulce !...

– Hai mai iute, Avrume !...

– Unde te ascunzi, tîrtane, fi-ți-ar neamul de ocară !...

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Țiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colț, lîngă gordună. O sumedenie de sticle și pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frămînta cu fumul greu de tutun și cu zăpușeala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinînd, strigînd, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare și de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuși.

Între timp se înnoptase și odaia nu mai era luminată decît de o lampă funinginită, spînzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă și tremurătoare oamenii păreau mai beți de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatec, iar brațele goale, ciolănoase, cu mușchii umflați ca niște șerpi flămînzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, amenințînd ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroșau și răgușeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane și sudălmile mai mînioase. Fețele asudate clipeau care roșii-pară, care gălbene-verzui, iar din gălăgia amețitoare se înălțau, stăpînitoare, risete zvăpăiate, cîte un rîgîit larg, urlete prelungi...

Simion Lungu, beat leucă, răzimat de un colț de masă, își înjura nevasta care stătea lîngă el, în picioare, cu un copilaș la țîță. Femeia îl trăgea într-una de mînecă, zicîndu-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui :

– Hai, Simioane, hai zău acasă, că mîine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce aținea focul... Hai, hai, zău !...

Simion se plîngea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, pînă ce în cele din urmă femeia își făcu loc alături de dînsul, astupînd gura copilului cu sfîrcul pieptului, rizînd și trăgînd zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorise.

Toți flăcăii închinau, pe rînd, cu lăutarii care cîntau din ce în ce mai cu suflet doine de beție, tărăgănate și lăbărțate ca niște femei dezmățate. Briceag se amețise bine de băutură, dar arcușul lui trăgea parcă mai frumos, pe cînd Holbea, mai trăsnit, seconda atît de fals că lui însuși îi era rușine. Numai Găvan rămăsese treaz, întîi ca să-și poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un bețiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simțea atît de amărît că nici rachiul nu-i tihnea. Rușinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se așezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gîndească la ce-a pățit și totuși mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorință grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei : să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în

răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu și dăndănca, cu glasul gros și neplăcut, un cîntec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocătoare pe față. Privindu-l așa, hoțește, Ion simți deodată ca și cînd i-ar cădea o pînză de pe ochi. Își aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrățișîndu-se cu Ana. Acum Ilie ședea lîngă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuțit pe Baciu. Și, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gîndul că trebuie să se răfuiască cu George. Îndată ce-i veni hotărîrea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frămînta și suferea pentru că nu știa cum să înceapă.

Atunci pică în cîrciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

– Bună seara ! rosti Titu puțin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dînsul.

– Bună seara ! răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul își reluă stăpînirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de curiozitate. Avea o presimțire că cearta de la horă nu va rămîne fără urmări și nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece ? La cină familia Herdelea dezbătuse amănunțit întîmplarea și cu toții căzuseră de partea lui Ion, și pentru că li-e era vecin, și pentru că feciorul Glanețașului era mai deștept decît toți flăcăii din Pripas. Discuția o încheiase Titu, declarînd grav :

– Bine-ar face să-i tragă o sfîntă de bătaie !

Dar n-a spus cui să-i tragă și nimeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse tîrziu și pe toți îi cuprinsese somnul, iar învățătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a așezat să lucreze, pentru tatăl său, la niște registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu și-a mai putut opri nerăbdarea. Și, cum tutunul îi era pe isprăvite, și-a luat pălăria și s-a dus glonț la cîrciumă.

Dădu mîna cu Avrum, cum obișnuia totdeauna cînd lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont și apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine știe ce cu ovreiul, trăgînd cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îi rodea să întrebe ce s-a mai întîmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hîrjonelile prașcăilor? În sfîrșit porni mîngîindu-se cu gîndul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toți împreună.

Trecînd pe lîngă masa lui Ion, zîmbi prietenește. Flăcăul se sculă în picioare și-i zise respectuos, întinzîndu-i un pahar de rachiu :

– Fă bine, domnișorule, și închină cu noi un păhăruț!

Titu se codi puțin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle cîte ceva. Așteptă deci să stăruiască și ceilalți, și atunci luă paharul și-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, și toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnișorul însă acuma se zăpăci,

nefiind meșter în hiritisirile[1] lungi și ceremonioase care plac țăranilor

– Să trăiești, Ioane !... Să trăiți cu toții și... noroc ! zise dînsul, după o pauză, cu vocea răgușită ușor de emoție.

Bău și dădu înapoi paharul, abia stăpînindu-și un fior de greață. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mîna :

– Noapte bună, Ionică, și mulțumesc !

– Mulțumim noi de cinste, domnișorule ! făcu flăcăul petrecîndu-l pînă afară.

În fața cîrciumii, pe prispă și în uliță, pîlcuri-pîlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase și copii mai neostoiți căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-și nasul de geamuri. Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda militărește, tolănit în marginea șanțului, de vuia satul.

– Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnișorule ? zise Ion încetinel, să nu-l audă și alții.

– Da, și-ți spun drept, m-am mirat cum ai putut sta așa, cu mîinile în sîn, răspunse Titu clătinînd din cap.

– Ce puteam face, domnișorule ? șopti Ion scrîșnind dinții. Dacă-l plesneam, poate-l omoram și înfundam temnițele... Ș-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă !...

[1] *Hiritisire* — urare.

Titu se apropie să nu piardă cumva vreo șoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni :

– Zău, mă ? Adică tu crezi că l-a pus cineva ?

– L-a pus, pot să jur pe sfinta cruce... Dumneata nu știi că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

– Aa ? După George ?

– Vezi bine c-așa. Doar mereu o spune in gura mare, s-audă toți ciinii... Apoi amu vezi și dumneata cine-i de vină...

Titu, ca să-l întărite, îl mulcomi :

– Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat ,i...

Ion, cătrănit, îl întrerupse :

– Vai de mine, domnișorule, cum poți grăi așa ? Că doar eu știu bine că George nu mă sufere ca sarea-n ochi... Nu știi dumneata cum umblă dînsul după Ana, și încă de cînd ? Anuța nu-l vrea, că nu-i place și-apoi el cată să se răzbune pe mine...

Titu tăcu un răstimp, se gîndi și pe urmă vorbi rar :

– Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea...

– Crezi dumneata că mă las eu astă-seară pînă nu-l muștruluiesc ? Poate numai de m-ar trăsni Dumnezeu din senin... Altminteri în cearceaf o să-l ducă de-aici...

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimîntă și-i zise foarte încet și sincer :

– Astîmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo poznă !

– Să știu că zece ani nu scap din temniță și tot nu mă las pînă nu-i văd sîngele ! murmură Ion, aprins ca un balaur, încleștînd pumnii și cutremurîndu-se...

Titu știa acum sigur că va fi scandal mare și nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mîine familiei și poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbîndu-se, pînă la gura Uliței din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin fața circiumii pînă spre casa lui Simion Butunoiu, nevrînd să se depărteze prea mult ca să poată sosi grabnic la fața locului cînd va începe încăierarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, și tot degeaba... Ion, oricît era de hotărît, nu îndrăznea să se agațe tam-nesam de oameni. Îi trebuia o pricină, cît de mică, și n-o găsea, căci George petrecea între tovarășii săi și nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gîlceavă.

Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopții. Lăutarii, vrînd să plece, căci erau tocmai din Lușca și aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerînd plata de la George, care parcă tocmai așteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii :

– Ce mă, cioară, mie-mi ceri bani ? Mie mi-ai zis ?

– Nu m-ai tocmit tu ? se zborși țiganul presimțind că va rămîne neplătit.

– Plătească-ți cui i-ai zis și are bani, că eu nu plătesc !

– Apoi n-ai strîns tu banii de la feciori ?

– N-am strîns, încheie George mîndru și batjocoritor, punînd sticla la gură și trăgînd o dușcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase și se apropiase de masa lui George.

– Plătește ! sisii dînsul încurcat.

– Eu, mă ! Eu ? strigă cellalt sărind în picioare, încurajat de liniștea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

– Tu !

– Da crezi tu că io-s cîrpa voastră, mă ? răcni George tot mai dîrz și amenințător. Și încă mai sare la mine ! Și încă cine ?...

Nu mai putu urma căci Ion îl izbi cu amîndoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi și George, dar Ion îl lovi a doua oară mai țeapăn... Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur și-l apucă de cheotoarea cămășii, sucind-o așa încît vinele lui Ion se umflau, iar fața i se roșea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig cînd în cap cînd în burtă, încît pumnii i se umplură de sîngele ce curgea șiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În circiumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigînd :

– Nu-i lăsați ! Săriți !...

Dar nu sărea nimeni, ca și cînd toți ar fi vrut să vadă întîi care-i mai tare ? Numai Avrum, înfricoșat să nu-i prăpădească sticlele și paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dînșii cu un curaj nebănuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răsputeri să-i împingă spre ușa de la uliță. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmășeală. Jertfind cîteva smocuri din barba-i roșcovană și primind bucuros o

droaie de pumni. Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuși năpădiră toți oamenii în uliță, încît în cîteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede ușa și trase drugul de fier, să nu se întîmple cumva să se mai reîntoarcă mușteriii.

Rostogolindu-se în uliță, cei doi se descleștară. Ion se repezi la gardul cîrciumarului, smulse un par și, mai înainte să-l poată opri cineva croi pe George peste spinare, încît acesta căzu grămadă, gemînd prelung :

– Valeu ! M-a omorît tilharul !

Gura, mustățile, bărbia, cămașa lui George erau vopsite de sînge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi cîteva sudălmi, încercînd să se ridice din șanțul în care se prăvălise, durerea însă îl copleși curînd, parcă i s-ar fi rupt șira spinării. Rămase încîrcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Niște femei porniră să țipe, bărbații înjurau, iar copilașul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se întețea mereu, scăpînd sfîrcul țîței din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlînd furios :

– Aesta-i ucigaș, oameni buni, aesta-i hoț !...

Ion era mulțumit acuma și răcorit, și nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobănește, privind triumfător și amenințător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smucind la lătunoi, Ilie își astîmpără mînia și apoi împreună cu alți flăcăi luară pe brațe pe George și-l

duseră acasă, suduind care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimîntate și cîțiva copii întîrziați pe uliță...

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă și rece, argintînd șoseaua și vîrfurile pomilor...

9

Ceilalți flăcăi se strînseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect și aruncîndu-i cîte o vorbă glumeață prin care voiau să-i arate prietenia și admirația. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar țiganii o șterseseră în vremea bătăii, iar în ușa lui Avrum zadarnic bătură, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în fața crîșmei, pe urmă se împrăștiară, unii pe-acasă, alții pe la drăguțe... Ion zvîrli parul în grădina ovreiului și porni spre casă, agale, mulțumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciu, a treia de la circiumă. Se opri gîndindu-se să intre la Ana. Se simțea doar acum răzbunat și mai vrednic. Dar, își zise că fata poate nu știe ce vitejie a săvîrșit dînsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alții și să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrîni din grădiniță, la ferestrele negre ca niște ochi somnoroși, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scînduri cu stîlpi înalți, și îl cuprinse o bucurie ca și cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul portiței Ana pîndea cu inima cît un purice. Auzise larma de la Avrum și se strecurase afară, bă-

nuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stirnit vreo poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întîmple ceva. Ar fi ieșit în uliță, dar îi era frică să nu scîrțîie portița și să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de cînd îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George și-și făcu cruce, mulțumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aștepta pe el, mișcată de mîndrie și parcă simțind cum îi crește în inimă iubirea stăpînitoare, iubirea care pecetluiește soarta oamenilor. Simțirea aceasta o înfiora și în aceeași vreme îi aprindea toate tainițele sufletului... Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în brațele lui vînjoase și ocrotitoare, și totuși nu se putu clinti. Pe urmă cînd el nu se urni, se înfricoșă, își frînse mîinile și șopti drăgostoasă, rugătoare, cu buzele uscate și atît de încet că singură nu-și auzi glasul :

– Ionică !... Ionică !... Ionică !...

Ion însă își reluă calea, fluierînd și pășind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau pe ulița colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbind vreo piatră...

Cînd ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu niște pași foarte grăbiți. Era Titu care alerga gîfîind. N-avusese norocul să vadă bătaia și era nemîngîiat. Se plictisise plimbîndu-se de colo pînă colo, mereu prin fața circiumii și, în cele din urmă, ca să-i treacă mai ușor vremea, se duse pînă la răscrucea din cellalt capăt al satului. Acolo a auzit zgomotul încăierării. Și-a iuțit pașii cît a putut, dar pînă să sosească la Avrum se mulcomise tot și n-a mai găsit țipenie de om.

– Ei, ce-a fost, Ioane? întrebă dînsul frecîndu-şi mîinile.

– Nimic murmură flăcăul liniştit! M-am răcorit oleacă...

Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricît îl descusu.

Se despărţiră zicîndu-şi în acelaşi timp.

– Noapte bună!

Cocoşii porneau să vestească miezul nopţii...

Capitolul II

ZVÎRCOLIREA

1

O lumină cenușie, tulbure privea pe ferestre cînd se trezi Glanetașu. Din depărtare se auzi un cucurigu slab, pierdut și răgușit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subțire și tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate și mai țanțoșe, pînă ce o bătaie surdă din aripi, în tindă, urmată de un cîntec de cocoș, poruncitor, gros, sfîrșindu-se într-un ciriit vesel, cutremură toată căsuța, încît Glanetașu tresări de spaimă și-și făcu cruce.

– Bată-te Dumnezeu, cocoș nebun! murmură bătrînul mai zvîrcolindu-se puțin în pat pînă să se dezmeticească bine.

– Dormi, muiere? întrebă apoi, atingînd cu cotul pe Zenobia.

– Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede.

Tăcură amîndoi, scărpinîndu-se și icnind bătrînește.

– Da cîte ceasuri să fie, hai? căscă iar bărbatul, într-un tîrziu.

– Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum și urnindu-se din așternut.

– Oare ? se miră Glanetașu pocnindu-și alene oasele.

– Scoală, zău, măi bărbate, pînă mă duc să trezesc pe Ion, că el știu că n-are să se trezească singur, c-a jucat toată ziua și a mai stat și pe la Avrum pînă tîrziu... Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prînzul lenevind, că-i mai mare rușinea !...

Bătrînul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre și apoi murmură întrebător :

– Oare lună-i ori ziuă ?

În clipa aceea, în tindă, cocoșul răspunse mai aspru și mai poruncitor :

– Cucuriguuu !...

– Apoi n-auzi că-i ziuă ? făcu Zenobia care se dăduse jos din pat și-și lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetașu se ridică întîi pe jumătate, se mai gîndi și în sfîrșit sări din culcuș, silindu-se să fie sprinten ca să-și alunge moleșeala din ciolane.

– Aprinde lampa ! zise apoi căutînd el însuși chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji și se răsti la femeie : Da unde dracu le-ai mai pus iar ?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bîiguind sfîrșitul rugăciunilor și, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetașu, furioasă :

– O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun și fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-și zică ocinașcle [1] !

---

[1] *Ocinașe* — rugăciuni care se spun dimineața.

Ieşi trîntind şi blestemînd. În tindă găinile se ciocăneau şi cîrîiau nerăbdătoare, iar cînd Zenobia deschise uşa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniţă. Femeia le aruncă cîţiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetaşu şi numărînd în gînd găinile care se zbăteau să înghită cît mai repede şi cît mai multe grăunţe, în vreme ce cocoşul, veşnic neîncrezător cu Zenobia şi îngăduitor faţă de consoartele sale, apuca doar din cînd în cînd cîte un bob. Găinile bătrîne se ghemuiau sfioase cînd stăpîna se apropia şi le căuta de ou, pe rînd, spre marele necaz al cocoşului, care zbîrlea creasta ameninţător, se ferea călcînd ţanţoş şi cotcodăcea clocotind de indignare...

Apoi cînd galiţele se împrăştiară, Zenobia se sui în podeţul cu fîn şi strigă din capul scării :

– Ionică !... Măi Ionică !... Scoală, dragul mamii să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească !

– Bine, bine, las' că mă scol ! mormăi flăcăul somnoros.

Zenobia nu-l mai cicăli. Ştia bine că băiatul, cînd e vorba de muncă, nu se codeşte şi nu leneveşte ca Glanetaşu.

Ion dormea toată vara în podul cu fîn de deasupra grajdului. Astfel nu mai deştepta din somn pe bătrîni cînd venea el noaptea de pe uliţe, ş-apoi mai auzea mereu şi pe Dumana, singura lor văcuţă, rontăind sau rumegînd, sau suflînd aspru pe nări, pe cînd alegea finul din ogrinjii ce-i punea dînsul seara în iesle.

Își birui repede lenea somnoroasă, se tîrî pînă la gura podului și coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai cîte un cocoș întîrziat mai vestea ici-colo zorile. O ceață ușoară, străvezie plutea peste coperișurile țuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurîndu-și porumbiștile multe, lanurile pufine de grîu și de ovăz, în vreme ce vîrfurile împădurite, negre și nemișcate, vegheau odihna satului, ca niște capete de uriași îngropați în pămînt pînă-n gît.

O adiere de vînt, răcoritoare, pătrunse pînă-n sufletul flăcăului, alungîndu-i cele din urmă rămășițe de somn din oase. Își roti privirile prin ogradă, scărpinîndu-se în ceafă, ca și cînd s-ar fi gîndit de ce să se apuce. Zenobia, ieșind iar din casă, se minună :

– Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămașa de sărbători ?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrîna urmă mai jalnic :

– Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgelușele, și ai înnegrit-o de nu știu zău cum am s-o scot din boală !... Ba ai mai umplut-o și de sînge... Cu cine te-ai bătut ?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă și de-abia atunci văzu că pieptul și poalele cămășii erau pătate de sînge.

– Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, și intră în tindă.

Își lepădă cămașa, se îmbrăcă în hainele de lucru, încălță opincile și pe urmă se spălă pe obraji în Părîul Doamnei care se vărsa chiar lîngă casa lor în Girla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pîine de mălai, niște brînză și ceapă, toate învelite într-o pînzătură curată. Luînd de sub grindă tocul și gresia, flăcăul întrebă pe Glanetașu care se tot sucea și se-nvîrtea căutînd cine știe ce :

– Dumneata te duci la notar la lucru ?

– M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăieri, de cînd a umblat după oameni prin sat...

– Apoi bine... Numai să nu bei banii că trebuie să-i strîngem. Ca mîine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adăogă Ion foarte așezat.

– Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetașu.

– Mi-ai pus de mîncare, mamă ? întrebă iar flăcăul, cîntărind traista.

– Ți-am pus, și la prînz oi veni și ți-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflînd din răsputeri în tăciunii din vatră care fîsîiau, afumau și nu se aprindeau de loc.

– Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul [1], să nu mă mai întîrzii eu și cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delnița-i măricică. murmură Ion închinîndu-se și ieșind.

– Umblă sănătos !

În tindă flăcăul își luă coasa din cui, agăță traista în coasă și coasa pe umăr, și porni. Trecu repede pe dinaintea casei învățătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în cotețul de lîngă gard săreau, cîrîiau și se sfădeau. Merse pe șoseaua răvenită de

[1] *Pologă* — pală de rîurbă cosită.

roua pînă unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta și sui încet pe o cărare lină, printre porumbiști care mai late, care mai înguste, despărțite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Pășea grăbit să ajungă mai curînd, să apuce a cosi o bucată cît mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine și mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ținea cu arendă de la Avrum, lîngă o boldă de ovăz a lui Vasile Baciu. Trecînd, îi strigă in loc de bineție :

– Harnic, harnic !

Simion mai trase cîteva brazde, pe urmă se opri să-și ascută coasa și răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încît nici nu-l mai auzi :

– Apoi ce să facem ?... Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume...

2

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului ; o fișie lungă și îngustă, de vreo trei care de fin. Atîta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese pînă-n Ulița din dos și care fusese zestrea Zenobiei. Încetul cu încetul Glanetașu îl tot ciopîrțise... Îi cam plăcuse bătrînului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinerețea lui a fost mare cîntăreț din fluier, de i se dusese vestea pînă prin Bucovina. Zicea atît de frumos din trișcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a și poreclit lumea „Glane-

taşu". Fusese băiat curăţel şi isteţ, dar sărac iască şi lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viaţa lui n-a tras o brazdă cumsecade, adîncă şi cît trebuie de lată, că nici nu ştia ţine bine coarnele plugului ; coasa iarăşi îl dobora repede şi-i stătea în mînă ca un băţ. I-au plăcut mai mult lucrurile muiereşti : sápatul, pologul, căratul, semănatul. Dar şi mai bucuros trîndăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învăţător şi chiar pe la ovreii din Armadia şi din Jidoviţa. Niciodată nu i-au crescut bătături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pămîntul în piele... Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea ciinii l-ar fi mîncat. S-a măritat cu dînsul fără voia părinţilor, care-i ziceau că din trunuseţe nu se face porumb şi din isteţime mamăligă. Singură la părinţi şi din oameni cu stare, ar fi putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetaşu şi părinţii, ca să nu-i iasă din voie, în cele din urmă au dat-o şi au înzestrat-o cu patru table de porumb şi două de fîncaţă, trecîndu-i şi casa din capul satului cu grădina dimprejur. Cînd s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrînii pînă şi-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit pînă şi oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi şi două vaci, o droaie de găini şi vreo cinci raţe... Gospodărie deplină, numai Glanetaşu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Glanetaşu însă nici după ce s-a însurat nu şi-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cît l-a lăsat, pe urmă, văzînd că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat şi a dus casa. Era harnică, alergătoare, stringătoare. Dacă

n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naște pe alta. Ca să astupe o gaură, stîrneau o spărtură cît o șură. Azi se duce pe apa simbetei o limbă de porumbiște, miine o livadă întreagă... Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decît un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulți poate c-ar fi ajuns de minunea lumii...

Cînd au murit părinții Zenobiei, Glanetașu stătea tocmai în două porumbiști ciopîrțite și în două vaci sterpe. Moartea bătrînilor iar i-a mai ridicat puțin deasupra nevoilor : vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunișoare și casa cea nouă... Aceasta au și vîndut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai ușureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetașu... Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier și s-a apucat de beție. Cît e Armadia de mare, toate crîșmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pămîntul lui, umbla pe la ovreii din Jidovița, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău și era blînd la beție ; rîdea într-una și povestea fel de fel de minciuni, de-ți era mai mare dragul de el...

Așa apoi, în cîțiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toți sfinții din calendar, după fiecare ciopîrțire de moșie, că mai curînd se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc. Picau hîrtoagele de judecată și trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram și puținul din care-și mai tîrau viața.

Cînd s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pămînt : fîncaţa, spre care se grăbea acuma, şi două porumbişti, dincolo de şosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuţa. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetaşu, a fost feciorul. Era iute şi harnic, ca mă-sa. Unde punea el mîna, punea şi Dumnezeu mila. Iar pămîntul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moşie nu s-a mai înstrăinat de cînd s-a făcut dînsul stîlpul casei. În schimb, cum-necum, în doi-trei ani a plătit şi datoriile ce le aveau la „Somesana" din Armadia, încît a putut aţiţa focul cu cărţuliile verzi şi roşii care pricinuiseră Zenobiei atîtea zile fripte...

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniţei, pe răzorul ce-o despărţea de altă fineaţă, tot aşa de lungă şi de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetaşu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cîntărindu-l. Simţea o plăcere atît de mare văzîndu-şi pămîntul, încît îi venea să cadă în genunchi şi să-l îmbrăţişeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostenită de răcoarea dimineţii. Nu se putu stăpîni. Rupse un smoc de fire şi le mototoli pătimaş în palme.

Se aşeză pe răzor, înţepeni nicovala în pămînt, potrivi tăişul coasei şi apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsat, cu ochii ţintă la oţelul argintiu. Cînd isprăvi, se sculă, scoase de la brîu gresia, o înmuie bine în apa din toc şi apoi mîngîie ascuţişul coasei cu gresia, schimbînd mereu degetele mîinii stîngi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, şterse toată coasa. În clipa aceea pri-

vîrca i se odihnea pe delnița lui Toma Bulbuc, cosită, cu finul adunat în căpițe care stăteau încremenite ici-colo, ca niște mormoloci speriați. Pămîntul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curînd... Privindu-l, Ion oftă și murmură :

– Locul nostru, săracul !...

Se gîndi puțin de unde să înceapă și hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu fața către răsărit, să-l vadă soarele cînd se va înălța de după dealurile Vărărei. Încercă întîi coasa în colț, făcîndu-și loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată și mai repede.

Cînd ajunse la marginea delniței, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stărea cu fața spre satul care, sub o ceață străvezie, tremura ușor, se întindea și se strîngea, ca și cînd s-ar feri de îmbrățișarea răcoroasă a dimineții. Vedea casa lor peste drum de a învățătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidovița, despărțite prin Ulița Mare ce coboară pînă la Avrum, suie iar pînă pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată și apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuța. Lîngă casa nouă a lui Vasile Baciu pornește Ulița din dos care face un ocol mare ca să treacă prin fața bisericii și să se arunce iar în Ulița Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele țigănimii. Fundătura pleacă din Ulița din dos, de lîngă biserică, se adîncește mereu între dealuri și, la Ștefan Ilina, se despică în două. Un braț mai scurt o ia la stînga, numai printre vreo trei-patru căsuțe, apoi se face drum de car, se cațără pe coastă și se pierde în cîmp ; cellalt însă merge

înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lîngă Pîrîul Dracului, din ce în ce mai șerpuit, pînă ce intră în Pădurea Fulgerată...

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn și să-l pui în traistă, ca o jucărie pentru copii. Hotarul însă se întindea atît de mare, încît Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpîn falnic și neîndurător.

Din șosea și de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenușii, învălmășite și încurcate, țintuite ici-colo cu cîte un păr sau măr pădureț. Urcă încet pînă la pădurea Vărărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborînd din ce în ce mai groasă și mai întunecată spre Jidovița, pînă se pleșuvește și se schimbă în lanuri de grîu și de porumb... Dincolo de Pîrîul Dracului se înalță Zăhata, mai piezișă, mai îngustă, cu multe cînepiști, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge pînă la Păuniș și pînă la Săscuța, dar fără să treacă peste șosea. Peste drum, în zare, albăstrește Pădurea Spînzuratului, unde se zice c-ar fi fost spînzurători pe vremea revoluției, dar care ține de satul Săscuța. Măgura Cocorilor însă e a pripășenilor. Mai poartă și azi în vîrf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit,[1] arat și semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înșiră casele din Ulița Mare... Apoi vin Lazurile, de la Pîrîul Doamnei pînă la hotarul Sărăcuței și pînă la Pădurea Domnească ce se coboară pe țărmul Someșului între Jidovița și Armadia...

[1] *A lăzui* — a despăduri.

Sub sărutarea zorilor tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toamnele și nevoile atîtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștile, holdele de grîu și de ovăz, cînepiștile, grădinile. casele, pădurile, toate zumzeau, șușoteau, fișîiau, vorbind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, coplesindu-l. Se simțea mic și slab, cît un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vîntul o vîltorește cum îi place. Suspină prelung, umilit și înfricoșat în fața uriașului :

– Cît pămînt, doamne !...

În același timp însă tarba tăiată și udă parcă începea să i se zvîrcolească sub picioare. Un fir îl înțepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputincioasă, biruită. umplîndu-i inima deodată cu o mîndrie de stăpîn. Și atunci se văzu crescînd din ce în ce mai mare. Vijîiturile stranii păreau niște cîntece de închinare. Sprijinit în coasă pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă. iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă. Se simțea atît de puternic încît să domnească peste tot cuprinsul.

Totuși în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atîta hotar el nu stăpînește decît două-trei crîmpeie, pe cînd toată ființa lui arde de dorul de a avea pămînt mult, cît mai mult...

Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic copil. Veșnic a pizmuit pe cei bogați și veșnic s-a înarmat într-o hotărîre pătimașă : trebuie să aibă pămînt mult, tre-

buie ! De pe atunci pămîntul i-a fost mai drag ca o mamă...

Cînd a umblat la şcoala din sat a fost cel mai iubit elev al învăţătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetaşului să dea pe Ion la şcoala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetaşu s-a şi învoit pînă în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărţile, pe care le putea lua vechi, şi taxa de înscriere, vreo trei zloţi. Ba Herdelea a alergat şi s-a zbătut pînă ce l-au iertat şi de cei trei zloţi, fiindcă băiatul era silitor şi cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la şcoală în fiecare dimineaţă, să-şi ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă ; din Pripas pînă în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas... După două luni de învăţătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la şcoala cea mare. De ce să-şi sfarme capul cu atîta carte ? Cît îi trebuie lui, ştie. Şi apoi i-e mai drag să păzească vacile pe cîmpul pleşuv, să ţie coarnele plugului, să cosească, să fie veşnic însoţit cu pămîntul... Şi Glanetaşu, pe cît de greu l-a dat la liceu, tot atît de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze ; doar de cei cîţiva zloţi aruncaţi pe cărţi îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decît să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărţit de tot nici de ele. Le-a păstrat şi-n sărbători le-a citit şi răscitit pînă li s-au ferfeniţit foile. Iar mai tîrziu mereu cerea învăţătorului ba cărţi de poveşti, ba cîte o gazetă veche, să se desfete...

Acuma Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Cînd răsări soarele, roşu şi

somnoros, Ion simțea o amorțeală ușoară în șale și degetele parcă i se încleștau pe codoriștea coasei. Se îndrepta din spinare la capătul brazdelor, ștergea tăișul cu șomoioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu și iar se așeza pe lucru. Oboseala îl întărîta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricît ar fi fost de aspră, ca o rîvnă ispititoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegînd, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe cîmpuri, înviorînd din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca niște gîndaci albi, se trudeau în sforțări vajnice spre a stoarce roadele pămîntului. Flăcăului îi curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, iar cîte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprîncene și, căzînd, se frămînta în humă, înfrățind, parcă mai puternic, omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spinarea îi ardea și brațele îi atîrnau ca niște poveri de plumb.

Înspre prînzul cel mic, oprindu-se să-și șteargă sudorile care-i țîșneau acum din sîngele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată fața i se înseninâ de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coș pe care-l muta mereu dintr-o mînă în cealaltă.

– Uuu, mă Anuțoooo ! strigă Ion, uitînd într-o clipiré oșteneala și fierbințeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu și răspunse cu glas subțire ca o ață :

– Uuu, mă Ionicăăă !...

Ion îi ieși înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujorați de căldură și umezi de nădușeală. Puse coșul jos și zise încet :

– Duc de mîncare tatii... A ieșit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea și, fără să vrea, se gîndea : „Cît e de slăbuță și de urîțică !... Cum să-ți fie dragă ?..."

Fata însă, cu ochii în pămînt, vorbi dojenitoare și cu imputare în glas :

– N-ai venit aseară... Și te-am așteptat pînă după miezul nopții...

– Am fost necăjit rău, Anuțo, știi bine... Ai văzut doar ce rușine mi-a făcut badea Vasile ?...

– Parcă tu nu-l știi pe dînsul cum e la beție ?...

Apoi, după o tăcere scurtă, adăogă :

– Și te-ai răzbunat pe George...

– Că George-i cu vicleșugul, che ! făcu repede Ion cu o lucire atît de stranie în căutătură încît Ana se cutremură.

Mai stătură cîteva clipe, fără să mai vorbească și chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, își luă coșul, zicînd :

– Acu mă duc, că m-o fi așteptînd tata...

– Du-te, du-te, zise Ion simplu.

Ana porni pe cărare la deal. După cîțiva pași mai întoarse capul, cu un zîmbet blînd pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gîndească iarăși mai ursuz : „Tare-i slăbuță și urîțică, săraca de ea !..."

Rămase cu ochii pe urmele ei pînă ce dispăru la o cotitură. Și văzînd-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire și o părere de rău : „Uite pentru cine rabd ocări și sudălmi !"

Încremeni așa un răstimp. Dar deodată își reveni, scuturâ din cap, ca și cînd s-ar încăpățîna să-și lepede o slăbiciune, și-și zise aspru : „Mă moleșesc ca o babă neroadă. Parcă n-aș mai fi în stare să mă scutur de calicie... Las' că-i bună Anuța ! Aș fi o nătăfleață să dau cu piciorul norocului pentru niște vorbe..."

Dădu să se întoarcă la coasă, cînd un glas plăcut răsună la spatele lui :

– Leneveşti, leneveşti ?

Îi pieri din suflet toată frămîntarea văzînd pe Florica. cu fața rumenă, plină și zîmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bîlbîi zăpăcit de mulțumire :

– M-am odihnit oleacă... A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciu și...

Își curmă glasul brusc, întîlnind întristarea ce răsărise în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut și vru s-o dreagă, făcînd un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă și-i zise cu imputare :

– Am văzut... Cum să nu vă fi văzut... Că doar nu-s oarbă... Umbli după ea ca armăsarul după iepe... Mă mir că nu ți-e rușine...

Ion încercă să rîdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mîngîind-o din ochi :

– Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico ?... Vai de sufletul meu... Crede-mă ! În inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă...

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimînd :

– Te faci de rîsul lumii ca s-o iei pe ea.

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în brațe, o strînse s-o înăbușe și o sărută

pe gură cu o patimă sălbatecă. Fata se zvîrcolea, dar cu fiece mișcare se lipea mai tare de pieptul lui și, printre sărutări, murmura :

– Ionică... lasă-mă... Te văd oamenii... Lasă-mă... Te văd... oamenii...

– Așa muncești tu dragul mamii ? strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mîncarea, grăbită și supărată.

Tinerii se despărțiră îndată. Florica, roșie foc de rușine, de-abia putu îngîna cîteva vorbe și se făcu nevăzută printre delnițe. Ion însă, ca să-și ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa :

– Că și dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer și cu una-n pămînt, parcă eu aș sta toată ziua cu mîinile-n sîn ! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi și pologul s-a uscat ca hîrtia...

3

Ana ajunse în deal gîfîind.

Vasile Baciu, împreună cu doi lucrători coseau din răsputeri, schimbînd doar din cînd în cînd cîte-o vorbă.

– Ai venit ? întrebă Vasile cam morocănos, văzînd pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întîrziat cu mîncarea, să poată oamenii să lucreze mai mult pînă-n prinz. că tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baciu cînd se găsea în toane bune. A avut o viață grea și plină de trudă, dar s-a ținut totdeauna printre fruntași. Părinții nu i-au dat

decît sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată și urită, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pămînturile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăția îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Rivna de a agonisi îi puse stăpînire pe suflet. Îi era frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieții. Trei copii, cei dintîi, îi muriseră înainte de a împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea... În urma ei au mai venit doi, dar fără zile... Vasile Baciu nădăjduia mereu un băiat. În cele din urmă a sosit, dar încăpățînîndu-se să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte, a stîrnit numai jale și nenorocire. Moașa satului, care era chiar mama femeii, a încercat toate descîntecele și buruienile. Zadarnic. O săptămînă încheiată casa a tremurat de gemete și vaiete. Atunci Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit și, după ce i-a ocărît pe toți pentru că nu l-au înștiințat mai devreme, le-a spus că acuma e prea tîrziu, că femeia a început să învinețească, apoi că numai Dumnezeu face minuni și că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistrița, să-i scoată copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot de argint și l-a întors acasă cu căruța. Pînă să vie dînsul, femeia și-a dat sufletul. Copilul a mai mișcat într-însa vreo două ceasuri, încît moașa era cît pe-aci să-l înțepe cu un ac, să nu se întîmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi și să vie din cealaltă lume să spăimînte oamenii... Împreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormîntat o parte din sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se oste-

nească. Îi rămăsese o mîngîiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în același timp o și ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea femeii ce-i fusese reazămul vieții. Căută să-și înece jalea în rachiu. Și, deoarece cînd era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dîrz. Numai moșia îi mai era dragă ca odinioară. Îl durea gîndindu-se că va trebui s-o ciopîrțească spre a potrivi zestre Anei la măritiș. Se frămînta deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cît va trăi dînsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, așteptînd zestrea pînă la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe față. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simțea un vrăjmaș. Cum a fost dînsul în tinerețe, așa e feciorul Glanetașului azi. Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai văzîndu-l. Și ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui...

Îi aruncă pe sub sprîncene cîteva priviri mînioase, apoi ascuțindu-și coasa, o întrebă peste umăr :

– Dar cu cine te-ai oprit pe coastă ?

– Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

– Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baciu. Apoi vezi bine c-așa... Se vede că degeaba îți spun cu țic, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul... Bine, draga tatii, bine... Bine că știu. Că dacă-i vorba pe așa, apoi eu ți-s popa...

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare și se porni pe ocări și sudălmi. Coasa însă n-o lăsa din mînă ; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucră-

tori, vrînd-nevrînd, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurînd, dar în aceeași vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coș, în umbra unui măr păduret la marginea fîneței... Vorbele grele ce o plesneau, în fața oamenilor o chinuiau. Răbda totuși cu inima împăcată, zicîndu-și că suferă pentru Ion. Cu gîndul acesta în minte, se așează lîngă coș și întoarse privirea în vale, unde știa că munceste el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur... O zgudui un fior. Clipi de cîteva ori, ca și cînd i s-ar fi lăsat o ceață pe ochi. Vedea însă bine. Ion strîngea în brațe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrățișează. Tot sîngele i se adună în obraji și, parc-ar fi avut un ochean, atît de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept și ochii nu și-i mai putea smulge de la dînșii. Auzea ca prin vis amenințările tatălui ei :

– Mai bine te tai eu în bucățele decît s-ajungi bătaia de joc a Glanetașilor... Baremi să știu că eu te-am făcut, cu te-am omorît...

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simțea neputincioasă și părăsită. Îmbrățișarea celor doi i se părea nesfîrșită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subțiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurînd de durere :

– Nu mă iubește... Tot nu ma iubește... Of, doamne, doamne !...

Satul fierbea. Cearta de la horă și mai ales bătălia de la circiumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineață Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug și i s-a plîns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stîlp darnic al bisericii, și i-a făgăduit că duminecа viitoare are să dojenească pe bătăușul Glanetașului de pe amvon, ca să-l învețe omenie. Toma, foarte mulțumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întîlnit, cum s-a supărat preotul și ce i-a spus, apoi a ieșit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vînătă pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca și cînd nici n-ar fi pățit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, năsoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de față și au văzut cum a crăpat țeasta lui George, cînd l-a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s-au împrăștiat creierii prin colbul uliței... Altele știau că feciorul Tomii trage să moară, iar cîteva mai îndrăznețe strigau c-a murit încă de azi-noapte și că Toma s-a dus la popa pentru înmormîntare...

În familia învățătorului Herdelea nu s-a mai vorbit toată ziua decît despre întîmplările grozave de ieri. Titu, care de obicei nu se cărăbănea din pat pînă pe la amiazi, acuma s-a sculat pe la nouă și numaidecît a aruncat întrebarea :

– Ați auzit ce bătaie a fost azi-noapte ?

Toți știau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna o dată cu găinile, se scula veșnic cu noaptea-n cap, ieșea în ogradă și schimba noutăți cu toți trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetașu, care în toate lunile își găsea de lucru pe-acasă spre a-și putea vindeca oboseala bețici de dumineca.

– Eu tocmai m-am nemerit pe-acolo cînd s-a întîmplat... zise Titu misterios trăgîndu-și ghetele.

Laura și Ghighi, mezina familiei, tăbărîră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar și doamna Herdelea își ascuți urechile de lîngă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. Titu însă se închise, ca un sfinx, în fața tuturor stăruințelor.

– Stați, stați ! striga într-una îmbrăcîndu-se cu o iuțeală milităreasă. Întîi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun...

Se simțea atît de mîndru, parcă el însuși ar fi fost eroul sau cel puțin victima bătăliei. Deși ar fi putut să ticluiască un șirag de amănunte, care de care mai cumplite și mai mincinoase, îl rodea totuși ambiția acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului. Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate știrile.

Circiumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie cînd Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu știe nimic... Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat și dînsul, riscînd poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau poate vreo judecată... cine știe ? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur...

Norocul lui Titu a fost c-a întîlnit pe Dumitru Moarcăș, un client credincios al circiumii, de la care a aflat repede atîta încît să poată înflori o povestire mai senzațională. Astfel a îmbuiat apoi urechile mamei și surorilor sale cu amănunte pînă la prînz.

Toată familia Herdelea era cu trup și suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgîlțîit puțin pe butoiul cela de George. De ce să-și bată joc de un băiat cumsecade ca Ion ?... Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. Învățătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătașii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată și nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de față cu mai mulți țărani : „Las' că-mi pică ei în mînă, și Toma și ceilalți... Și am să-i joc și cu cum se cuvine..."

Cînd sleiră de-a binelea toată întîmplarea cu bătaia. Titu simți îndemnul să ducă vestea mai departe. Frămîntă bine în cap hotărîrea, iar la prînz, după ce mîncă zdravăn și bău cîteva pahare de apă, strigă încîntat :

– Să vedeți ce-o să se mai mire cei din Armadia și din Jidovița !

Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se terchezui ca o păpușă și plecă bombănind cu o nemulțumire prefăcută :

– Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atîta plictiscală...

O luă spre Jidovița, agale, fluierînd din vîrful buzelor și învîrtind între degete un baston de trestie...

Titu era mîndria familiei Herdelea. Avea douăzeci și trei de ani și era înalt, cam deșirat, cu o față lătăreață, ochi albaștri spălăciți și o frunte largă. Mustățile nu-i prea creșteau și de aceea le rădea, zicînd că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tînăr mai deștept ca dînsul nu se pomenește în împrejurime. De altfel în școală a învățat binișor. A început-o subt mîna tatălui său care l-a și scos „eminent". Cînd a trecut la liceul din Armadia, a mers puțin mai anevoie ; prin clasa a treia se plîngea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistrița. „Las' că-i bine să învețe și ungureste – a zis învățătorul – că-n ziua de azi nu faci nimic dacă nu rupi limba „stăpînirii". Dar nici aici nu s-a prea înțeles cu profesorii, încît după ce a terminat clasa a șasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemțească – a zis iar învățătorul – poți umbla toată lumea." Taxele de înscriere însă fiind prea mari și Herdelea neavînd banii trebuincioși în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, cînd a sosit vremea examenelor, băgînd de seamă că taxele pentru particulari sînt și mai urcate și, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acuma mai puțini bănișori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunțat la școală, mai ales că și el se cam săturase de atîta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor : Titu să se facă notar comunal. Hotărîrea aceasta însă a întristat adînc pe doamna Herdelea, care veșnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baștină, căci băiatul semăna mult

cu ea, avînd o voce preafrumoasă... Pînă să plece însă Titu la cursul de notari, s-au înăsprit condițiile de primire ; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze școala normală și să vie învățător în Pripas, în locul lui ; pînă ar ieși băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dăscălie. Mai curînd salahor, decît dascăl... Și împotrivirea lui a fost atît de înverșunată, încît nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dăscălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trîndăvească ? L-ar lua lumea la ochi... Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor și practicant, dîndu-i casă, masă și ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plictisit mult și pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace. Și chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă ? Ar însemna să rămînă toată viața practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiții, care simțea că poate și trebuie să ajungă cineva în lume... Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de cînd s-a lăsat de școală, a citit tot ce i-a căzut în mînă. Și, tot citind, a început și el să scrie. Întîi mai pe furiș, pe urmă mai pe față și în sfîrșit cu tot dinadinsul. Iar cînd, într-o bună zi, *Familia* i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărît definitiv, dar în taină : va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinții, deși în sinea lor nu prea înțelegeau cum va mînca și se va îmbrăca Titu din poezii, împărtășeau părerea fetelor. Domnii din

Armadia și cu deosebire doamnele și domnișoarele au citit cu mirare și invidie numele băiatului învățătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curînd tot județul l-a consacrat poet. Și Titu citea și scria mereu pînă noaptea tîrziu ; stingea lampa, aștepta prin întunerec inspirația, înjgheba cîte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hîrtie... Herdelea cam mormăia uneori că prăpădește prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pămîntești...

Apropiindu-se acum de Jidovița, se gîndea unde să se ducă ? Să se oprească în Jidovița sau să treacă în Armadia ? Inima îl îndemna și ici și dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici. Valentin Dragu, domnișoara Lucreția, micuță, oacheșă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înțeles, din suspine dese, din cîte-o strîngere de mînă mai vie, din cărți poștale ilustrate și mai ales din declarații timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De cîte ori se abătea prin Armadia, și se abătea mai în toate zilele. Titu făcea ce făcea și întîlnea pe Lucreția. Atunci roșeau amîndoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau și apoi tăceau. „Tăcerea spune mai mult decît toate frazele", își zicea Titu. De altfel Lucreția a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din *Familia* preamăreau tocmai frumusețea ochilor ei verzi...

Dar și în Jidovița avea pe nevasta învățătorului Lang. Învățătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veni-

seră de curînd la școala statului și nu știau o boabă românește. Ovreii din Jidovița s-au apucat prea tîrziu să practice patriotismul cel nou și rupeau atît de prost limba oficialității încît nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înțelege. Soții Lang deci au fost bucuroși cînd au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era bețiv și petrecea mai în toate nopțile prin circiumile din Jidovița sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguță, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut cîteva aventuri de dragoste prin Maramureș, unde a trăit înainte de a sosi în Jidovița. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea și umbla s-o cucerească. Deși ofta după Lucreția, rîvnea mult și o iubire pasionată. Dar nu prea știa cum trebuie cucerită o femeie și de aceea îi era frică să nu se facă de rîs în fața unguroaicei. Cît a dorit dînsul și n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simțea însă că doamna Lang îl simpatiza și aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidovița. Pe drum ghetele i se prăfuiseră ; se opri și le șterse cu o batistă murdară, adusă inadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfățișeze totdeauna curat, cu atît mai mult cînd bănuia că are să întîlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, își potrivi bufanții lavalierei, își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea cînd se aranja luă hotărîrea definitivă : va rămîne în Jidovița.

Sotii Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stînga şi în dreapta cîte o odaie. Cea din stînga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pomeneşti că n-o fi acasă", se gîndi Titu apăsînd clanţa.

Uşa se deschise. Intră încetişor. Tinda era cam întunecoasă. În dreapta, uşa odăii care slujea de sufragerie, salon şi birou era dată la perete. Înlăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gîndindu-se că găseşte acasă numai pe doamna Lang, care obişnuia să stea după-amiazi trîntită pe pat, citind romane de dragoste, visătoare ca o cadină din panorame. Se apropie de uşa dormitorului în vîrful picioarelor şi ciocăni uşor. Nici un răspuns. „O fi dormind", îşi zise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranţe şi planuri, bătînd iarăşi mai tare.

– Cine-i ? murmură un glas somnoros, răguşit şi gros.

– Eu, eu, răspunse tînărul, nemulţumit, recunoscînd vocea soţului.

– A, tu eşti, Titule ? Intră dragă ! urmă glasul dinlăuntru mai înviorat puţin.

Titu intră amărît. Într-o clipire i se spulberaseră toate închipuirile : că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie şi o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze să-i soarbă gîndurile... şi poate chiar mai mult.

– Eşti singur ? întrebă dînsul rotindu-şi ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gîngăvi învățătorul, căscînd. Nevastă-mea s-a dus în plimbare pînă-n Armadia, să cumpere nu știu ce... Sînt obosit, dragă prietene, de nici nu-ți poți închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul [1], cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea și încă cîțiva care au venit mai pe la spartul tîrgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la șapte dimineața ne-am despărțit, la berăria Rahova, după ce cutrcierasem vreo cinci circiumi... În sfîrșit ceva colosal !... Și mi-e un somn !...

Ascultîndu-l, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica ! Îl cîntări cu dispreț. Lang avea niște mustăți unguresti, un nas gros, ochii vii negri și un păr creț negru tăciune. Acuma însă era atît de tăbăcit la față, că părea cu zece ani mai bătrîn, deși încă nu împlinise treizeci. De necaz, Titu pierduse și plăcerea de a-i mai povesti bătălia.

— Atunci te las, zise, dîndu-i mîna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta... Transmite-i complimentele mele !

— Da, da, căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac ?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieșind. Sînt grăbit... Trebuie să mă duc și prin Armadia...

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învățătorul ; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o dușcă țeapănă, își trase plapuma peste cap și începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliță Titu se răzgîndi. Ce să se mai ostenească prin Armadia ? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu

[1] *Solgăbirău* — funcționar (corespunzînd pretorului de mai tîrziu).

întîlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreția Dragu. Iar asta i-ar mohorî sufletul pentru o săptămînă încheiată... Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă ?

Era tocmai în fața cancelariei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbințeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuț, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforțări eroice să vorbească ungurește. „N-am noroc, degeaba", își zise Titu, așezîndu-se la biroul notarului, răspunzînd numai din vîrful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greșise nimic.

Aici cel puțin avea gazete și putea să citească pînă se va mai înserа și se va mai potoli zăpușeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca și pe bătrînul Herdelea. Lor însă nu le mai venea nici unul, căci nu le ajungeau banii să plătească abonamentele. Au ținut acum cîțiva ani *Gazeta Transilvaniei*. Herdelea își rupsese de la gură și achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat și punînd pe foc toate somațiile cu care îl asalta administrația, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foii". Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun : să ceară abonamente de probă de la ziarele ungurești. Cîte o săptămînă, două primea jurnalul gratis. Cînd nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărți poștale, au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic ; cărțile

lor poștale au rămas fără răspuns. Încît acum erau nevoiți să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblînd mai în fiece zi prin Jidovița, o lua de la cancelarie și nici n-o mai dădea popii. Și notarul ținea vreo trei ziare ungurești, de asemenea fără a le citi, dar păstrîndu-le pentru ațițatul focului, așa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundîndu-se în gazete, Titu își uită curînd necazul. Citi pînă se întunecă, iar înainte de a pleca, simțindu-se înviorat, povesti totuși întîmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungurește...

5

Cînd se îngîna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanță, pierdea vremea mai curățind cîte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind cîte o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor și căratul apei cădeau în sarcina Ghighiței, pe cînd curățenia casei rămînea în stăpînirea Laurei, care, fiind fată mare,

avea ambiția să potrivească toate astfel încît să se observe pretutindeni gustul ei delicat... Treburile se isprăveau însă pînă pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodînd sau croșetînd, vorbeau și rîdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia cîte-o carte. Satul întreg și jumătate din hotar se întindeau în fața lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau de la cîmp sau mergeau spre Jidovița, trăsurile care umblau între Armadia și Bistrița defilau pe dinaintea lor, oferindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi cînd venea întunecrecul, fetele, în frunte cu mama lor, începeau să cînte romanțe vechi românești cu niște voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învățătorului...

Doamna Herdelea era cîntărcață înfiăcărată și o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua ținînd tigăile de coadă și amestecînd în oale, lălăia cîntece sau rugăciuni, iar dumineca, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cînta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinerețe glorioasă. Fată de țărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învățător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viață. Munteanu a fost un dascăl harnic și un romîn înfocat. Ca să ferească de ungurizare tîrgușorul, reședință de vară a unei familii de conți, a muncit din răsputeri. Din „irozii" de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cîntece și cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe îngerul domnului, îmbrăcată în alb. Îi ședea foarte bine și s-a distins prin rîvna și istețimea cu

care îndemna pe cei trei crai de la răsărit să se închine în fața mîntuitorului, ce se naște în fiecare an.

Spre fericirea Marici, învățătorul Munteanu nu s-a mulțumit numai cu „irozii". Încurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dintre fetele și flăcăii mai deștepți pe interpreții operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine și în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentații în tot ținutul Someșului. Oamenii veneau din toate satele să vadă și să audă teatru românesc, dornici de-a se însufleți. Și diletanții lui Simion Munteanu jucau cu atîta inimă încît uimeau lumea. Sufletul lor însă era tînăra și drăgălașa Maria Drujan care, în scurtă vreme, a cucerit admirația tuturor, fiind cea mai isteață. În *Piatra din casă* și mai cu seamă în *Rusaliile* a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea *Rusaliilor,* protopopul din Șoimuș, om foarte învățat și umblat prin lume, a ținut un toast în care, slăvindu-i însușirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele tuturor, primadonă diletantă. Maria a plins de bucurie, deși n-a înțeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvîntării, protopopul a încercat să ciupească puțină curte primadonei, dar zadarnic...

Azi dăscălița își amintește cu lacrimi în ochi de vremile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost ! Atunci a învățat ea cîntecele pe care acuma le învață de la ea fetele ei. Atunci ! Treizeci de ani au trecut de-atunci... După *Rusaliile* a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învățător cu mult viitor în Lechința, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit șase, toți după ce i-a scos

din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veseliile și petrecerile și a îmbătrînit. Din frumusețea ei de odinioară n-au mai rămas decît urme și amintiri. Și cîntecele, sărmanele, scrise de mîna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mingiierea o găsește acuma în credința în Dumnezeu, fierbinte și neclintită, și în bucuria că-și vede copiii mari, gata să-și ia zborul în viață...

Noaptea se înalță din ascunzișuri, sugrumînd ţele din urmă zvîrcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare ușoară. Zmogotele se desluşeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau ciinii cum își răspundeau lătrînd, chemările scurte pe țarină sau din casele îndepărtate, șoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe șoseaua albă, răscolind colbul cu pașii lor grei și osteniți, scîrțiitul carelor goale întovărășite de țărani sleiți de muncă și urmate de ciini cu botul în pămînt și cu coada în vînt, mirosind șanțurile și gardurile... Ajungînd la crucea din capul satului, trecătorii își curmau vorbele, se închinau descoperindu-se și apoi dădeau „bună seara" familiei Herdelea care cînta neobosită. Toți sătenii ascultau cu drag cîntecele. Copiii se opreau pe podul de peste Părîul Doamnei, căscau gura cîte-o bucată de vreme și pe urmă porneau în goană...

Erau pe la strofa a treia, cînd Ghighi șopti misterios :

– Uite pe Toma Bulbuc și pe George !...

Laura și bătrînul Herdelea încetară brusc cîntecul, curioși să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-și piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic și continuă singură toată strofa următoare. Totuși, cînd Toma și feciorul se opriră la poartă,

intrînd în vorbă, își domoli și ea glasul, biruită de curiozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pricinașii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească și învățătorului pozna. Se aprinse repede și începu să-și laude feciorul și să ocărască pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-și ridice cămașa, să arate domnilor vînătaia din spinare.

– Sudui, măi Toma, sudui și nu te temi de Dumnezeu, care vede și aude toate ! strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzii.

Țăranul, speriat de gura Glanetășiței, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci își luă doar rămas bun de la Herdelea și plecă plouat și grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii pînă ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieși în uliță, se apropie pînă pe pod.

– Nu se mai satură, mînca-l-ar peștii Dunării de zgîrcit și afumat ! Îmi ponegrește băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea și nu alta !

Familia învățătorului rîse cu mare poftă de pățania lui Toma, iar Herdelea răspunse zîmbind femeii :

– Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogați vreau să știe de necazurile altora ?

– Da să-i ardă focul, că prea-s cîinoși la suflet... Din tindă l-am auzit cum se îmbăla și n-am mai putut răbda, zău așa...

Mai sporovăi puțin, verzi și uscate, apoi fugi acasă aducîndu-și aminte c-a lăsat mîncarea în clocot și o fi dat în foc...

– Țeapăn l-a pocnit și Ion, zise învățătorul după un răstimp.

– Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi ! sări Ghighi, vrînd să le povestească iar toată întîmplarea.

Dăscălița însă începu *Hora Griviței* mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cînte pînă la sfîrșit, căci în curînd veni Belciug cu Vasile Baciu. Popa fusese la cîmp să supravegheze munca la o livadă a bisericii. Îi era cald și mai ales îl chinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cît ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, firește, despre bătaia de azi-noapte care aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

– De mult tot aud că feciorul Glanetașului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vîrf la toate. Trebuie să se isprăvească odată în sat cu bătăușii, altminteri mîine-poimîine ne-om pomeni că au început să omoare oameni !...

Toți tăcură, pătrunși de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilărește :

– Dar dacă nu se știe care-i de vină ?

– Cum nu se știe, domnișoară ? se miră Belciug. Crezi dumneata că poate să fie George vinovat ?

– Eu cred, răspunse fata hotărît.

Popa zîmbi acru, dezvelindu-și dinții pînă la gingii.

– Eu însă, cu voia dumitale, nu cred, zise apoi puțin batjocoritor.

Doamna Herdelea, nemulțumită că vede pe Vasile Baciu împreună cu preotul, după necuviințele de la horă, interveni, uitîndu-se peste capul lui Belciug :

– În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteț. Omul mai greșește, că doar de-aceea-i om. Nu trebuie să osîndim așa ușor.

Preotul zîmbi iar, mai acru și încurcat, negăsind repede un răspuns potrivit.

– Amu m-aș amesteca și eu, ca omul prost, de ! începu Vasile Baciu ștergîndu-și gura cu mînecile cămășii.

Dar dăscălița îi tăie vorba aspru :

– Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile !... Slavă domnului, m-am întîmplat și eu la horă, ieri, tocmai cu părintele, cînd ai venit beat ca un porc și te-ai agățat de Ion din senin ! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lîngă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciumă !

Baciu înghiți în sec, se uită la Belciug, apoi la învățător, apoi la domnișoare, zăpăcit, se scărpină în cap și murmură :

– De... cam așa-i...

Între timp preotul își regăsise încrederea și acuma zise, cu un surîs care pe doamna Herdelea o supăra :

– Firește, nici Vasile nu-i ușă de biserică... Nu, nu... Dar omul beat e neom și-i mai ierți fărădelegile...

– Dar Ion n-a fost beat aseară ? întrerupse Ghighi.

– Nu te mai tot amesteca și tu in vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deși se dușmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pildă rea sătenilor.

– Mai cu seamă, urmă Belciug, fără a ține seama de vorbele fetei, că dînsul avea și oarecare temei să dea o lecție bătăușului...

– Umblă mereu să succască mințile Anuții, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi țăranul prinzînd iar curaj.

– Ș-adică de ce nu i-ai da-o ? zise dăscălița, aprinzîndu-se. De ce ? Crezi c-ai face rău ?

– Nu i-aș da-o să știu de bine că... făcu Vasile cu un glas înăbușit, cu ochii înflăcărați deodată de îndărătnicie.

– Apoi vezi c-așa sînteți voi, proștii... Uite-așa, nătîngi și căpcăuni !... Adică pentru că tu ai cîteva petece de pămînt, nu-ți mai încapi în piele de fudulie ? În loc să iai un fecior care știi că n-are să-ți hărtăpănească ce-i dai, tu te gîndești numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi... Ducеți-vă, ducеți-vă, să nu vă mai aud nici de nume !

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simțea că de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă și intră în casă.

– Femeile judecă foarte ușor, zise Belciug, mihnit de cuvintele dăscăliței, care i se părea că-l priveau pe dînsul. Viața e totuși mult mai complicată. Fiecare își știe necazurile lui și le potrivește cum crede mai bine...

Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fin proaspăt agățată în coasă. Cînd îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpînească, dar cînd flăcăul murmură respectuos „bună seara", mînia îi porni limba :

– Să-ți fie rușine, Ioane, de cele ce faci ! Rușine să-ți fie !

Ion se opri uluit și de-abia după un răstimp putu răspunde :

– De ce, domnule părinte ?

– Fiindcă eşti un stricat şi-un bătăuş, ş-un om de nimic ! Asta eşti ! Ar trebui să dai pilde celorlalţi feciori, că te ţii mai deştept ca toţi, dar umbli numai după blestemăţii... Mai mare ruşinea !...

Flăcăului îi pieri toată oboseala din oase. Sîngele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar îşi muşcă buzele şi-şi urmă apoi calea zicînd nepăsător doar atîta :

– Bine, bine... Noapte bună !

– Obraznic ! sîsîi Belciug mai îndîrjit. Las' c-am să-ţi dau eu o lecţie să n-o uiţi aşa curînd !...

– Şi tu eşti prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blîndeţea învăţătorului însă îl înfurie mai rău.

– Sînteţi voi îngăduitori cu dînsul şi pentru mine ! De-aceea şi-a luat nasul la purtare !...

Belciug plecă fierbînd, fără a-şi mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jignire personală. De altfel, din ziua cînd a intrat învăţătorul în sat, a cam simţit el că umblă să-i sape şi să-i ştirbească autoritatea. A înghiţit multe răutăţi mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari romîni nu pot trăi într-un sat nedezbinaţi. Dar acum s-a lămurit deplin. Acuma şi-au dat arama pe faţă. Ei totdeauna apără pe cei pe care-i osîndeşte dînsul. „Dacă-i aşa, aşa să fie, îşi zise, păşind foarte grăbit, încît Vasile Baciu de-abia se ţinea alături de el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul nimănui !...“

Baciu îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mînia îl rodea. Cînd ajunse acasă nu se mai gîndea la Ion. Era furios pe Herdelea.

6

După ce plecă Belciug, învățătorul murmură printre dinți :

– Uite cum se burzuluiește ponihosul [1], bată-l Dumnezeu !

Dar pe urmă, gîndindu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune cînd nici nu visezi. Pînă acuma se mai folosea cu cîte ceva de la Belciug : ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-și ducă fetele, ba „împrumută-mi vreo doi zloți, frate Ioane, pînă la leafă", ba cîte altele... Om cu om trăiește. Cearta fățișă i-ar despărți ca un zid... Se hotărî deci să caute să îndrepte lucrurile... Mai întîi trebuie să potolească pornirea dăscăliței împotriva preotului. Apoi are să se facă a nici nu-și aduce aminte de ce s-a întîmplat și să continue a vorbi cu Belciug, cînd se vor întîlni. Astfel cel puțin aparențele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face nimic pe față și toate se vor întoarce în bine...

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină și așternînd masa, făceau pe Belciug cu ou și cu oțet. Aci îl ocărau. aci rîdeau de barba lui țepoasă,

[1] *Ponihos* — prost, natîng.

bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă și tocită pe care, după cum spunea el însuși, n-a schimbat-o de șapte ani încheiați. În cele din urmă toate trele se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potrivită.

Învățătorul le ascultă un răstimp clătinînd doar din cap nemulțumit, apoi își luă inima-n dinți și zise :

– Cînd se amestecă femeile în vorbele bărbaților, nici dracu nu te mai descurcă...

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se încinse o dezbatere strașnică în care nici Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura... În toiul neînțelegerii pică și Titu de la Jidovița.

– Ce-i, ce-i ? întrebă dînsul aruncîndu-și pălăria pe pat și trîntindu-se obosit pe un scaun lîngă masa pusă. Am asudat ca un cal... Groaznică zăpușeală !...

Ca întotdeauna, bucurîndu-se de un prestigiu deosebit în sînul familiei, fu poftit zgomotos să-și spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare seriozitate amîndouă părțile și, la sfîrșit, dădu dreptate tuturor :

– Bine-ați făcut că i-ați mai tăiat puțin din nas. A început să se cam obrăzniccască. În privința asta nu mai încape discuție. Dar iarăși nu trebuie să ajungem la cuțite. Nu-i frumos și nu se cuvine. Nu uitați că aveți nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie ! Dacă rămînem certați, cum mai mergem la bal ? Ori poate doriți să mergem pe jos ? Bine v-ar ședea, în toalete de bal, cu pantofi albi și pe jos !

Titu rise cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă :

– Ce ne pasă ? Luăm trăsura notarului și gata !

– Ești tu sigură că notarul ne-o dă ? răspunse Titu, hotărîtor. Ș-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată și nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgînd în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruță ca a notarului !...

Judecata lui Titu mulțumi pe toți și în curînd afacerea cu popa se stinse...

După cină ieșiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mîndră și rece de după un deal, întinzînd o pînză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vînăt-închis. Cîntecele familiei reîncepură, întîi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetașului veni în capul gol și se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

Într-o pauză, Laura, amintindu-și de isprăvile flăcăului. murmură :

– Spune, Ioane, adevărat, ți-e dragă ție Anuța ?

Ion șovăi, zîmbi încurcat :

– De, domnișoară, mi-e dragă... Adică de ce să nu-mi fie dragă ?

Laura vru să-i spuie că Ana e mai urîțică decît Florica, dar se răzgîndi și tăcu.

– Bine zice el, adăogă Herdelea. Ana-i fată foarte bună...

– Păcat numai că are un tată ticălos, observă dăscălița.

– Așa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său... Cu tat-său am eu să mă însor ?

Pe uliță trecu o calească elegantă, în goana cailor.

– Cine-o fi ? șopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toți. În Gîrla Popii, peste drum, orăcăiau broaștele. Ciinele stătea lungit în mijlocul uliței. Din sat porni un cîntec vesel de fluier, atît de vesel încît lumina albă parcă tremura de plăcere... Deodată Ion oftă lung și, îmbrățișînd cu o iubire pătimașă pămînturile adormite, îngînă ca și cînd ar fi vorbit cu sufletul său :

– Ce să fac ?... Trebuie s-o iau pe Ana !... Trebuie !...

Capitolul III

IUBIREA

1

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoției. Își iubise mult nevasta și pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios și atît de jigărit că, văzîndu-l, te întrebai : cum de-și mai poate ținea viața ? Cînd apoi a zăcut cîteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Și totuși, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte și ouă, trăia și se înverșuna parcă și-ar fi pus în gînd să îngroape el tot satul. Văduvia și strășnicia i-au dobîndit faima de sfînt. Veneau la dînsul oameni și din al cincilea județ, să le citească sau să-i spovedească. Țăranii îl respectau mai ales pentru că, de cînd i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simțit umblînd după femei. Alți popi, chiar mai bătrîni ca dînsul, își luau țiitoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mîncare și a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atît de vestită ca evlavioasă încît ea frămînta întotdeauna prescurile ; încolo două slugi la vite și în ogradă...

Dar preotul mai era și o fire încăpățînată. Orice contrazicere îl întărîta și chiar îl chinuia. Zile și uneori săptămîni întregi îl rodea un cuvînt sau o privire neplăcută. Dacă doreai să-ți facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ți facă rău.

Acuma Herdelenii și Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine cînd pe învățătoare, cînd pe feciorul Glanetașului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor dumineci și sărbători. Așa însă întîmplarea lua în ochii lui o înfățișare provocătoare. Se simțea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-și ascundă și el mînia. Rămînea totuși hotărît să pedepsească pe Ion, mîngîindu-se că o parte se va răsfrînge, măcar indirect, asupra învățătorului...

Miercuri seara, cînd, ca de obicei, flăcăii s-au strîns în fața cîrciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion și George, încît și-au dat mîna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supărați niște oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetașului.

Aceasta a pus vîrf la toate. Pînă acum mai șovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povățuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenția împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărît definitiv.

Și astfel duminecа următoare, răzimat cu cotul de un sfeșnic înpărătesc, cum avea dînsul obiceiul să predice, după ce povățui pe oameni să mai dăruiască din cînd în cînd cîte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curînd, vorbi de cei ce stîrnesc vrajba între săteni, ispitiți și mînați de necuratul. Apoi, oprindu-se puțin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetașului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pămînt, tremurînd de rușine, simțind privirile celorlalți cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se miște pe loc. Popa urmă din ce în ce mai aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum și de altele mai de demult și, cu ochii ridicați spre tavanul bisericii de lemn, îl amenință cu mînia lui Dumnezeu aici și dincolo de moarte.

Dojana preotului îl șfichiuia ca un bici de foc. Numai ticăloșii sînt astfel loviți în fața lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rîndul oamenilor? Îi ardeau obrajii și tot sufletul de rușine și de necaz... Așteptă un prilej, cînd isprăvi popa predica, ieși afară, se duse glonț acasă, se luă la harță cu tatăl său, pentru cine știe ce, și pe urmă porni, fierbînd, spre Jidovița, unde intră de-a dreptul în cîrciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puțin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plînse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor țăranilor de prin împrejurimi care se adunau duminecа în Jidovița, singurul sat ovreiesc din toată țara, așezat la o încrucișare de drumuri, avînd o

fabrică de spirt și în ficcare casă cîte o crîșmă. Mai spre seară, cînd rachiul îi amorți de tot simțirea, se lăudă că n-are să se lase pînă nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harță cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi, dezmeticindu-se din beție și din aiureala probozeniei, îi păru rău că și-a cheltuit bănișorii prin Jidovița și că s-a jeluit străinilor de ce i s-a întîmplat. Își zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dînsul ? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricît caută să se prefacă, numai pentru că are avere ?... Își aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Și frumoasă... Și cît a iubit-o pînă ce nu i-a trăsnit prin minte gîndul să ia pe Ana !... Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amîndouă mîinile, ar fi mulțumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună și poate c-ar agonisi mai mult decît luînd-o pe cealaltă...

Se puse pe muncă mai virtos, ca și cînd s-ar fi hotărît să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frînt de oboseală și totuși se simțea mai zdravăn ca pînă acuma, mai pornit să înfrunte viața. Gîndurile însă îl frămîntau mereu. Își zicea din ce în ce mai des că, robotind oricît, nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. Va să zică va trebui să fie veșnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții ? Toată istețimea lui nu plătește o ceapă degerată, dacă n-are și el pămînt, mult, mult... Mîine-poimîine îl vor copleși poate copiii. Cu ce-i va hrăni și mai cu seamă ce le va lăsa după moarte ?

Nici baremi cît va avea el, căci el tot rămînea cu trei locşoare, bune, rele, cum sînt... Şi-l vor blestema copiii precum blestemă şi el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pămîntul ce l-a avut, şi pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliţă cu ochii în jos şi parcă nu mai îndrăznea să se uite în faţa oamenilor. Îşi închipuia că ar întîmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuria. Zenobia, trăgînd cu urechea pe ici şi pe dincolo, ca toate femeile, auzea şi-i spunea că lumea vorbeşte c-ar fi mai bine să se astîmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl miniau şi-l încăpătînau întîi, apoi îl moleşeau. Uneori se gîndea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întîlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială faţă de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dînsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cît vorbele lui erau mai bune şi mai blînde, cu atît îl aţîţau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obişnuia înainte de poznă. Cînd a aflat însă că în schimb George a început să dea tîrcoale fetei, l-a cuprins o mînie mare, a trîntit şi a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetaşu şi era cît pe-aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut şi posomorît, o cupă de rachiu, la Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gîndindu-se că pămînturile lui Vasile

Baciu vor înmulți averea lui George, iar el va rămîne tot calic, mai rău chiar decît o slugă...

Se întîlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea binețe ca oricine. Fata avea un suris dureros pe buze... Poate că nici ea nu-l mai vrea ?! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui ? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dînsul...

Apoi, într-o sîmbătă seara, a stat primprejurul circiumii, cu flăcăii, pînă pe la miezul nopții. Era foarte vesel ; singur nu-și dădea seama de ce. Cînta din frunză, iar ceilalți chiuiau și tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru și răgușit, ca de cocoș bătrîn. În întunecrecul cenușiu îl vedea ca ziua, burduhos. țopăind greoi, printre ceilalți... I se păru atît de caraghios, încît îl umflă rîsul... Cînd s-au despărțit, l-a pîndit unde se duce. George a trecut prin fața casei lui Baciu, s-a uitat puțin, a fluierat scurt ca și cînd ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, și-a urmat calea în mers legănat și leneș... Inima lui Ion zvîcni sălbatec de bucurie. Suspină ușurat și se hotărî să intre la Ana, să-i mulțumească și să-i ceară iertare. Totuși trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe Ulița din dos, grăbit, înfierbîntat de bucurie, și intră încetișor în ograda văduvei lui Maxim. Doi ciini ciobănești, cît niște viței, hămăiră de două ori, îl recunoscură și se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil

de fereastră, plecîndu-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, și bătu cu degetul în geam de trei ori, ușor, ca o arătare. Pe urmă se așeză pe prispă și așteptă. Un ciine veni lîngă dînsul, îi linse mîinile noduroase, își culcă pe genunchii lui capul. Gîndurile flăcăului erau atît de încîlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în inimă, mereu vie și stăpînitoare... Apoi, ușa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieși, în cămașă, liniștită, ca o nălucă blîndă.

– Tu ești, Ionică ? șopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

– Eu, eu, mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopții îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurînd cald :

– Presimțeam că ai să vii... Te-am așteptat...

Lui Ion vorbele acestea i se părcau prefăcute. Cum a știut ea că are să vie, cînd nici el însuși n-a știut ? Totuși se pomeni cuprinzîndu-i mijlocul și sărutîndu-i obrajii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simțea că începe să-i clocotească sîngele, o strînse năvalnic în brațe și-i zise deodată, cu glas răgușit, ca și cînd o mînă dușmană i s-ar fi încleștat în beregată :

– Florico, ascultă, să știi că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice !...

Fata tresări de mulțumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunerecul nopții și se înfigea în sufletul lui. Îmbrățișînd-o, Ion îi simțea sînii cum se striveau pe pieptul lui. Îi găsi buzele și i le crimpoți în sărutări...

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mînie în casa lui Herdelea împotriva preotului. Chiar învățătorul, cît era el de împăciuitor, nu s-a sfiit să declare în mai multe rînduri, în familie :

– Popă-i ăsta ?... Ăsta-i porc, nu popă ! Și încă porc de ciine !...

– Pămătufui ! a strigat dăscălița văzînd pe fereastră cum trecea Belciug pe uliță, posac, cu niște fire de paie în barba încîlcită, plin de praf, murdar, asudat și dezmățat ca un vizitiu nesimțitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atît de minunată că, de-atunci încolo, de cîte ori vorbeau de dînsul, numai „pămătufui" îi ziceau, prăpădindu-se fireşte de rîs.

Totuși Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea lor pînă la urechile preotului. Rîvna lui era să fie bine cu toată lumea, să nu jignească pe nimeni și astfel să se strecoare mai lesne prin viața aceasta plină de dureri. Soarta îi hărăzise atîtea necazuri că avea nevoie de bunăvoința tuturor...

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas, la școala satului. A ajuns aici printr-o favoare deosebită a inspectorului Cernătony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învățător comunal, avusese o stupărie vestită în tot județul. Inspectorul, și mai ales nevasta și copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simțind slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de cîte ori se ducea prin Bistrița, niciodată nu uita să se înființeze la doamna inspectoare

cu o lădiță de faguri ca zăpada. Drept mulțumire, Cernatony, cînd s-a ivit locul din Pripas, l-a întrebat prietenește : „Vrei să fii învățător de stat ?" Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atît de mare. Inspectorul, în fața căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înaintare !... Cu toate acestea nu se putea hotărî să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea serioasă. La școala statului se cerea limba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dînsul, făcînd „suplici" și „lăcrămații" țăranilor din Feldioara – pricina unor boclucuri de tristă amintire cu notarul – dar își dădea seama că ungureasca lui nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaș. Romînul care trebuie să învețe pe copiii romîni să vorbească numai ungurește nu mai e romîn, ci renegat sadea... În cumpăna cealaltă însă apăsau socotelile tot așa de însemnate. La comună leafa lui era pe sfert din cît îi oferea statul. Adevărat că el mai cîștiga binișor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede și chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea atîrnau de un fir de păr ; o intervenție energică din partea notarului putea să i le taie scurt și pentru totdeauna. Pe urmă, la comună, n-avea nici drepturi la pensie și nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească și anii ce-i servise pînă atunci, adică vreo șaptesprezece... S-a frămîntat și s-a gîndit mult Herdelea, s-a sfătuit și s-a certat cu dăscălița, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puțin de sărăcie. Cînd șovăirea îl rodea mai

aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cernatony. O păstrează și azi, ca un document de nepreţuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspectorul : „Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul dumitale precis, în trei zile. Ţin mult să te numesc pe dumneata la Pripas. Salutări cordiale. – Cernatony"

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Cînd s-a înființat aici școala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potrivit și o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o școală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învățătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a se repara o casă țărănească în care să se poată adăposti mai omenește. După un an, țăranul, șiret, văzindu-și bordeiul schimbat într-o căsuță arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere și s-a mutat el într-însa. Învățătorul a trebuit să risipească alți bani, cu altă casă, unde a pățit la fel... Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gîndea la școala cea nouă, Herdelea a luat o hotărîre mare. Pentru grădina de pomicultură comuna oferise un loc de-al bisericii, în marginea satului. Cu învoirea lui Belciug, învățătorul s-a apucat de și-a zidit o casă proprie pe locul bisericii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămîne proprietatea lui Herdelea ca o donație din partea comunei și a bisericii pentru rîvna lui întru luminarea copiilor din Pripas. Nici prin gînd nu i-a trecut învățătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfîntă ca

orice hîrtoagă. Mai tîrziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

– Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zîmbet ciudat, în care Herdelea citea o amenințare ascunsă.

Cu cît se răceau legăturile între dînșii, cu atît învățătorul simțea mai mult amenințarea. Și, parcă înadins, împotriva sforțărilor lui de-a ocoli o primejdie, neînțelegerile lor sporeau zi cu zi. Își mai vorbeau, căci Herdelea îi înghițea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învățătorul se gîndea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa cînd ruptura va veni totuși odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putință să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atîția ani de zbuciumări. Și aceasta tocmai acum, cînd fetele au ajuns ca azi-mîine să le ajute Dumnezeu să se mărite și cînd toată zestrea și nădejdea lor era căsuța aceasta. Căci, fără nimica, oricît ar fi ele sărăcuțele de frumoase și de istețe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile acestea materialiste" – cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simțea bine toată familia și tocmai din pricina aceasta ura împotriva preotului creștea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, atițată parcă de mîna soartei. Cu cît îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atît își aduceau mai des aminte de atîrnarea lor de dînsul și cu atît aceasta îi înfuria mai avan pe toți. Atunci apoi dăscălița cu fetele tăbărau asupra învățătorului cu imputări și cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meșteră în a zugrăvi neno-

rocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „pămătufu!" i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănișorii rupți de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar închide ochii și i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopțile tușește ca un buhai și a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar... Și, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veșnic în lacrimi multe care pe învățător îl înduioșau, iar pe Titu îl enervau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspirații poetice și se văita că nu poate „lucra" de atîta gălăgie fără rost...

Tocmai în vremea aceasta, cînd frămîntările se înăspreau, a picat un pețitor în casa Herdelea. Era așteptat și totuși a stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Singeorz, cu prilejul unui bal săptămînal, unde se dusese întovărășită de Titu. Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pintea. Tînărul mai avea un an pînă să iasă preot și a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin șaptezeci și nouă de scrisori și cărți poștale, ce i le-a trimis pe urmă, și-a dezvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumusețea, blîndețea, cultura aleasă și celelalte calități, descoperite de dînsul dintr-o singură ochire, dar așa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile și atîta hîrtie pînă să le înșire pe toate. După întîile scrisori, Laura a stat la îndoială : să-i răspundă ori să nu-i răspundă ? Inima ei se întîmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcuse curte vreo doi ani și începuse s-o intere-

seze, a plecat îndată ce și-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rînd, silind-o să-l smulgă din suflet, deși cu durere. Îndoielile i le-a risipit Titu cu o povață înțeleaptă : poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teologului George Pintea douăzeci de scrisori și douăzeci și trei de cărți poștale ilustrate, în care s-a dedat la puțin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deși abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase și nu putea admite că, după o cunoștință de cîteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi. „Iubirea e un lucru gingaș – zicea ea melancolic – și se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite." De Pintea își aducea aminte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dînsa, care avea oroare de bărbații mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoștința unui tînăr înalt, sfios, delicat și frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întîia oară la balul studenților, în Armadia ; în vacanța Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanta Paștilor de zece ori, iar acuma, în vacanța mare, aproape în fiecare zi. Din întîlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atît mai prețioasă pentru Laura, cu cît Aurel se mulțumise numai să-i strîngă mîna ceva mai puternic și să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în limbajul îndrăgostiților, voia să zică „te iubesc din fundul inimii".

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pintea au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează

dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paști că Pintea îi bate capul cu răvașele de iubire. Aurel cunoștea bine pe Pintea de prin liceu, s-a zăpăcit și a zis tulburat :

– Pintea, mă rog, e un băiat tare cumsecade... tare... tare...

Laura a înțeles cît trebuie să-l doară descoperirea aceasta și nici nu i-a mai pomenit de dînsul, iar cînd Aurel o întreba, răspundea cu o indiferență zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor...

Bătrînii însă nu cinsteau de loc sentimentele Laurei. Văzînd scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întîi se gîndiră și apoi spuseră pe față că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, și simpatia lor pentru el creștea cu cît se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

– Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscălița.

– Ei doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior așa de seamă ! adăoga învățătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulțumire.

Pe Laura o revoltau gîndurile bătrînilor, mai ales că veneau totdeauna după tînguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranța cu casa, despre greutățile vieții, fără număr, despre vremile materialiste... Cînd ajungeau la „vremile materialiste", fata se supăra mai rău, simțindu-se lovită cu propriile ei arme. Plîngea,

blestema, se închidea în salon și, mingîindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea și mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămînea să țină piept părinților, sleia toate argumentele împotriva teologului, pînă ce sfîrșea și ea în lacrimi. Atunci Laura o chema să mai boccască puțin împreună, să-și bată joc de scrisorile lui Pintea și apoi să se răcorească vorbind despre Aurel...

Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la cîteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în biserică, era adresată bătrînilor și cerea pentru totdeauna mîna drăgălașei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, își va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvîntul fericirii din gura ei și a lor. Senzația cea mare se afla totuși în post-scriptum, unde spunea : „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sînt cu totul străine și indiferente. Preasfinția-sa episcopul mi-a și desemnat o parohie bună în Sătmar, așa încît vom fi la adăpost de grijile vieții de toate zilele." Aceasta însemna, nici mai mult nici mai puțin, că Pintea dorește să ia pe Laura fără zestre.

– În sfîrșit, te-a bătut norocul ! strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică !

– Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun ! lăcrimă dăscălița, mestecînd mișcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învățătorul scormoni îndată o sticlă, o cănti cu apă și plecă mîndru la Avrum după rachiu, dar și pentru a-i împărtăși bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atît de cumplit că, pînă ce a ieșit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă.

Cînd însă s-a dezmeticit, i s-a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist și cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi și a strigat îndurerată :

– Nu mă mărit ! Nici să nu vă gîndiți că am să-mi leg viața de un...

Ghighi, care aștepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numaidecît să lămurească dăscălițci că măritișul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că Laura urăște pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decît Laura...

Doamna Herdelea se uită la ele mirată. Dar cînd a înțeles, a izbucnit ca o leoaică :

– Apoi credeți voi că are să vă lase cineva să dați cu piciorul norocului ?... Că vouă vă arde de nebunii și de blestemății, în loc să vă mai gîndiți și la greutățile cu care ne zbatem... Mîine-poimîine e și nebuna cealaltă de măritat... D-apoi zestre de unde credeți să luați ?

– Ei, parcă toată lumea-i ca Pintea, să se uite numai la zestre ! zise repede Ghighi.

– Mă mir că nu vi-i rușine să minți ți cu atîta sfruntare... Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteți umbla după cai verzi pe pereți... Vă închipuiți că oamenii de treabă se uită la sindrofiile și la luxurile voastre... Alta ar fi sărit cu amîndouă mîinile, ticăloaso, și ar mulțumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul ! Tu umbli după mofturi și drăcii... Obraznico și nerușinato !...

– Poți să mă ocărăști cît vrei, dar nu mă mărit ! repetă Laura cu o liniște tristă de martiră, care pe maică-sa o înfuria și mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgîndu-şi meteu părul pentru a stoarce din creieri o rimă, răcni deodată desperat :

– Aveţi să mă-nnebuniţi cu atîtea ţipete ! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea... Îmi zdrobiţi viitorul cu gălăgia !

Cînd se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase şi se însărcinase să vestească tuturor că domnişoara Laura se mărită, auzi din uliţă cearta.

– Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu ! Uite şi bucură-te şi mănînc-o friptă ! îl întîmpină dăscăliţa. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi ? Domnişoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat !...

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar doamna Herdelea îi ghicise gîndul. În sufletul ei fata îşi zisese de multe ori că între un doctor şi un popă e o deosebire ca între cer şi pămînt, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pămîntul. Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaşte pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

Cearta se înăspri aşa de rău, că Titu fu nevoit să renunţe la munca poetică şi să asculte discuţia din ce în ce mai aprinsă. Bătrînii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o puşlama care-şi pierde vremea făcînd curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă ; şi chiar de ar fi om de treabă şi ar avea gînduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decît peste vreo cinci ani, cînd va termina studiile, dacă le va termina, şi încă şi atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-

repede. Pintea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenții, sincer și cinstit, dispus s-o ia chiar fără cămașă, fiindcă o iubește aievea. Dacă Laura se va codi și va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrîni fată mare ca și domnișoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci de ani și tot mai așteaptă vreun nebun să le peteească, deși ele au la spate miișoare multe. De altfel Laura are vîrsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veșteji și a se urîți. Învățătura și frumusețea nu-ți folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul cînd îți pică... Laura, sprijinită viguros de Ghighi, descria în culorile cele mai negre pe Pintea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plîngea și iar declara c-ar trebui să fie smintită să-și îngroape tinerețile alături de o stîrpitură de om pe care-l urăște tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina și se jura că mai bine moartea decît Pintea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbați și nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decît o simpatie nevinovată și nici prin gînd nu-i trece să fie vreodată soția lui...

Titu, deși rugat în mai multe rînduri să-și spună părerea, tăcea ca un filozof. Pe la miezul nopții însă, văzînd că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, intervenì cu o amînare :

– Destul acuma !... Haidem la culcare ! V-ați certat destul, mai lăsați și pe mîine !

Totuși sfada, ca o lumină ce moare, mai pîlpîi, cînd mai moale, cînd mai puternică, pînă cînd Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind :

– Marș, nerușinatelor !... Marș, netrebnicelor...

Titu opri căderea pumnului, luă blînd pe fete de spate și le petrecu în salon, unde era patul lor, mîngîindu-le că dreptatea este de partea lor și că bătrînii nu pricep năzuințele idealiste. Pe urmă se întoarse și spuse grav părinților :

– Aveți dreptate, ce mai calea-valea, și v-ați gîndit foarte bine... Ei, dar ce vreți ? Sînt tinere și fără minte... Parcă știu ele ce vorbesc ?... Parcă știu ele ce-s greutățile vieții ?...

3

Vremea se posomorîse. Toamna bătea la ușă, stăruitor. Hotarul se plesuvea mereu. Ici-colo, se mai înălțau clăițe de fîn sau stoguri de paie, pe care însă țăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre și lucioase, păreau niște răni deschise pe un trup îmbătrînit.

Cu cît trecea vremea, cu atît neliniștea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca și cînd și-ar fi pus în gînd să se îmbogățească într-o clipire, să scape de orice grijă și mai ales de orice rivnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o robotcală de o vară întreagă pe la alții, rămînînd chiar în urmă cu

pămînturile lui, s-a ales cu vreo sută de zloți. Urmînd așa nu va face nici un pas înainte.

Zvîrcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana și pe Vasile Baciu, și-l întăritau. Se simțea înfrînt și neputincios, iar simțămîntul acesta îi aprindea sîngele și-i umplea creierii de planuri și hotărîri care de care mai năzdrăvane. Totuși nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu și nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaștri îi mulcomeau zbuciumarea. Rîdea însă cînd își amintea de făgăduința lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit și cîteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viață... Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Și îndată ce zicea așa, se pomenea cu gîndurile după Ana...

În curînd Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap tot parcă nu s-ar fi supărat atît de rău. Veni acasă galbenă și se răsti la Ion din poartă :

– Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mireasă, afară de Florica vădanci lui Maxim, n-ai găsit cîtu-i satul de mare?... Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înțelese îndată și se înfurie, dar nu de cele ce răspîndea Florica, ci de mînia Zenobiei :

– Nu-s cu destul de cătrănit, mă mai amărăști și dumneata?

Zenobia însă nu-l slăbi pînă ce peste cîteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetașu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l :

– Ionică, taci mulcom, las-o !

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieși în uliță să se vaite și să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său :

– De ce mi-ai mîncat și mi-ai băut pămînturile, hodorogule ?

Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, răspunse jalnic :

– Acu ce să-ți mai fac, omule, și ce să-ți dau, dacă n-am ? Sufletul din oase să ți-l dau ?... Iacă, ți-l dau !...

Auzindu-l, Ion tăcni și mai proclet :

– Mai bine să nu mă fi făcut, decît să fiu batjocura oamenilor !...

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întîlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidovița. Primprejur nici țipenie de om. El a oprit-o și a luat-o de mînă, iar ea a început îndată să plîngă cu hohote și să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s-o liniștească, dar nu-i putu spune decît :

– Lasă, Anuță, fii liniștită, că noi tot împreună... împreună... împreună...

Mai stătură un minut, tăcuți, și se despărțiră. Pe cînd însă fata se depărta cu aceeași deznădejde în suflet, Ion simțea o înviorare mare. Lacrimile Anei i-au încolțit în inimă o încredere nouă. Își urmă calea mai sprinten și atît de mulțumit că-i venea mereu să rîdă și-și zicea : „De-acuma nu-mi pasă de nimic !"

Încă nu știa ce va face, dar încrederea îi creștea într-una, schimbîndu-i parcă toată ființa.

Din clipa aceea se simți alt om, mai puternic, mai îndrăzneț, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nesam, rîdea, încît Zenobia, speriată că l-a fermecat cineva, era cît pe-aici să-i descînte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că după atîtea săptămîni de cînd dînsul nici nu se mai uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasile Baciu. Ion se hotărî să mai aștepte. Încrederea în sine îi dădea puterea să pîndească liniștit. În cîteva seri văzu într-adevăr pe George intrînd în casă. Dar lampa rămînea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult cu Baciu sta de vorbă decît cu fata... Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit de loc... Cît va aștepta el, va aștepta și Ana...

Trecea deseori, parcă înadins, pe lîngă pămînturile lui Vasile Baciu. Le cîntărea din ochi, se uita dacă sînt bine lucrate și se supăra cînd vedea că nu sînt toate cum trebuie. Se simțea stăpînul lor și-și făcea planurile cum va ara fineața cutare, iar cutare porumbiște cum va semăna-o cu trifoi...

Într-o dimineață mohorîtă ieși cu plugul să-și ogorească și el o porumbiște pe care la primăvară socotea s-o semene cu grîu. Vremea de ogorît era cam tîrzie. Dar el, avînd o singură vacă, trebuia totdeauna să aștepte pînă isprăvesc alții, ca să mai poată împrumuta o vită să-și muncească pămîntul.

Porumbiștea era îngustă, tot o rămășiță dintr-o tablă mai mărișoară, din care Glanetașu vînduse odinioară

jumătate lui Dumitru Moarcăș, de unde apoi a început în seama lui Simion Lungu. De altfel și acuma cele două delnițe erau despărțite numai printr-o brazdă mai adîncă și mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur cîmpul era pustiu.

„Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pămîntul meu !" se gîndi deodată flăcăul, cu obrajii aprinși de o poftă nestăpînită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în petecul vecinului, și porni să curme o nouă despărțitură. Lutul gălbui scîrțîia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strîngea dîrz coarnele plugului, apăsa fierul adînc în trupul pămîntului și, cu pălăria pe ceafă și cu fruntea umedă de sudoare și de înfrigurare, îndemna blînd și stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-și spinarea.

După ce croi un hat nou și sfîrși de arat cîteva brazde din delnița lui Simion, astupînd hotarul cel vechi, flăcăul respiră adînc și ușurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că și-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pe la prînzișor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se așeză să înbuce din merindea ce și-o adusese, în tihnă, mulțumit și cu gîndul numai la brazdele noi... Cînd să ispră-

vească mîncarea, văzu pe Simion Lungu venind și dînsul ca să-și ogorească locul. Ion tresări.

„Are să bage de seamă," își zise cu un zîmbet neliniștit.

Într-adevăr, Simion văzu că delnița i s-a îngustat și îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se uita încoace, ca și cînd n-ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude și strîngea cu mare grijă fărîmiturile de pîine în pînzătură, scuturîndu-le și privindu-le îndelung parcă cine știe ce adîncit ar fi în gînduri. Numai cînd simți că Simion vine spre dînsul cu biciul în mînă, răcnind și suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfășură repede rămășițele de mîncare, le vîrî în traistă și se sculă în picioare.

Harța se încinse iute. Ion se jura pe toți sfinții că a brăzdat hatul numai pentru că nu se mai cunoștea bine, dar că l-a tras în același loc. Simion, ocărîndu-l, îl duse între delnițe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pămîntul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lățimea locurilor și, din două în două vorbe, îi striga :

– Jumătate delnița mi-ai furat-o, tîlharule !

Ion, văzînd că nu-l răzbește cu vorba, începu să înjure și apoi, ca să rămînă deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas, sfîșiindu-și cămășile și zgîriindu-și obrajii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amîndoi de lucru, înjurîndu-se într-una, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată și nu se va lăsa pînă ce nu-l va vedea în

temniță, chiar de-ar ști că-și cheltuiește și opincile, ca să-l învețe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dispreț, strigînd că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă...

4

În fiecare seară familia Herdelea dezbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învățătorul voia să răspundă lui Pintea numaidecît, fata însă stăruia s-o lase în pace măcar pînă luni, căci duminecă îi vin prietenele din Armadia și nu vrea să fie supărată. Dar pînă luni mai sînt atîtea zile – nu se poate întîrzia răspunsul într-o chestie așa de mare. Ș-apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pintea ? Dimpotrivă, ar trebui să fie mîndră că are un peţitor de seamă și în curînd se va mărita... Aceasta exaspera pe Laura atît de rău, încît amenința că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fîntînă... Amenințarea ei însă revolta peste fire pe doamna Herdelea, care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea fiind neîntrecută în născocirea și înlănțuirea celor mai variate dojeniri materne...

Totuși Laura rămase biruitoare. După atîtea lupte frămîntate în lacrimi, dumineca multașteptată sosi, dumineca de care își atîrnase soarta...

Fetele făcuseră pregătiri uriașe. Toată sîmbăta au muncit : trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros pînă mîine și să aibă

spumă mai multă, apoi au scuturat casa și au schimbat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor... Seara Laura a călcat rochia ei și pe a Ghighiței, vărsînd în același timp lacrimi îmbelșugate, căci bătrînii nici măcar acuma n-au lăsat-o în pace cu Pintea.

Duminecă dimineața însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriase toată săptămîna, încetase peste noapte. Un vînt aspru zbicise frumos șoseaua, iar spre amiazi soarele tomnatec scoase capul dintre nouri, împrăștiind căldură și voioșie.

Pînă după-prînz Laura și Ghighi fierbeau de emoție. Mereu așezau cîte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, și Laura întreba din cînd în cînd, îngrijorată, pe Ghighi :

– Ce crezi tu, micuțo dragă, o să vie ?

– Am o presimțire sigură că vine, răspundea Ghighi foarte serioasă.

Laura o săruta cu mulțumire, căci era vorba de Aurel.

Sindrofiile se țineau în fiecare duminecă, pe rînd, la cîte una din fetele „inteligenței" satelor dimprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit și pentru care întîlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie și serata dansantă din februarie, organizate de profesorii și elevii liceului din Armadia, erau distracțiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiți cavaleri. Totuși gazda avea îngăduința tacită de a chema pe tînărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de dumineca trecută că sindrofia viitoare va fi la ea și că-l așteaptă, iar el îi făgăduise că va veni negreșit ; deoarece însă de

atunci nu l-a mai văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat şi nu va veni, ceea ce ar putea stîrni printre fete vorbe felurite şi neplăcute...

Pe la trei după-prînz, Laura şi Ghighi se aşezară în cerdac în aşteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă cîteva clipe. Simţea nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pintea şi să-i ceară o povaţă. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvînt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor...

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lîngă Rîpile Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, rizînd şi tîndălind. Laura şi Ghighi le ieşiră înainte, se îmbrăţişară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braţ şi sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant şi le primi cu glume bătrîneşti, încît toate izbucniră în rîsete zgomotoase. În pridvor dăscăliţa boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă şi soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mîna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zîmbească şi fără să răspundă întrebărilor obişnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiile, întîi pentru că în tinereţea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, şi apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilară în faţa oglinzii dintre ferestre, potrivindu-şi care o buclă răzvrătită, care o sprînceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuţă la ro-

chie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în același timp, fredonau, rîdeau... Cînd se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte și de prăjituri, după cum se înțelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colț, locul de onoare în casă, ședea Elvira, fiica doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte și cu care Laura era cea mai intimă.

– Dar poetul nostru? întrebă Elvira cu o ușoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu și suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă și făcea curte Lucreției Dragu.

– Nu-i acasă, Elvirica dragă, răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaște și-i împărtășește suferința. Știi, el lucrează foarte neregulat, iar cînd îi vine inspirația are nevoie de liniște absolută, altfel e nenorocit. Așa a plecat și acuma pe drumul cel vechi, spunîndu-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie... Dacă veneați pe-acolo, poate că-l întîlneați...

– Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel vechi! oftă Elvira melancolică... Am fi văzut pe poetul nostru lucrînd!

– Ei, vedeți? Nu v-am spus eu că-i mai frumos pe-acolo? îi impută Margareta Bobescu, fata unui funcționar de la Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguță, cu sprîncenele înnegrite, foarte pudrată și cu buzele vopsite roșu-foc. Pentru că se sulemenea și umbla

cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipsește o doagă.

Fetele profesorului de limba romînă Spătaru erau mai urîțele, dar foarte bune și simpatice. Elena, mai în vîrstă, dar micuță ca un copil, foarte blondă și cu părul buclat, se tînguia și se rușina veșnic că e o stîrpitură. Sora sa mai tînără, Alexandrina, era însă înăltuță, cu buzele cărnoase și nasul gros, cu mișcări băiețești și vestită de mîncăcioasă.

Cînd intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru și înghiți o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină :

— Sînt lată de foame !

— Drina, nu ți-e rușine ? o dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenica, te rog din suflet ! interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere !... Că doar pentru voi le-am făcut !

În curînd toate se pomeniră cu ceștile în mînă, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte și îmbucînd din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutînd îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să rîdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea așa era totdeauna, cam mîndră, fiindcă toată lumea știa că are zestre mare...

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În cîteva minute trecură în revistă tot ce s-a întîmplat mai de seamă în Armadia de la

ultima lor întîlnire pînă azi. Bîrfiră pe fetele şi tinerii care nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreţiei Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă şi că a început să îmbătrînească şi să se ofilească ; numai în privinţa vîrstei ei s-au încins controverse mai îndelungate, Elvira susţinînd că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puţin încordate cu ea, declarînd că n-are mai mult de douăzeci şi doi. Laura întindea înadins discuţia despre Lucreţia, spre a face pe placul Elvirei...

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi păţit ? S-o fi supărat poate ? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Îşi găsea sieşi vini închipuite cu care l-o fi mîhnit, apoi iar îl mustra în gînd pe el pentru că nu se ţine de cuvînt... Trimise pe Ghighi de cîteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura cînd soră-sa, întorcîndu-se îi făcea un mic „nu" din cap. În cele din urmă fetele i-au simţit neliniştea şi Elvira, în temeiul intimităţii lor, a întrebat-o chiar, în taină :

– N-ai invitat pe Aurel ?

– Ba da... Îl aşteptam, dar nu mai ştiu... Oh ! şopti Laura cu ochii înlăcrimaţi, şi Elvira îi răspunse cu o privire plină de mîngîiere şi compătimire.

Mai tîrziu Laura începu să iasă ca însăşi în cerdac, să se uite cu inima strînsă spre Jidoviţa, de unde trebuia să soscească Aurel. Dăscăliţa, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea ?"

În sfîrșit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă. Ghighi, care știa pe dinafară toate poeziile lui Eminescu și pe ale lui Coșbuc, se oferi să declame fiecăreia cîte o strofă care i se potrivește mai bine.

În vreme ce Ghighi stîrnea veselia tuturor, Laura ieși iar în pridvor. Simțea cum o năpădesc lacrimile și trebui să facă o sforțare grea să se stăpînească. Își răzimă brațul de un stîlp al cerdacului și-și culcă pe braț capul tulburat de gînduri dureroase. Stînd așa pierdută, auzi deodată un glas timid, puțin cîntat, care-i străpunse inima. Își aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoție. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, ședea Aurel. Într-o clipire fata fu lîngă ei.

– Erai aici și nici nu ne-ai dat de știre, domnule Ungureanu ! îi zise întinzîndu-i mîna cu o imputare cochetă. Toate fetele te așteptau... Nu ești de loc drăguț și sînt supărată pe dumneata...

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roșindu-se și bîlbîind :

– Am stat puțin de vorbă cu domnul învățător.

Laura avu o tresărire. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pintea ? Se uită cercetătoare la Herdelea care zîmbea șiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surîs silit și caraghios. „I-a spus !" își zise ea încruntîndu-se o clipă la Herdelea. Dar apoi își adăogă : „Nu-mi mai pasă ! Bine c-a venit ! Am să-i explic eu !" Și înfășură pe Aurel într-o privire caldă, drăgostoasă, chemîndu-l :

– Acuma vino, nu mai întîrzia ! Ești așteptat !...

Aurel Ungureanu era un tînăr de vreo douăzeci și trei de ani, băiatul unui țăran înstărit din Teaca, cu fața osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu niște mîini mari și palme veșnic umede, cu mișcări stîngace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutînd să se arate bine-crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stînd pe el parcă ar fi de căpătat. Își petrecea toate vacanțele prin Armadia, unde mamele ambițioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru cînd va ieși doctor...

Toată sindrofia îl primi cu însuflețire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare : data „balului din octombrie" a fost amînată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajați pînă atuncea în alte părți.

– Chiar azi am trimis invitațiile cu poșta... Toată ziua am scris adrese, de aceea am și întîrziat... Mă gîndisem să aduc chiar eu invitația dumneavoastră – adăogă către Laura – dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poștă... mai oficial...

– Mai bine făceai dacă o aduceai... Cel puțin am fi văzut programul !...

Aurel, ca „aranjor", le destăinui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguț, medicinistul profită de ocazie și le ceru să-i rezerve fiecare cîte o tură de vals, cel mai puțin. Propunerea produse mare emoție. Elvira hotărî :

– Eu zic așa : întîia tură să ți-o dea Laura... Tu vrei, Laura dragă ?

– Dacă credeți voi ? se roși Laura bucuroasă.

– De asemenea și cadrilul al doilea...

Cînd auzi de cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiților, Laura se îmbătă de fericire și răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului... Elvira împărți tuturor cu dreptate cîte o tură, iar fetele, în semn de mulțumire, îi opriră ei cadrilul întîi, cu condiția să aibă vizavi pe Laura...

– Acum e vremea să plecăm, căci se înserează ! curmă Elena planurile ce se înșirau nesfîrșite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor...

Se urniră deodată cu toții. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gură. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămîne în patru ochi cu Aurel.

– Să nu mergeți departe că acuși se întunecă ! strigă Herdelea după Laura și Ghighi care porniseră să-și întovărășească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorința, căutau să se depărteze cît mai mult.

Mergeau alături, cu pași leneși, vorbind de lucruri indiferente, în care doar cîte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simțirile lor. Studentul își imputa că, după o curte sîrguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată. Sfiala aceasta îl scădea în ochii

săi proprii, zicîndu-şi că numai nerozii pot să fie atît de lipsiţi de mîndrie bărbătească. Laura, mai ales de cînd cu scrisoarea ultimă a lui Pintea, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima şi să-i limpezească aşteptările... Cu toate acestea n-aveau curajul să-şi deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grîul de toamnă şi cel de primăvară şi ea îl asculta strălucitoare de mulţumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de paşi, gălăgioase, vesele de răsunau cîmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă şi mai lungă, care le acoperi. „Acu-i acu !" se îmbărbăta Aurel frecîndu-şi mîinile.

— Iată-ne singuri... singuri ! murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui ! Cum vopseşte norii, ca într-o baie de sînge...

— Da... minunat... e... e... bîlbîi tînărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roşu din care nu se mai vedea decît o geană furioasă. Priveau cu atîta încredere ca şi cînd de lumina aceasta ar atîrna toată fericirea. Laura, copleşită de emoţie, îşi lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschise într-o aşteptare dureroasă, cu pieptul frămîntat. Şi Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărţiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amîndoi. Se opriră o clipă ruşinaţi şi apoi porniră iar înainte, tăcuţi, mai nemîngîiaţi şi mai nedumeriţi.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigînd într-una :

– Lăsați-mă în pace, vă rog !... Vă rog !... Am de lucru... N-am vreme de prostii !...

Ceata își urmă calea, lăsînd pe Titu în marginea șanțului, așezat pe o lespede de piatră, cu ochii cînd spre cer, cînd spre Pădurea Domnească din față. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea pașii ca și cînd i-ar fi fost rușine să mai rămînă în urmă. Aceeași sfială se încuibase și în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gîndul că vor ajunge la Jidovița, se vor despărți și ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atît de îndoită... Sărutarea în loc să le împrumute îndrăzneală, coborîse un zid de neînțelegere între dînșii.

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise :

– Știi că Pintea mi-a cerut mîna ?

– Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

– Oh ! Ai știut și totuși ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temelii.

Dar Aurel urmă, mai încet și mai șovăitor :

– Pintea e un băiat foarte bun, foarte... foarte...

Voia să mai adaoge cine știe ce, întîlnind însă ochii fetei se încurcă și murmură de cîteva ori „foarte... foarte..." Laura auzise prea bine, înțelesese aprobarea lui și totuși nu putea crede. Se uita la el căutînd măcar în ochii lui, în înfățișarea lui, ceea ce așteptase ea. Împrejurul ei simțea cum se îngroașă înșelăciunea din ce în ce mai limpede. Și apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile... Mergea tă-

cută, împovărată de gînduri amarnice, fără să mai simtă pămîntul sub picioare. Apoi se opri și, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară :

– Va să zică crezi că... ?

Tînărul plecă ochii în pămînt, rușinat, și răspunse ca un vinovat :

– Cred că...

5

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întîlni cu „gîștele" care-l plictiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puțin și-i cereau poezii. Mințise că i-a venit o idee. Se hotărîse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puțin pe Lucreția și să ofteze alături de ea. Își zicea deseori că iubirea aceasta îl înalță și-i dă noi avînturi. Gîndindu-se însă la Lucreția, s-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică și apoi s-o ducă plocon neprețuit alesei inimii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvîrcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hîrtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o și mereu se împrăștia cînd se cobora în vîrful creionului... Sosirea gîștelor apoi i-a spulberat din creieri tot ce începuse să se cristalizeze, așa că trebui să-și înceteze curînd sforțările. Porni spre Jidovița agale, mohorît, cu gîndul să-și aducă surorile acasă, dacă s-ar întîmpla să nu le însoțească Aurel, cum obișnuia.

Deodată, între niște tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, își zise dînsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaționale ungurești, trîntită pe un pardesiu vechi de-al soțului ei.

– O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blînd, în singurătatea aceasta amețitoare ! declamă dînsul patetic, aprinzîndu-și închipuirea și grăbindu-și mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declarație categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De șapte luni, de cînd o cunoștea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decît tocmai de două ori, și încă și atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-și deschidă inima. Niciodată n-a nemerit-o acasă singură, niciodată n-a avut norocul s-o însoțească singură măcar pînă în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deși ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe cîmp, cu cîte o carte în mînă – ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întîlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deosebire de cînd notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că „Titu e un tînăr foarte simpatic și binecrescut".

Apropiindu-se și văzînd că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu fața strălucitoare de bucurie.

– Te căutam, îi zise domol, strîngîndu-i lung mîna.

– Te așteptam, răspunse ea privindu-l galeș.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpușă, cu născiorul obraznic, cu niște ochi visători și leneși, cu forme mlădioase și plinuțe, asemenea unei fete

de douăzeci de ani. Se credea ființa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l disprețuia, fiindcă era ovreu și bețiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o țintă lăumurită, mîngîindu-se doar cu gîndul că și-a greșit de la început viața, cînd s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepțiile ; și deoarece nu-i ieșise în cale nici una mare, se mulțumea chiar cu iubiri mai mărunte și mai variate. Acuma se gîndea deseori la Titu. Stîngăciile lui i se păreau poetice și o transportau în vremea dinainte de a cunoaște pe Lang. Îi era drag văzîndu-l cum o soarbe din ochi, simțind cum îi tremură buzele cînd îi sărută mîna...

Se priviră un răstimp, ea stînd întinsă pe o rînă, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mînă, tulburat, cu patima pînditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mîngîiau obrajii femeii, îmbujorînd-o.

– Nu-ți place să stai lîngă mine, colea ? îi zise Roza, arătîndu-i un colț din haina pe care se tolănca.

Titu se așeză repede, zăpăcit de emoție, murmurînd :

– Nici nu-ți închipuiești cît mă faci de fericit !...

– O, o, nu cumva ți-ai pus în gînd să mă ucizi cu o mărturisire ? zîmbi ea de-abia mișcîndu-și buzele pline, foarte roșii, dintre care albeau dinții mici și lucioși.

Tînărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare și șopti pierdut :

– Mi-ești dragă... Te iubesc...

Apoi cu o mișcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mîini și-i sărută buzele prelung, sălbatec, ca și cînd ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închiși, întinzînd puțin gîtul alb, decoltat. Stătură cîteva clipe astfel, pe urmă Titu își trecu brațul pe după mijlocul ei și o strînse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprinse ușor din înlănțuirea lui pătimașă și, potrivindu-și părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce :

– Ei, dar știi că ești îndrăzneț de tot, micule ? Nu te credeam așa de îndrăzneț...

Titu simți un val de sfială cuprinzîndu-i inima, dar pasiunea îi descleștă limba :

– Te iubesc nebunește ! De cînd te-am văzut întîia dată te port în suflet ca pe o comoară neprețuită. Și niciodată n-am avut prilejul să ți-o spun. Și niciodată n-ai vrut să vezi cît de mult te iubesc...

Femeia îl ascultă un minut încîntată. Mărturisirea lui stîngace și teatrală în același timp îi dădea niște fiori feciorelnici. L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpîni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeași căldură patetică :

– Am văzut și te-am înțeles de mult. Totuși, trebuie să fii cuminte... cuminte, cuminte ! Auzi ? Altminteri nu te iubesc de loc...

Îl amenință drăguț cu degetul, iar el îi apucă amîndouă mîinile și le acoperi de sărutări.

– Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce tîrziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruințele lui.

Se însera. Întunerecul cobora atît de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroașă... Titu ridică pardesiul, îl scutură și întovărăși pe doamna Lang pînă la marginea satului.

– Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neașteptate, cu mine în casă ? întrebă dînsul la despărțire, liniștit, strîngîndu-i brațul.

– Mi-ar face plăcere și... ți-aș da un ceai cu rom mult, răspunse femeia rîzînd. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi...

– Dar dacă Lang n-ar fi acasă ? stărui Titu înfigîndu-și privirea lacomă în ochii ei.

– O, atunci... atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra ! murmură Roza cu un zîmbet ispititor și supus.

6

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulțumit de ziua de azi, întinzînd pașii ca să ajungă din urmă pe surorile sale și mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cișmeaua Mortului însă întîlni pe Ion, care venea din Jidovița, singur, gînditor, în mers șovăitor.

– Da ce-i, Ioane, de tîndălești așa ? îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ți-s toți boii acasă ?

– Apoi, domnișorule, îmi chibzuiesc și eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoțînd pălăria și încercînd să zîmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Cîteva stele mari clipeau aprig luptînd cu întunerecul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se aprindeau mai multe, ca niște scîntei împrăștiate de un vînt năprasnic. Din urmă Pădurea Domnească vijîia înăbușit, parcă și-ar fi stăpînit mînia, iar în față șoseaua cenușie fugea printre șanțurile negre, pierzîndu-se repede pe după cotiturile de dealuri...

— Așa, se vede c-ai auzit și tu ? zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ți spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia... E adevărat, Ioane ! Simion Lungu te-a pîrît că l-ai bătut și că i-ai sfeterisit [1] nu știu cîți stînjeni din porumbiștea...

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui ! întrerupse flăcăul nepăsător, scuipînd ascuțit, în semn de dispreț.

— Ce să-l drăcuiești, Ioane, că nu-i de glumă ! reluă Titu întărîtat puțin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios și poate să te bage și-n temniță !... Că Simion ca Simion... cu el te-ai fi învoit tu omenește. Dar s-a pus și popa pe capul tău, auzi ? E foc pe tine, nu alta ! Zice că nu te iartă pînă nu te vede la răcoare... El i-a făcut pîra lui Simion și s-a pus martor... Nu știu ce are cu tine...

Ion scuipă iar, își trase pălăria pe ochi și tăcu. Auzise și el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche și i-au ieșit pe cealaltă. I se părcau fleacuri față de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stîrnise în sat mare vîlvă, căci Simion era o fire

[1] *A sfeterisi* — a însuși ceva în mod necinstit.

arțăgoasă, gata veșnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pămînturilor erau mai dese chiar decît certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puțin de vorbă pe la cîrciumă... Ion însă era atît de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deșteptaseră lacrimile Anei, încît parcă veșnic umbla prin nouri. Simțea totuși nevoia unui imbold care să-i limpezească gîndurile și să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aștepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Și fiindcă de cîte ori își sfărîma mintea singur să-și găsească drumul, se izbea parcă numai de porți zăvorîte — căuta să nici nu se mai gîndească la ceea ce va trebui să se întîmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuielile și să-l înfurie.

— Lasă-i, domnișorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dînsul, ca și cînd vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezînd că flăcăul se sfiește să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins :

— De ce să-i lași, Ionică ? Ori ți-e frică de popa ?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnișorule !

— Nici să nu-ți fie, că om mai urîcios ca Belciug nu se află sub soare !... Ciinos la suflet și viclean ca dracul... A început să mă scîrbească de cînd am văzut că-și pune mintea cu flăcăii și-și vîră nasul în sfezile voastre...

Într-adevăr, pînă deunăzi, Titu, singur din toată familia, părtinise pe preotul Belciug. Chiar cînd părinții lui se mai ciorovăiau cu dînsul, prietenia lor rămînea

neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de cîte ori se ducea în Armadia sau la Bistrița și trăgeau cîte un pui de chef, ocărînd împreună pe unguri, căci Belciug era mare naționalist, deși nu se prea arăta a fi, de frică să nu-și piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rîndul oamenilor... Înverșunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întîi i se părea nedreaptă și nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu pornea de la dînsul. Pe urmă Ion îi era tot atît de drag pe cît îi fusese Belciug. Mîndria flăcăului, istețimea și stăruința lui de a împlini ceea ce își punea în gînd, voința lui încăpățînată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărîse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit și mai ales curajul trebuincios. Acuma, față cu flăcăul, își vărsa toată nemulțumirea pe care ar fi vrut s-o trîntească lui Belciug. Îl mira însă și-l încurca înfățișarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu își curmă indignarea și întrebă iscoditor :

– Mi se pare mie că alte necazuri te mănîncă pe tine, mai mari ?

Ion se opri, își încrucișă brațele pe piept și-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întunerec, ca la pisici.

– Altele, domnișorule, bine zici, răspunse scurt și apăsat.

– Și nu-mi spui mie ? se supără Titu. Să știi, Ioane, că m-ai supărat ! Zău m-ai supărat...

Flăcăul își îndreptă sumanul pe umeri ca și cînd nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gîndul că are să descopere cine știe ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător :

– Hai, spune ce te doare ! Iute !... Hai !...

Stăteau în mijlocul șoselei, sub Rîpile Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleașcă în trap grăbit. Se dădură amîndoi la o parte, iar Ion își ridică pălăria, zicînd „bună seara" necunoscuților din trăsură. Apoi, cînd uruitul roților se potoli, spuse foarte rar :

– Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnișorule !

Titu rîse cu o voioșie decepționată :

– Asta ți-i supărarea ?... Fugi d-aici, Ioane, că rîd și curcile de tine !

– Asta-i, domnișorule, și-i mare ! Că badea Vasile nu mi-o dă și, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot !...

– Nu înțeleg de ce te agăți tu de fata asta ? E slăbuță și urîțică... Eu unul n-aș lua-o nici să mi-o cîntărească în aur !

– Așa-i, așa-i, dar fără dînsa nu mai scap de sărăcie pînă-i Prut și Siret !

– Aaa ! făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situației. Așa da, adevărat ! E greu !

– Așa-i ? zise Ion mulțumit că și domnișorul îi înțelege acum necazul. Învață-mă dumneata ce să fac și cum să fac, că ești om învățat !...

Titu, în realitate, nu prea înțelegea nici încăpățînarea lui Ion de-a lua pe Ana, și nici pe a lui Vasile

Baciu de a nu i-o da. El vedea în amîndoi niște țărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezgheţat și mai harnic, ceea ce face uneori cît o moșie. Deoarece însă rolurile de povățuitor îl măgulea, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

– Dacă nu vrea el să ți-o dea de bunăvoie, trebuie să-l silești ! zise Titu după un răstimp de gîndire, nehotărît puțin, ca și cînd ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dîră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriașă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoț prins cu ocaua. Mulțumirea îl strîngea de gît încît nu putu rosti nici un cuvînt.

– Poți să-l silești ? Ai cum să-l silești ? întrebă Titu, neînțelegînd tăcerea lui.

– Pot, domnișorule ! izbucni Ion aspru, cu amenințare în glas.

Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nici o vorbă pînă la poarta învățătorului. Flăcăul nu mai simțea nici o nevoie de palavre zadarnice, cînd acuma știa limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curînd, să-și împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povața lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dîrz care-i răsuna mereu în ureche.

– Mulțumesc, domnișorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărțindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe față o hotărîre strălucitoare. Văzîndu-l, Titu simți un fior de spaimă.

– Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiștea-n gard ! murmură dînsul zîmbind zăpăcit.

– De-acu lasă pe mine, domnișorule, că-mi știu eu datoria ! răspunse Ion cu o bucurie atît de largă că se pierdea într-un rînjet prostesc.

7

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deși nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuși că a dezlănțuit o pornire atît de sălbatecă încît îl cutremura. Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mîncarea, uită pe Ion și-i reveni în gînd Roza Lang. Astfel se însenină iar și, frecîndu-și mîinile, zise cu o mîndrie prin care voia să dea a înțelege tuturor că a pus la cale un lucru mare :

– Foarte drăguță nevasta lui Lang ! E o plăcere să stai de vorbă cu ea !...

Herdelea aprobă în tăcere, căci și lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume piperate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveselea totdeauna. Dăscălița însă bufni morocănoasă :

– Repede vă mai speriați și voi de toate zdrențele... Dacă și aia-i drăguță, apoi ce să mai zici de

mama pădurii ?... Cum poate să fie drăguță o femeie care-i atît de proastă că nici măcar nu știe romînește ?

Doamna Herdelea avea un dispreț adînc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era și mai furioasă pentru că, de cîte ori se întîlneau, voia s-o silească să vorbească ungurește, mirîndu-se mereu cum se poate să nu știe ungurește soția unui învățător de stat. Dăscălița n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu știe, ci spunea cu mîndrie că nu vorbește fiindcă îi sînt urîți ca dracul ungurii și limba lor.

Laura și Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altădată, să le însoțească. Din Jidovița pînă în Pripas, Laura a plîns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor surorii sale, a ocărît toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cusururi, chiar decît înșișî bătrînii cînd erau mai porniți. Ocările ei și oboseala drumului au potolit puțin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinții că a plîns. Oricît se silea să se stăpînească, nu-și putea opri lacrimile. Simțea într-una ca și cînd o casă întreagă s-ar fi prăbușit peste ea și nu e în stare să se ridice dintre dărîmături. Cînd Ghighi veni s-o cheme la masă, minți c-o doare capul. Ar fi murit de rușine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducîndu-și iar aminte de scrisoarea lui Pintea, deschise ușa odăii unde Laura își frămînta nenorocirea, și-i zise din prag :

– Da cu omul cela ce facem, domnișoară ? Tu, care știi atîtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem ?

Întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele ei murmurau cu resemnare :

– Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului !... Cine te oprește să-i scrii ?... De-acuma mi-e totuna...

Ghighi se repezi numaidecît, adăogînd :

– A spus ea vreodată să nu-i răspunzi ? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mînă pe cea din gard ? Ori ați fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pintea ? Așa sînteți dumneavoastră, căutați cearta cu lumînarea și pe urmă mai ziceți că alții se ceartă.

– Bravo, bravo ! strigă Titu, triumfător. Asta-mi place ! În sfîrșit, bine c-ați venit tot la vorba mea... Dacă m-ați fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă...

Laura plîngea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mîngîie, după ce mai întîi închise iar ușa. Bociră amîndouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese și vorbi, alintînd-o :

– Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ți mai face sînge rău pentru un netrebnic ! Merită un stricat ca el să-l plîngă o ființă gingașă și distinsă ca tine ?... Vezi, eu am avut o presimțire sigură că-i un ticălos... Știi, ți-am spus și astă-vară, la sindrofia de la Elvira !... De altfel și Alexandrina mi-a povestit chiar azi, că fata popii din Vărarea, știi toanta ceea de Vica, i-a

făcut farmece și că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, beţivul, l-a și pus să jure în biserică și cu mîna pe Evanghelie, că îndată ce va ieși doctor va lua pe Vica !... Acuma vezi și tu cît e de murdar și de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă !...

Bătrînii erau mulţumiţi c-a dat Dumnezeu și i-au venit Laurei gîndurile cele bune. Dăscăliţa, mișcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o știa dînsa, încă din tinereţe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pintea și o citi din nou, cine știe a cîta oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngîndurat, vrînd să învedereze nevestei și lui Titu că nu-i ușor să ticluiești un răspuns cum se cuvine, cinstit și drept și frumos, unei asemenea scrisori. Se așeză la masa de scris, lucrată de el însuși acum vreo douăzeci de ani, aprinse o luminare, puse scrisoarea lui Pintea lîngă călimară, își atîrnă după urechi niște ochelari pe care nu-i întrebuința decît în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încreţită ca să-și adune gîndurile și apoi începu să aștearnă pe hîrtie, bătrînește : „Multstimate și iubite fiule George ! Află că rîndurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzînd într-însele gîndurile tale bune și preavrednice. Și mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cît mai grabnic..."

Capitolul IV

NOAPTEA

1

De cînd a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciu. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pricina lui Ion, i se părea c-a înfrumuseţat-o şi i-a ridicat preţul. Ştia bine că Ana nu se va înmuia cu una cu două, dar nădăjduia că, pînă în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atîrna. Cel puţin aşa credea el. Feciorul Glanetaşului are alte necazuri pe cap decît să-l mai bată gîndurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciu, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aştepta Ion ? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în cîşlegi cu Florica... Va să zică din partea aceasta calea lui George e slobodă... Numai Ana să se dea pe brazdă... Dar Ana îl ocolea, avea ochii veşnic roşii de plîns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea pentru Ion. S-a gîndit George şi s-a răzgîndit. Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o

femeie uscată, cu nasul ascuțit și ochii mici căzuți în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii și farmece. Ea l-a învățat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descîntat... Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neinduplecarea fetei îi jignea mai ales mîndria. Se credea cel dintîi flăcău din sat și suferea cînd cineva nu i-o recunoștea. Din pricina aceasta a avut atîtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toți flăcăii îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simțea și el că al Glanetașului are ceva de-l întrece în fața oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui și se supăra cînd i-o spuneau alții. Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dînsul ? Carte știe și el ; e chiar abonat la *Foaia poporului*. Prost nu e, voinic este, deși nu e bătăuș. Adevărat că are o fire blîndă, dar cînd se mînie e în stare să facă și moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai șiret, adevărat, dar el e mai așezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat țăran din Pripas, mai cu stare decît însuși popa Belciug, iar George e singur la părinți. Harnic și muncitor și strîngător este cum nu se găsește al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petec de pămînt al lui Dumitru Moarcăș...

Vasile Baciu îl primea totdeauna voios, îl poftea să șadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea". George zîmbea și se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu își făcea de lucru pe lîngă vatră și de-abia răpundea la vorbele lui. Dintru-ntîi a crezut că sfii-

ciunea ei este prefăcătoria obișnuită a fetelor față de flăcăi, mai ales cînd le văd și părinții. Curînd a trebuit să înțeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el și că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurînd-o în gînd și hotărît s-o lase în plata domnului. Mintea însă îi rămînea tot la ea și a doua seară pornea iar glonț la Vasile Baciu, să se necăjească iar prinzînd-o cum suspină și lăcrimează după cellalt. Se încăpățîna din zi în zi. Se simțea jignit de răceala ei și începea s-o iubească aievea. De unde pînă acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu și fiindcă părinții lor i-au sortit unul altuia, azi o rîvnea cu patimă și i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost rușine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobîndească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în fața lumii, înălțînd în aceeași vreme pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de și-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciu ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrînul nu putea bănui nimic. El știa doar atîta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui așa i s-a năzărit. Cu cît îl primea el mai bine, cu atît credea că va merge mai ușor. George se chinuia că, pe cînd satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate serile ascultînd palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atîtea vitejii de l-a pupat însuși împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întîlni pe furiș,

căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de cîte ori tatăl ei se jura că la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmățatul Glanetașului.

De altfel Ana, de cînd a văzut pe Ion îmbrățișîndu-se cu Florica și mai ales de cînd i-a ajuns la urechi că a și cerut-o, trăia într-o frămîntare cu atît mai dureroasă cu cît trebuia s-o tăinuiască. Era o fire tăcută și oropsită, menită parcă să cunoască numai suferința în viață. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mîngîietoare. Mama a lăsat-o fără aripi. Își aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blînde pe care nu le-a mai întîlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puține de la dînsul ; bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă și adîncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie... În Ion al Glanetașului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întîia oară, acum cîteva luni, cînd au stat de vorbă mai îndelung, s-a simțit ademenită. De atunci își zicea mereu că fără de el ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese și de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile și amenințările lui, ca și revenirea lui George, n-o speriau de loc și nici nu-i clinteau hotărîrea. În gînd căuta veșnic prilejuri să întîlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage,

să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înțelegea purtarea lui, pe care-l știa atît de încăpățînat și de bun. Depărtarea și lipsa lui însă îi sfîșiau inima. Își zicea uneori că poate fuge de dînsa, că poate n-o mai iubește... Atunci își pierdea brusc toate nădejdile și o cuprindeau gînduri de moarte. Mai ales după întîlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, cînd el n-a găsit nimic să-i spună, cînd n-a luat-o în brațe, deși fuseseră singuri – gîndurile negre începură s-o stăpînească mai des. Joia, ducîndu-se la bîlciul săptămînal în Armadia, cu ouă, păsări, brînză, lăptării, trecînd în zorii zilei pe cărarea de lîngă Someș, dincolo de Jidovița, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilarului și privea lung vălmășagul apelor adînci care parcă o chemau. Ce să mai aștepte în viață, dacă ce i-e drag o părăsește ? Ropotele valurilor care se zvîrcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingîndu-i toate dorurile și năzuințele. Se clătina pe picioare. Simțea că dacă s-ar pleca puțin, ar aluneca în gura morții unde, într-o clipire, s-ar sfîrși toate suferințele...

Totuși într-un colțișor al sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crîncene, mai simțea pîlpîirea unei fărîme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranță care nu părăsește pe om pînă nu-și dă ultima suflare, care mai licărește în ochii muribundului chiar cînd inima a încetat de-a mai bate și cînd trupul a înghețat pentru totdeauna – îi dădea și ei puterea să mai aștepte și să stăruiască...

Şi astfel, într-o noapte, după ce plecă George şi după ce tatăl ei stinse lampa şi se culcă, Ana, plînsă şi frîntă, ieşi în ogradă, cum mai ieşise de atîtea ori zadarnic de cînd Ion nu se mai abătea pe la dînsa, cu scînteierea de nădejde în inimă că poate cine ştie ?

Noaptea era neagră şi mohorîtă, noapte de toamnă, tristă şi năbuşitoare. Nouri groşi, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburîndu-se în văzduh, înnegrindu-se şi limpezindu-se ca nişte balauri năprasnici porniţi parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adînc şi mut. Pomii prin grădini dîrdîiau cutremuraţi de frig, cu nişte glasuri plîngătoare şi ostenite.

Fata, desculţă, strîngîndu-şi pe piept năframa, păşi sprinten spre poartă, zgîlţîită de o frică neînţeleasă şi de frigul care o pătrundea la os. Deschise vraniţa [1] cu mare băgare de seamă, ca să nu scîrţîie, şi vru să iasă în uliţă. Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă. O mogîldeaţă neagră stătea răzimată de stîlpul porţii. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegîndu-se, întrebă în şoaptă :

– Cine-i aici ?

– Eu, răspunse un glas gros, împrăştiindu-se în întunerec pe nişte aripi nevăzute.

– Ionică ? murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agăţîndu-se de dînsul şi repetînd printre lacrimi : Ionică ! Ionică !

– Am aşteptat să plece George, răsună iarăşi glasul

[1] *Vraniţă* — poartă de scînduri sau de nuiele împletite.

lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De cîte ori n-am tot așteptat așa, iar tu, Ana...

Se întrerupse ca și cînd i s-ar fi înfipt un cuțit în beregată.

– Hai în casă, Ionică, scînci fata, trăgîndu-l de mîneca sumanului. Pe urmă, aducîndu-și aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să știe că i-a adus pe Ion în casă, adăogă mai plîngătoare: Ori baremi în ogradă... pe prispă... Vino !...

Ion nu intră. Atîta voise: să-l vadă ea și să știe hotărît că n-a părăsit-o. Așa își chibzuise dînsul calea pentru a sili pe Baciu să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol. Altfel i se primejduiau planurile... Acuma știa bine cum are să-l silească. Numai să nu-și piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie și șiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt: „noapte bună" și se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar pașii i se mai auziră pe uliță, leopăind rar prin noroi, îndepărtîndu-se din ce în ce pînă ce se stinseră de tot. Buzele fetei bîlbîiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

– Ionică ! Ionică !...

Rămase totuși cu o mulțumire mare în suflet. S-a întors la ea, va să zică o iubește !... Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta...

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Fața i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag și simțea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observînd îndată schimbarea, s-a bucurat mai întîi crezînd că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta și nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare și stătea ca pe niște spini, parcă de-abia ar fi așteptat să-l vadă urnindu-se... Gîndindu-se mai bine, George își zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Și gîndindu-se iar, îi fulgeră prin minte : „Ion !"

Vru să-l îndepărteze și nu mai putu. În urechi îi vîjîia ca o bătaie de ciocane :

— Ion !... Ion !... Ion !...

2

Cînd, a doua zi, straja îi aduse citația, Ion strînse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scrisul unguresc, și o dădu Zenobiei s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă și-a zis : „adică tot e adevărat ?" și pe urmă nici nu s-a mai gîndit la Simion Lungu, cum de altfel nu se gîndise nici pînă acuma. Seara se duse iar la Ana. Și de-aci încolo mereu...

Glanetașu s-a speriat de citație și l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învățător, să se roage să-l povățuiască cum și ce să facă. Herdelea era doar tot atît de vestit că știe legile mai bine ca orice avocat, pe cît era de prețuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede și fără durere ca dînsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înțeleagă măcar cu domnișorul Titu ; de ce nu s-ar duce acuma cînd e vorba de judecată și cînd se știe că jude-

cătorii nu glumesc? Vorbele bătrînului însă nu s-au lipit de dînsul. Gîndurile lui acuma erau toate și mereu la Ana. Pînă ce nu va fi silit pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moșia, nu mai voia să audă nimic...

Ziua judecății cădea într-o joi. Fiind bîlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu părinții săi, care duceau două mierțe de porumb, să le vîndă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărășit de practicantul notarului, luînd zăloage de la cei ce erau rămași în urmă.

Zîmbea un soare bătrînesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrățișarea blîndă a razelor pămîntul amorțit parcă respira iar mai zdravăn, copacii își răsfirau mai tihniți frunzele arămii... Șoseaua uruia neîncetat de căruțele care se întreceau s-ajungă mai curînd la bîlci. Pripășenii, mergînd mai toți pe jos, cu saci sau dăsagi în spinare, pășeau voinicește și vorbeau tare de răsunau rîpile și pădurile... În Jidovița circiumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiazi cînd oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toții să închine cîte un pahar de mulțumire c-au vîndut sau cumpărat ce au putut...

Armadia începe îndată la cîteva sute de pași dincolo de podul de peste Someș. Un orășel lunguieț, împrăștiat pe țărmul rîului pînă la poalele dealurilor, urcîndu-se chiar și pe coastă cu casele. De departe strălucește mîndră biserica cu două turnuri și clădirea liceului românesc, podoabele cele mai de seamă ale Arma-

dici și ale întregului ținut. De altfel tot tîrgușorul e trei-patru străzi care se întîlnesc într-o piață largă, în fața bisericii.

Glanetașu, cu Zenobia și cu Ion, o apucă pe lîngă Someș, fiindcă-i calea mai scurtă, și ies lîngă școala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuță veche catolică, Ion se oprește și trece dăsagii cu porumb în spinarea mamei sale. Își dau întîlnire în piață și apoi bătrînii pornesc înainte, iar feciorul rămîne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturîndu-și hainele de perii ce-i luase de pe dăsagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj și cu ferestrele zăbrelite ; în fața ei, afară, lîngă poartă, se aflau două bănci de scînduri, pe care se odihneau pricinașii pînă le venea rîndul, căci funcționarii, copleșiți de lucru, nu-i sufereau înlăuntru, pe coridor sau în sala de așteptare.

Ion sosise prea devreme. Pînă la nouă, cînd se deschidea cancelaria, trebui să aștepte pe-afară, în tovărășia altor țărani, de prin sate îndepărtate, veniți ca și dînsul. Tocmai tîrziu își aduse aminte de Simion Lungu și-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Cînd în sfîrșit un aprod ungur, foarte roșu la față și cu o mustață pomădată și răsucită, începu să strige pe împricinați, se opri în fața porții trăsura preotului Belciug. Pe capră, lîngă vizitiu, ședea țanțoș Simion.

„Mhm ! își zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brișca !"

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Ulița Comorilor, unde trăgea totdeauna, și apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mîna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puțin, aruncînd o privire pe furiș spre Ion, care ședea pe bancă, de vorbă cu un moșneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stînjeni parcă pe toți dintru-nceput. O țărancă gureșă, așezată lîngă poartă, pe un fedeleș gol, rupse tăcerea, întrebîndu-l deodată :

– Oi fi avînd și dumneata vreun necaz pe-aici, măi bade ?

Simion se uită la Ion și răspunse cam rușinat :

– Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are ?

Iară tăcură cîteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, își reveniră cu toții și Simion povesti din fir în păr ce a pățit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toți în vorbă, unii dînd dreptate unuia, alții celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion de altfel nu cerea decît brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moșneagului din Vărarea : Ion să-i dea înapoi două brazde și Simion să-și retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat și îl rugară să le îngăduie să înștiințeze și pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îi bătu pe umăr și le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta și în stînga erau birourile cărților funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana și cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pămînturile pe numele lui... Urcară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaia de așteptare dă-

dură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mînă, cu fața mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătîndu-i pe cei doi țărani, îi zise rînjind mulțumit :

– S-au împăcat... Nu trebuie judecată...

Preotul se opri brusc, ca și cînd glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzînd însă pe Simion împreună cu Ion, înțelese și se înfurie. Se băgase în cearta dintre dînșii într-o clipă de necaz prostesc, crezînd că izbind pe feciorul Glanetașului are să simtă lovitura și familia Herdelea. Așa se grăbise de scrisese pîra lui Simion, susținînd-o și prin mărturia lui de preot. Peste cîteva zile însă, potolindu-și supărarea, i-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-și năpăstuiască credincioșii, tîrîndu-i în fața judecătorilor unguri. Ar fi fost mulțumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar și fără să iasă dînsul micșorat, căci din gură tuna și fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinașii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gîndul cum ar putea potrivi toate așa încît să rămînă cu fața curată. Își făcuse, plictisindu-se în sala de așteptare, o cuvîntare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobîndi iertarea vinovatului, dacă făgăduiește să se îndrepte... Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnîndu-i deodată toate intențiile. I se păru că țăranii s-au întovărășit ca să-și bată joc de dînsul.

– Piei din ochii mei, măgarule ! se răsti la Simion, indignat. M-ai adus pînă aici ca acuma să mă faci de

rîs înaintea oamenilor ?... Las' că știu eu ce poamă ești și tu ! Am să te învăț eu minte și pe tine, becisnicule !

Simion se făcu mic de tot și mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuși să-și poată zice că n-a tăcut :

– Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că dumneata m-ai adus !...

Cîțiva țărani, care-și așteptau rîndul, se adunară ciopor într-un colț, spăimîntați. Numai o babă, neputîndu-se stăpîni, bolborosi :

– Mai rar popă ca aesta... În loc să împace oamenii, îi învrăjbește...

Pe Ion îndîrjirea preotului îl ului. În gînd îi răsări deodată întrebarea : „Ce-o fi avînd cu mine ?" O presimțire urîtă începea să i se încuibeze în inimă. Pleoștit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătorici. Se răzimă de perete și se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. În antreu se coborîse o tăcere grea, întretăiată numai de pașii preotului care își reluase plimbarea de ici-colo, mai nervos, aruncînd deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Cînd Belciug obosi și se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocită, rostite de un glas aspru și urmate de răspunsuri umile, înfricoșate...

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simțea o amenințare de care nu se putea feri. Se mira cum de nu s-a sinchisit el de loc pînă acuma de afacerea aceasta ? De ce nu s-a împăcat mai dinainte, cînd ar fi fost atît de ușor ? Îi părea foarte rău că n-a cerut cel puțin învățătorului să-l lumineze ce să spună și cum să răspundă... Se întoarse și-și aruncă ochii afară

Curtea era strîmtă, pardosită cu piatră și împrejmuită cu un gard de scînduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenușie, posomorîtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugi groși de fier... Ion tresări. Asta era temnița. Un fior de groază îi furnică sufletul... În curte trei țărani tăiau lemne sub privegherea unui paznic în uniformă urîtă, cu pușca la umăr. Țăranii hîțîiau ferăstrăul alene și nepăsători, pe cînd paznicul nu-i scăpa din ochi și doar uneori își îndrepta cureaua de la armă, mîndru și poruncitor. „Va să zică aici...?" se gîndi flăcăul, curmîndu-și însă firul gîndirii, cuprins de îngrijorare.

Alt aprod, bătrîn, leneș, cu ochelari, îi introduse înlăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puțin sub niște fire rare de păr lung, cu ochii încruntați, avînd dinainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfățișare solemnă, se așeză îndată în stînga, lîngă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit și gălbejit, cu mustăți cărămizii și cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase cîteva hîrtii și le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsat și atît de vrăjmaș, încît cei doi țărani se uitară repede unul la altul, îngroziți, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă ? De cîți ani ești ?... Ion simți de-acum foarte limpede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit... Nu mai e nici o scăpare... Cînd Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară și că-și retrage jalba, mai avu o scînteiere

de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare și începu să răcnească :

– Atunci de ce mai veniți pe-aici, ticăloșilor, să mă încurcați ?... O să vă bag la răcoare pe amîndoi, o să vă...

Atunci Belciug se ridică de pe scaun și se apropie, zicînd cu sfială :

– Pardon... Două cuvinte...

Judecătorul mai rău se întărîtă. Începu să dăscălească și pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-și piardă vremea cu fleacuri... Preotul roși și rosti cîteva vorbe pe ungurește. Deși știa binișor ungurește, avea oroare să vorbească mai ales în fața autorităților, vrînd astfel să dovedească tuturor că romînul nu renunță niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoștea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungurește și deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, își trase scaunul mai aproape de dînsul și-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui față de țărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion și Simion nu mai înțelegeau nimic ; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei și că nu e bine. Cînd încetă preotul, judecătorul se sculă iar și numaidecît se răsti la Ion :

– Va să zică tu ești spaima satului, ciine ticălos !... Bine. Foarte bine. Te dezvățăm noi de nebunii, fii pe

pace !... Ai să vii să stai două săptămîni la răcoare, ca să-ți treacă pofta de bătăi !... Mișelule și netrebnicule !

Ion îngălbeni ; apoi tot sîngele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinși :

– Apoi să ne iertați, domnule jude, nu-i așa... Că cu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude...

– Să taci, ticălosule !... Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanțuri !... Și acuma ieși afară !... Marș !

Flăcăul ieși clătinîndu-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mîna judecătorului care-i zîmbește prietenos...

3

În aceași joi, după-amiază, pe cînd Herdelea, profitînd de vremea frumoasă și călduță, sforăia închis în stupină, iar dăscălița cu fetele alegeau fasole pentru mîncarea de seară și vorbeau de Pintea, mirîndu-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viață – o căruță se opri în fața casei și, în vreme ce caii își scuturau clopoțeii de la gît, un glas strigă pătrunzător :

– Domnule-nvățător !... Domnule-nvățător !...

Ghighi, recunoscînd glasul, se repezi afară, aruncînd vorba :

– E drăguța tatii !...

În vîrful căruței era cocoțată o săsoaică bătrîioară și roșcovană, cu o față veșnic rîzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armadia, la tîrg, cu căruța plină de pîine de vînzare. Herdelea o

cunoștea încă de pe vremea cînd fusese elev la liceu. Toată casa o iubea și o poreclise „drăguța tatii", fiindcă pe cît îmbătrînea cu atît se hîrjonea mai mult cu domnul învățător, în amintirea tinereților de odinioară.

– Fii bună, domnișoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poștă pentru dumneavoastră ! zise săsoaica cu ochii zîmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aci și caii-s nebunateci...

Ghighi alergă, curioasă, la căruță. Drăguța, întinzîndu-i scrisoarea, întrebă în șagă, lungind vorbele săsește :

– Da domnu-nvățător nu-i acasă ?

– Tata doarme, drăguță ! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăogă : Mulțumim, drăguță !

– N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce ! vorbi săsoaica singură, mîngîind cu biciul șoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stîrni o emoție mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeșele drept niște cobitoare de rău. Numai două a primit de cînd e măritată, și amîndouă au fost fatale : una le vestise în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operații, iar a doua le-a adus știrea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, pînă ce a ajuns ea la Monor, l-a găsti pe catafalc... Astfel, acuma se uitau toate trei înspăimîntate la fițuică, întrebîndu-se de la cine o fi și ce o fi cu-

prinzînd, închipuindu-şi numai veşti sinistre şi neîndrăznind s-o desfacă.

– Eu o rup şi, ce o fi să fie ! strigă în cele din urmă Ghighi.

Cum îşi aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă :

– E de la Pintea !... Vine Pintea !... Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza ! adăogă apoi, învîrtindu-se prin odaie în paşi de vals şi filfiind hîrtia în aer.

– Ia s-o văd şi eu ! zise Laura, revenindu-şi în fire, cu glasul tremurat de emoţie. Şi cum Ghighi nu se mai astîmpăra, sfîrşi mai apăsat : Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji !

Laura citi rar şi solemn : „Fericit nespus, sosesc sîmbătă – George".

Dăscăliţa, cu ochii înlăcrimaţi de bucurie, o citi de asemenea, şi descoperi, într-un colţ, un adaos, cu creionul : „Multe gratulări – Bălan".

– Uite, ne gratulează bietul Bălan ! murmură ea plîngînd de-a binelea.

Bălan era singurul funcţionar romîn de la poşta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Ştiind că Pintea ceruse mîna Laurei şi trecîndu-i prin mînă telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintîi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

– Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luînd hîrtia preţioasă. Dacă nu era el, cine ştie cînd ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie ţin toate scri-

sorile cu zilele... Și cum a găsit el tocmai pe drăguța tatii !...

Cuprinsă de un nou fior de bucurie, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice și lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în ușa stupinei, tropăind și din picioare, și strigînd :

– Tată !... Tată !... Vine Pintea !... Vine...

Deodată se opri și, țipînd ca din gură de șarpe, porni în goana mare spre casă, dînd din mîini, ca o desperată, căci sărind nebunește pe lîngă stupină, stîrnise dușmănia unei albine care, mînioasă cum sînt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi și i-a înfipt acul drept în colțul gurii.

Speriate de țipetele ei, dăscălița și Laura ii ieșiră înainte ostoind-o, Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în ușa stupărici, mormăind :

– Da ce-i ? Ce s-a întîmplat ? Ce zbiară aia așa ?

După întîia durere și spaimă, Ghighi plînse mai ales de frică să nu se umfle și să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma duminecă. Numai Herdelea o liniști, asigurînd-o că-i trece negreșit pînă duminecă încît poate să fie chiar regina balului.

Învățătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzîndu-și fericirea.

– Ei, prea bine... Să poftească și avem să-l primim cum se cuvine ! zise dînsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama și punînd-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toți cunoscuții.

Pînă seara au adus pe tapet toate treburile ce le stîrnise sosirea pețitorului. Unde va trage Pintea ? Iată

o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui fiind mulți și neavînd decît trei odăițe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n-ar ședea bine unui logodnic să petreacă nopțile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obișnuiască mai bine cu Laura. Firește, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face ? O dată se mărită o fată... Vor tăia cîteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească, deși s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjituri vor îngriji fetele, căci Laura e meșteră mare... Bine ar fi dacă ar ști la ce oră va sosi sîmbătă ? Înainte sau după prînz ? Poate că s-ar putea ghici din telegramă ?... Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să știe cum să orînduiască masa... Duminecă, firește, vor merge împreună la serata dansantă. Cine știe de nu vine chiar înadins ca să meargă și la bal împreună cu Laura, să se mîndrească în fața lumii cu așa logodnică frumușică. Laura roși pînă în vîrful urechilor și se întrebă ce vor zice fetele cînd vor afla că se logodește ? Desigur că foarte multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam știe în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba...

– Să știi că din pricina balului vine tocmai sîmbătă ! strigă Ghighi, muncită numai de gîndul seratei și ținînd la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit !... Atît mai bine ! Cel puțin avem un cavaler sigur !... Am să dansez pînă-mi fac pantofii ferfeniță !... Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înțepătură !...

Regretau toți că nu era și Titu acasă, ale cărui sfaturi în privința primirii lui Pintea ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidovița decît pe-acasă.

Deocamdată se înțeleseră ca Herdelea să meargă mîine pînă-n ziuă, întovărășit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învățătorul avea, mai întîi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ține piept cheltuielilor ; apoi să vorbească cu măcelarul Ștrul din Jidovița, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar : „Foarte drăguță femeie doamna Lang", ceea ce însemna că a întîlnit-o și era mulțumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o așteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă și prilejul de-a mai pomeni de cîteva ori de Rozica, cu niște ochi atît de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare și că mîine-poimîine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Cînd să se ridice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în ușă.

— Da cine-o mai fi așa de tîrziu ? zise Herdelea adăogînd tare : Intră !

Glanetașu se strecură în odaie ca și cînd l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Mărturisi, mereu încurcîndu-se, ce-a pățit Ion azi-dimineață la judecătorie și ruga pe Herdelea să-i învețe cum să scape bietul băiat

de temniță. Vestea căzu ca o bombă ; indignarea umplu îndată toată casa. Dar Ion ? De ce nu vine el ? Bătrînul se zăpăci. I-e rușine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dînsul și cum ar fi fost bine, de poate nici nu pățea ce-a pățit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sînt toți boii acasă... Toată familia ceru pe Ion.

În curînd Glanetașu se reîntoarse cu Ion și cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întîmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină și pe popa, și pe Simion, și pe judecător.

– Pămătuful ! strigă dăscălița la sfîrșit, fierbînd de revoltă.

După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie :

– Acu ce-i de făcut, domnule învățător ?

– Apoi am să-ți fac o plîngere tocmai către ministrul justiției, ca să afle și cei mari cum se poartă cu oamenii domnii de pe-aici... Am să-ți fac, Ioane ! Numai să-ți vie întîi sentința, peste cîteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor !

Zenobia, drept mulțumire, își făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi și bătu la repezeală vreo zece mătănii, stîrnind hazul tuturor. Plecară apoi toți trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atît de grea.

– I-aș fi putut face jalba și acuma – zise învățătorul după ce rămaseră singuri – dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal...

– Perfect ai chibzuit ! murmură Titu, zîmbind mulțumit, cu gîndurile la Rozica...

4

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brișcă galbenă, trasă de doi călușei iuți și grăsuni.

Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decît în casă, toată ziua, cu ochii pe șosea, zări trăsura de departe și, deși nu cunoștea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie și dădu alarma cu însuflețire :

– Vine !... Iute, vine !

Întreaga familie apăru în ușa casei. Herdelea șopti Laurei să iasă mai în față, să vadă omul că-l așteaptă cu drag. Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărăbănea fără cruțare, scoase pălăria ceremonios, dînd din cap cu un surîs triumfător.

– Uite ce tînăr simpatic ! murmură dăscălița silind pe Laura să roșească.

Trăsura se opri o clipă în uliță, înaintea casei.

– Hai, Titule, deschide poarta ! strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol și brișca intră în ogradă, după ce Pintea coborî și veni spre pridvor, ridicînd mai sus umbrela și ferindu-se să nu calce în noroi. Toți îl întîmpinară în cor :

– Bine-ai sosit !

– Bine v-am găsit ! Bine v-am găsit ! repetă dînsul intrînd în cerdac și scuturîndu-și umbrela peste parmaclic. M-a făcut leoarcă ploaia asta... Din Lechința pînă aici n-a stat nici un minut... Dar bine c-am ajuns...

Herdelea îl îmbrățișă și-l sărută pe amîndoi obrajii, ceea ce nu se obișnuia decît între neamuri. Pintea sărută mîna doamnei Herdelea care, fiind foarte mișcată și voind să se stăpînească, avea o înfățișare rece, zicîndu-i „Bună ziua, domnule!" Laura îi întinse grațios mîna, cu un surîs cochet prin care căuta să-l încătușeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaș dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulțumi să-i sărute mai lung mîna și apoi, spre a-și ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

– Mi-a vorbit atît despre dumneata... sora dumitale... încît te-am cunoscut imediat...

Titu dădu o mînă de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau șură sau șopron, îl sfătui să acopere brișca cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd, unde se mai găsește puțin fîn; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreț din belșug... Ploaia îl udă pînă la piele, ceea ce nu-l împiedică să strîngă bărbătește mîna lui Pintea, care, împreună cu ceilalți, zăboveau tot în cerdac.

– Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scîrboasă!... Ei, dar ce mai stați aici în umezeală?... Haidem în casă!... Leapădă-ți și tu, George, macferlanul și umbrela, că uite cum curge apa din ele!...

Îl duseră în salonaș. Întrebările nu mai conteneau: cînd ai plecat, unde ai poposit, ce-ai pățit pe drum? Și copleșindu-l cu întrebări, încît el abia biruia cu răspunsurile, toți îl cîntăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci și cinci de ani, cu o înfățișare plăcută, cu niște ochi negri cam mici și neastîmpărați și cu o mustăcioară cărbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mișcările iuți și îmbrăcat într-o redingotă puțin prea lungă, sub care purta o vestă încheiată în nasturi deși pînă la gulerul alb și tare ce-i cuprindea gîtul scurt, n-avea mai nimic preoțesc nici în ținută și nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia și aceasta îl încurca, dar totuși povestea mereu, căutînd vorbele cele mai alese și aruncînd deseori ochii la Laura, care stătea lîngă el, îl privea tăcută și se roșea ca sfecla cînd întîlnea căutăturile triumfătoare ale bătrînilor.

Pintea vorbi mai cu seamă despre părinții lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechința, iar Lechința era un orășel cam cît Armadia, însă împestrițat cu toate neamurile și fără culoarea românească de aici. Herdelea își aduse aminte că a umblat și dînsul prin Lechința, acum vreo optsprezece ani, la o „reuniune" de învățători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băiețandru de vreo cinci anișori. Își aminti chiar că cunoscuse și pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ținut o cuvîntare înflăcărată... Pe urmă Pintea mai spuse că are mulți frați și surori, care aproape toți sînt gospodăriți și răspîndiți prin toate colțurile pămîntului românesc. Acuma i-a venit rîndul lui să-și întemeieze fericirea... Zicînd aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de rușine și se sculă repede, făcîndu-se că trebuie să caute ceva pe

la oglindă, unde, privindu-se puțin, își potrivi părul la tîmple.

– Ei, fetelor – interveni iar Herdelea, frecîndu-și zgomotos mîinile – ia să ne aduceți voi ceva să mai dezmorțim oleacă pe George, că văd că-i rebegit rău de ploaie și de frig... Cred că bei și tu, ginere, un șnaps fain de tot, știi, romînesc, de-al nostru ?...

Fetele ieșiră ca niște sfîrleze, bucuroase că pot să-și comunice la repezeală impresiile. Așezînd pe o tavă păhărușele și sticla cu rachiu fiert și îndulcit, Laura întrebă cu inima strînsă :

– Ce zici, Ghighițo ?... Cum ți se pare ?

– O, dar știi că-i foarte drăguț, se jură Ghighi din toată inima. Zău, Laura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu... Mă și mir cum nu ți-a plăcut ție pînă acuma ? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalți care se plimbă veșnic cu umbrela subțioară... Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puțin inginer !

– Adevărat ? stărui Laura strălucitoare... Nu-i prea mic ?

– Ce mic ? se cruci cealaltă. E doar tocmai cît tine de înalt... Adică de unde pînă unde vrei să fie negreșit ca prăjina de Ungureanu ?... Ș-apoi n-ai văzut ce brișcă superbă are ? Asta-ți spune cît de colo că-s oameni bogați și vrednici !

– Mie totuși mi se pare că-i prea mic, reveni Laura care dorea să audă cît mai multe laude spre a se convinge pe deplin și pentru a-și risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

– Lasă, nu mai cîrti ! Aveţi să fiţi o pereche încîntătoare ! sfîrşi Ghighi cu însufleţire.

Pintea bău puţin ca să nu-şi închipuie oamenii că poate-i beţiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce. Era vorbăreţ din fire şi-i plăcea şi lui însuşi cum povesteşte. Şi astfel, după ce se mai obişnui puţin şi-şi învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuţii şi prietenii comuni, pe urmă despre el însuşi, despre viaţa lui în liceu, la seminar... Numai despre Laura nu scoase nici un cuvînt. De altminteri toţi găsiră că aşa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuţie decît cu băgare de seamă şi în momentul oportun...

Cînd Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mîine seară şi pînă la cină avură vreme să-l macine. Firește că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura şi nici Ghighi nu voiră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mîine o surpriză cu atît mai mare cînd le va vedea... Pintea, galant, îşi oferi brişca lui spre a merge cu toţii împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulţumit că scăpă uşor de grija trăsurii pentru mîine. Laura refuză consternată : ce ar zice armadienii de aşa ceva ? Apoi nici n-ar încăpea toţi într-o singură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărăşească cel puţin Titu şi să-şi ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputînd pleca deacasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Şi în sfîrşit ele s-au înţeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească... Primi însă bucu-

roasă ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu și să se ducă împreună la bal...

Cum tînărul nu se pronunțase încă unde are de gînd să petreacă noaptea și ca să nu-și închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscăliță, prinse un prilej și-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuș foarte cumsecade, care are casă bună și n-o să-i ceară nici un ban cînd îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gîndise la aceasta, se zăpăci puțin și-l rugă pe Titu să-l însoțească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brișca. Titu, firește, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Pintea de-abia mîncă, iar Laura ciuguli și mai puțin ca de obicei din bunătățile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atîtea mofturi de ți-e și necaz.

Tîrziu de tot, tînărul se urni totuși să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă pînă dimineața... Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mîine la prînz este așteptat. De altfel, cum ploaia încetase și cerul se răzbunase puțin, probabil să avem mîine o zi minunată...

Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră și se sfătuiră pînă după miezul nopții. Laura lăcrimă de cîteva ori cîte puțin, iar cînd se gîndi la cadrilul al doilea și la primele tururi, plînse de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răsputeri pe Pintea, spunînd că întrunește toate calitățile unui bărbat ideal ; și printre pică-

turi nu uita să-și bată joc de Ungureanu, de stîngăciile lui comice, de mîinile lui veșnic umede, de încrederea lui ridicolă, și era foarte mulțumită cînd izbutea să facă și pe Laura să rîdă.

Totuși, în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea că o iubește nebunește și voia să se împuște din pricina lui Pintea, cu care părea că danseză cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe cînd Pintea stătea bosumflat într-un colț, ca o arătare urîtă...

5

Duminecă, după ce clopotele sunară ieșirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru diseară. Intrînd în ogradă, inima i se strînse puțin. Nu mai întîlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea și-o omora alergînd după Roza Lang. Știa însă foarte bine că popa întorcea capul cînd trecea prin fața casei lor, ca să nu salute, și că, întîlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea... Niciodată pînă acum răceala dintre preot și învățător nu fusese atît de fățișă, încît Titu se temea puțin să nu se fi întins și asupra lui supărarea popii...

Belciug abia sosise acasă, însoțit de cîțiva sfetnici de-ai bisericii care, înghițind în sec, îl priveau cum mînca și așteptau să isprăvească spre a lua o înțelegere în privința clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune și primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

– Noroc, pocte !... Are să mi se surpe hornul de cînd n-ai mai fost pe la mine... Ce mai veste-poveste prin țara muzelor ? Ce vînt bun te aduce ?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor cînd și el mîzgălise versuri spre a-și ușura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaștri și mîngîioși.

– Aș vrea să-ți spun cîteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici :

– Haideți, plecați acasă că acum n-am vreme de voi ! Veniți după-amiazi, pe la vecernie !

Cînd rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

– Ei, să trăiești și să te văd cît Coșbuc de mare ! ură Belciug, ciocnind și golind paharul dintr-o dușcă.

Titu voise să aducă vorba mai de departe, dar din pricina amabilității preotului, se pomeni că-i zice prostește :

– Ne-ar trebui brișca dumitale pentru diseară... Știi că-i balul diseară... Dumneata tot nu te duci, iar noi...

După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi așteptat să-l întrerupă scurt și să-i spună „ai zis", ca altădată. Cum însă Belciug tăcea și se întuneca, tînărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită... Trecu un răstimp greu pînă ce popa, cu ochii în farfuria goală și jucîndu-se cu furculița, începu rar, gînditor :

– Am să v-o dau, firește, dar numai pentru dumneata... Pentru dumneata, înțelegi ?... Căci pentru pă-

rinții dumitale n-aș da-o, mai bine s-o ardă focul... Uite așa ! Ți-o spun verde : n-aș da-o... Acum dumneata ești băiat deștept și mă vei pricepe fără multe explicații. Cînd a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, știți prea bine, și am făcut ce-am putut ca să-i fiu de folos. N-aș fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaș pe față. Să nu creadă dînsul că eu sînt prost. Am simțit de mult că mă sapă și am tăcut. Dar toate au o margine... toate... Cînd am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut...

Nu ridică de loc privirea din farfurie. Numai cu țăranii era mai îndrăzneț. Încolo se sfia cînd spunea cuiva în față lucruri neplăcute... Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte și jignitoare. Se gîndi o clipă să-i trîntească o obrăznicie și să sfîrșească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămînă fără trăsură.

– Acuma nu mai lua în seamă și dumneata toate mărunțișurile, zise dînsul în cele din urmă, văzînd că Belciug a încetat.

Într-adevăr, preotul părea că-și sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas :

– Dar știi că n-am vizitiu ?... Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița, că morile de apă din Jidovița macină scump și prost, pe cînd în Dumitrița e o moară de foc care face o făină ca aurul...

– Nu-i nimic, am să mîn eu caii ! vorbi Titu, gîndindu-se că va lua pe Ion al Glanetașului ca vizitiu, firește, fără să afle popa.

— Numai să băgați de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniți și buiestri... Petrecere bună !

Trecînd spre casă, Titu înștiință pe Ion că-l ia ca vizitiu diseară. Venind, își pregătise o cunună de înfloriturí pentru a povesti ce-a pățit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pintea.

După masă lucrurile erau potrivite așa fel ca Laura să rămînă între patru ochi cu Pintea, spre a-și putea descărca sufletele... Stătură împreună, singuri, aproape un ceas și totuși nu vorbiră de loc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcînd pauze mari și roșind copilărește cînd li se întîlneau privirile furișe... Fiecare își zicea în sine că ar trebui să înceapă cellalt și în sfîrșit se mîngîiară că se vor lămuri mai bine diseară, la bal, unde în potopul de lume și de muzică le va veni mai lesne să-și deschidă inimile.

Herdelea, parc-ar fi simțit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu și prinse pe Pintea într-o convorbire serioasă de numai cîteva minute, dar de-ajuns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Cînd îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban zestre, tînărul s-a rușinat și s-a emoționat, iar cînd bătrînul a adăogat că fata va avea totuși un trusou modest și cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n-are nevoie de nici o ață, că Laura e cea mai mîndră comoară din lume și că de altfel la logodnă nădăjduiește să vină cu părinții săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot așa cum o iubește el.

– M-am crezut dator să-ți arăt situația din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînțelegeri, încheie Herdelea mulțumit, bătîndu-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal...

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoțeze pe capră, lîngă Ion ; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mînă spartă, să-i ție legați cu șapte ațe, căci nu se poate ști cît va mai sta Pintea pe-aici și fiecare gologan e numărat ; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuți în *Gazeta Transilvaniei* printre „suprasolvenți", dar să nu se întindă la chef...

– Dumnezeu să v-ajute ! murmură dăscălița, cu lacrimi în ochi, văzînd brișca urnindu-se.

Tocmai cînd să intre în Armadia își aduse aminte Laura c-a uitat să-și ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cît p-aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscăliturî de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu... Titu o povățui să împrumute unul de la Elvira. Laura se liniști numai gîndindu-se că întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întîmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăși doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră și zăcută de vărsat, dar bună

ca pîinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri și se făcură ca niște păpuși.

– Pun rămășag că voi o să fiți reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mîngîindu-le cu privirea, în vreme ce ele își ștergeau pudra de pe sprîncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă : jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuși albe de atîrnat în buzunar ca să se vadă că are... Plictisit de așteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boțiseră în trăsură, iar el se așeză și-și lustrui ghetele ca oglinda.

Cînd veni Pintea, fetele erau zîne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pintea pentru norocul de-a fi găsit o ființă atît de drăgălașă ca Laura, iar Elvira șopti fetelor, încîntată : „Foarte drăguț și simpatic". Titu rezolvă problema trăsurilor : fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brișca popii, iar el cu Pintea în cealaltă și vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata...

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rînduri de felinare. Pe scările de piatră aștepta, întru întîmpinarea invitaților, o întreagă armată de „aranjori" cu cîte o fundă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutînd fetelor să coboare și oferindu-și brațul cîrligat.

– E tîrziu ?... Nu, da, aș... S-a început ? Cîteva minute... De mult ? Foarte reușit... Păcat ! se auzi în grupul fetelor înconjurate de aranjori.

Pintea păși în urma domnișoarelor, strîngînd cîteva mîini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor.

Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie și el să vadă petrecerea mai tîrziu, ca să fie la îndemînă cînd o fi de plecat. Poate c-o să-l cinstească și cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face niște hoții nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului și să aștepte la ușa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică...

Titu cunoștea pe toți aranjorii care erau recrutați dintre profesorii mai tineri, studenții universitari întîrziați pe-acasă și elevii mai spălați din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dînșii, dar se ascunsese cînd au trecut fetele. Pintea cu domnișoarele și cu doamna Filipoiu îl așteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lîngă ușă, bătrînul și mărunțelul profesor de desen și caligrafie Romașcu îndeplinea funcția de casier... Titu se duse drept la Romașcu, care însă îi strînse mîna murmurînd zîmbitor :

– S-a achitat... Domnu Pintea...

Titu protestă, firește, numai de formă :

– Cum se poate una ca asta ? Îmi pare rău, dragă George, zău așa !... Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea !

– Ca suprasolvire ?

– Da ! făcu Titu cu mîndrie.

– Cele mai calde mulțumiri ! răspunse profesorul-casier însemnîndu-i numele într-un caiet liniat special de dînsul cu diferite cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămînă întreagă după-amiaza, toți elevii liceului. În fund se înălța scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarțe și covoare pestrițe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rînduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraș cu condiția să le fie înapoiate îndată după sfîrșitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de cîțiva mai bătrîni, stăteau în picioare pe lîngă pereți, luîndu-și însărcinarea de-a îngroșa ropotele de aplauze ce porneau din cellalt fund al sălii unde se înșirau elevii din cursul superior, puși acolo să-și manifesteze admirația și însuflețirea.

Aranjorii așezară pe domnișoare în rîndul întîi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor surîsuri grațioase. Titu cu Pintea rămaseră mai pe lîngă ușă.

Spectacolul începuse... Acuma un elev lung și slab declama o anecdotă țigănească, strîmbîndu-se într-una, repezindu-se încoace și încolo pe scenă, schimbînd mereu glasul și stîrnind rîsete zgomotoase în fund și zîmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat și variat ; mai urmară vreo zece declamații, recitări și dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere națională. Apoi veni conferința unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscături ascunse cu multă discreție. Conferențiarul fu răsplătit totuși cu o

furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s-a isprăvit"...

Toată lumea răsuflă mai ușurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu public care ieșea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strîngînd scaunele și așezîndu-le de-a lungul pereților, să stropească puțin dușmelele cu leșie rece și să împrăștie pe jos sacîz ca să nu se facă lunecușuri să-și frîngă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarășele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorii și alți cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pintea pe care Titu îl prezenta cu mîndrie tuturor :

– Cumnatul meu *in spe* [1] !

De altfel mai toată Armadia știa că fata lui Herdelea se mărită ; chiar și împrejurimile. Învățătorul se lăudase la berăria Grivița și vestea s-a împrăștiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase și examinau pe furiș pe Pintea, să vadă cum se înfățișează cel ce va fi soțul prietenei lor. Și toate găseau prilejul să șoptească Laurei : „Foarte drăguț !" Se încinse apoi o ciripeală generală. Toți slăveau spectacolul și pe interpreți, își angajau cadrilurile și „romana" și de-abia așteptau să înceapă dansul...

După ce își făcu datoria aici, Titu trecu la altă masă unde ședea Lucreția Dragu împreună cu părinții ei,

[1] *In spe* (lat.) — în perspectivă.

amîndoi graşi ca nişte butoaie. Conferenţiarul de adineaori, tînărul profesor de literatură Ştefan Oprea, şi un student în drept se învîrteau în faţa fetei, înclinîndu-se din cînd în cînd şi copleşind-o cu complimente. Titu salută pe bătrîni cuviincios şi familiar, apoi îşi trase un scaun lîngă Lucreţia, căreia îi sărută mîna, fără a uita să i-o strîngă puţin, ca omul cu drepturi cîştigate. Fata se roşi, iar ceilalţi doi curtezani îngălbeniră văzînd îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

– Luaţi loc, domnilor, dacă vă face plăcere ! zise drăgălaş Lucreţia, cu ochii la conferenţiarul încurcat.

Începu un duel de aluzii şi înţepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuţii ce nu le înţelegea. Oprea şi Titu, deşi prieteni, se vrăjmăşeau în ascuns, fiindcă profesorul strîmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pricepe în literatură nici cît straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întîi asupra conferinţei profesorului, căutînd să-l doboare în faţa Lucreţiei. Lupta însă rămase nehotărîtă : zîmbiră toţi cînd Titu imită stîngăciile rivalului său, dar totuşi nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăţă de fracul conferenţiarului, cu mai mult noroc, căci toţi izbucniră într-un hohot de rîs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac ; şi-l comandase înadins şi, în sufletul lui, se fălea şi se simţea superior tuturor purtîndu-l. Ceilalţi domni veniseră care în jachetă, care în

redingotă, cei mai mulți în sacouri negre, unii chiar în haine de stradă deschise... Cu toată biruința lui Titu, atît părinții cît și Lucreția nu încetară de-a dovedi o atenție deosebită profesorului care putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulți ani și zadarnic. Titu însuși băgase de seamă sforțările Lucreției de a înlănțui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întîi nu se socotea printre candidații serioși. În ochii lui, Lucreția era o fată drăguță, cu care poți sta de vorbă făcînd exerciții și declarații de dragoste și cărcia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atît de melancolică și de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de cînd nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pămîntească, Lucreția coborîse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă cînd conferențiarul se adînci cu Dragu în niște dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gînd să se mărească, Titu se plecă mai aproape de Lucreția și-i șopti :

– Cred că am cadrilul al doilea ?

– O, de-abia acuma te trezești să mi-l ceri ?... Dar l-am dat de mult !

– Da... Credeam că nici nu mai e nevoie să ți-l cer... Știai prea bine că sînt totdeauna al dumitale... Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret ?

– El, murmură fata arătînd pe Oprea.

– Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ţii minte !... Dar cadrilul întîi ?

– Cu plăcere...

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jignit, şi se depărtă. Lucreţia însă rămase cu inima cît un purice. Minţise şi tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frămîntă cîteva minute, apoi deodată întrebă :

– Domnule Oprea. ai vizavi pentru al doilea ?

– Vizavi aş găsi, dar n-am pereche, domnişoară ! zise profesorul şoväind.

– Nici eu, mărturisi Lucreţia plecînd ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu...

Zgomotul de pahare şi de glasuri încrucişate, mirosul amestecat de sudori, de băutură şi de parfum ieftin, zăpuşeala care creştea repede şi înroşea feţele, silind pe domnişoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-şi şteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpînite deodată de sunetele pasionate ale unei someşane sprintene, pornită din arcuşurile tarafului de lăutari, în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mişcau pe loc nerăbdătoare.

– Goghi ! Goghi ! trecu din gură în gură ca un suspin de uşurare.

Era numele ţiganului din Bistriţa care avea cel mai vestit taraf de lăutari din judeţ, care fusese angajat spre

a mări splendoarea petrecerii și din pricina căruia se amînase pînă acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rînd pe rînd în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-și luau locurile de pază și admirație pe scaunele așezate lîngă pereți. Aici muzica umplea aerul, iar luminițele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau și picurau stearină, obligînd pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pintea care, nefiind dansator încercat, greșea adeseori pașii, ceea ce pe Laura o rușina și-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De cîte ori se încurca, Pintea îi cerea iertare și-i strîngea mîna, iar fata, drept răspuns, zîmbea cu resemnare îngerească și întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnișoarele erau în costume naționale, ca și Laura, dînd o înfățișare mai caldă și pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atît de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-și uite necazul, se încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările românești, vorbind și chiar citind bine românește. Era un admirator al talentului lui Titu și de aceea se întreţineau deseori despre literatură, ajutați de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrișor, spunînd veșnic că vinul și literatura merg mînă-n mînă. La masa lor se opri mai pe urmă și solgăbirăul Vasile Chițu care, deși român, venea numai în calitate de reprezentant al autorității statului spre a se încredința că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo ațîțare împotriva Ungariei sau vreo manifestație antipatriotică.

Vorbea puțin și se arăta posomorît parcă l-ar fi durut dinții. Romînii îl disprețuiau, dar numai în ascuns, și-i ziceau „renegatul".

Veselia creștea în rîndurile dansatorilor. Cîțiva mai înfocați se făcură în curînd leoarcă de sudori, încît trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puțin și să-și schimbe gulerele. În schimb, domnișoarele parcă aveau șapte suflete, nu oboseau de loc și zîmbeau într-una și din ce în ce mai ademenitor.

Dîndu-și seama că toți ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pintea. Doar cîtorva profesori și studenți, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat cîte o tură, cîte una singură, aruncînd însă lui Pintea niște priviri din care să înțeleagă că toți o plictisesc, afară de dînsul. Cînd, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit față-n față cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzîndu-și cu dibăcie emoția. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Firește, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar cînd ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască și să-i spună și din gură ceea ce-i scrisese de atîtea ori : că o iubește cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie și că are ambiția s-o facă cea mai fericită ființă de pe globul pămîntesc. Laura îl asculta întîi foarte mișcată, neobișnuită cu declarații atît de fățișe. Pe urmă însă i s-a deschis și ei graiul, încît au stabilit pe îndelete să facă negreșit logodna luna viitoare, cînd să vie și părinții lui George...

În cele din urmă, întărîtat de pahărelele de vin și cu gîndul să se răzbune pe gîsca proastă care l-a jignit atît de adînc în amorul propriu, Titu se urni și se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ținu toată seara pe urmele Lucreției, șoptindu-i crîmpeie de versuri cu aluzii înțepătoare, făcînd-o cochetă și necredincioasă, și în sfîrșit, căutînd să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surîsuri lucitoare și doar de vreo două ori murmură, rizînd fără nici un rost și cu o drăgălășie cuprinzătoare : „Mai știi ?"

Pe la ora două după miezul nopții urmă pauza cea mare. Lumea tăbări în bufet. Mesele se încărcaseră cu mîncări și băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltînd butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însuflețirea. Romanțele cele mai noi și mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbîntate. Arcușul lui părea fermecat. Cîntînd trecea de la o masă la alta, ciocnea cîte un pahar ici-colo, arunca priviri galeșe domnișoarelor, ca orice lăutar răsfățat.

De-abia acuma își aduse aminte Titu de Ion și-l găsi la ușa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare și de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere și o halcă de friptură.

– Ei, ce mai zici, Ionică ? îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreției.

– Tare-s mîndre petrecerile dumneavoastră, domnișorule ! zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintîi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacție. Profesorul Oprea, dansînd cu Lucreția, uită de candelabrul cel mare și trecu prin zona primejdioasă.

O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiților. Toată lumea făcu haz de pățania aceasta, iar Titu se grăbi să șoptească necredincioasei :

– Vezi ? Pedeapsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea !

Zorile priveau pe ferestrele sălii și balul nici gînd să se sfîrșească. Tinerii nu se mai săturau și bisau furtunos toate dansurile, înverșunîndu-se chiar să nu lase pe domnișoare să plece acasă...

În dosul ușii dinspre grădină, Ion, cotoșmănit în suman, nu simțea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumusețea domnișoarelor, risetele, chiar și sudorile dansatorilor îl mîngîiau și-l întăritau neîncetat. Văzînd fețele vesele i se părea că toți oamenii aceștia duc o viață fără nici o grijă, fără necazuri și fără supărări. Îi pizmuia amintindu-și zbuciumările și chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor !“ își zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învățat carte, poate că ar fi și el printre dansatori, vesel, fără gînduri grele, fără trudă în oase ! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea... Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintînd pămînturile fără de care viața lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. „Toate astea nu plătesc cît o ceapă degerată“, se gîndi dînsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrîngînd mereu petrecerea domnească, dar văzînd de-acuma numai pămîntul aspru și totuși ademenitor, ca o țărancă voinică și frumoasă a cărei îmbrățișare îți zdrobește oasele...

Tot satul cinstea mai mult pe Ion şi-l compătimea de cînd s-a aflat ce-a păţit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alţii huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină şi nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu şi numai la beţie, striga : „Uite cine umbla să ia pe Anuţa mea !" Cînd era treaz însă lua şi el partea lui Ion şi o dată, întîlnindu-l pe uliţă, i-a spus cu glasul înduioşat :

– Lasă, măi băiete, că temniţele-s pentru oameni, nu pentru draci !

Osînda totuşi răscolea toate planurile flăcăului, clătinîndu-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis şi departe două săptămîni, va pierde şi pe Ana, şi mai ales pămînturile ei pe care începuse să le privească întocmai ca şi cînd ar fi ale lui. Avea o presimţire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face şi va aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Şi atunci toate nădejdile lui s-ar împrăştia în vînt şi ar rămîne tot aşa de becisnic ca pînă acuma, silit să îndrăgească veşnic numai pămîntul altora.

Cum zilele treceau şi sentinţa nu mai venea, neliniştea lui creştea. Îşi închipuia că întîrzierea poate să însemne şi o agravare a pedepsei. Dacă pe cîteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămîni de temniţă, de ce nu s-ar aştepta şi la mai rău ?... Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului şi nici chiar împotriva judecătorului. Îşi zicea că e la mijloc bătaia soartei lui

nenorocite. Totuși, în lovitura aceasta, avea și mulțumirea că baremi s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blîndețea fetei începea să-l neliniștească, bănuind într-însa o șiretenie. De altfel tărăgănările ei, cînd îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în șură sau în podul cu fîn, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de pățania lui și cînd ea plînse și-l rugă să se ostoiască și mai bine să stea în temniță decît să se pună împotriva celor mari, Ion se înfurie parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se bocește din vicleșug, umblînd să se scape de dînsul... Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut orice ar fi să se întîmple...

Cum îi sosi sentința, cum fugi cu ea la Herdelea.

– Să mă înveți, domnule învățător, și să nu mă lași, că pacostea asta mă omoară ! zise dînsul mohorît.

– Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, că doar bărbat ești, nu pleavă ! răspunse învățătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înțelegîndu-i îngrijorarea.

– Dumneata nu știi ce știu eu, domnule învățător, altminteri ai zice tot ca mine ! murmură flăcăul clătinînd din cap.

Herdelea citi hîrtia mormăind pînă la sfîrșit, apoi, ca și cînd n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

– Hm ! făcu dînsul ridicînd ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toți, Ionică, și să te mulțumești

cu pedeapsa ! Adică ce-o să fie dacă-i sta și tu la răcoare două săptămîni ?... Altfel te pomenești că pățim și mai rău !

Învățătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion și pînă la împăratul. S-a gîndit însă bine și și-a dat seama că orice armă are două tăișuri. Judecătorul împărțea dreptatea după cum i se năzărea ; se credea mare cunoscător de oameni și tălmăcea legile astfel încît să se potrivească cu dorințele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plesni puțin, mai ales că față de dînsul ungurul se arăta mîndru și uneori chiar disprețuitor. Dar il știa răzbunător și accasta îi domolea pornirea. Cînd ar afla judecătorul că el a făcut plîngerea, nu s-ar lăsa pînă nu l-ar zdrobi... Pe urmă ar trebui să încurce și pe Belciug în bocluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dînsul în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuncală bună, să-l învețe minte. Și totuși ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug ?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui pașnice însă mai mult întărîtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept :

– Iau cu toate răspunderile ! Mai bine să mă spînzure decît să mă calce așa în picioare !

Hotărîrea flăcăului înmuie împotrivirea învățătorului. Toată scara se tocmiră. Cu cît Herdelea șovăia mai tare, cu atît Ion stăruia mai aprig, parcă în joc ar fi fost însăși viața lui.

Dăscălița și fetele împărtășcau pe deplin scrupulurile învățătorului și îndemnau din cînd în cînd pe Ion să se astîmpere sau, în orice caz, să se ducă la notar să-i facă „lăcrămația". În cele din urmă își dădu părerea și Titu :

– Și eu cred că mai bine ar fi să-i lăsați în plata domnului, că de temniță, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfînt. Dar dacă nu vrea și nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plîngerea ? Eu zic să i-o faci fără grijă... Și ca să nu-ți cunoască scrisul. pune pe Laura să o copicze, și gata !... Foarte simplu !

Părerea lui fu adoptată de toți și Herdelea capitulă :

– Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei ?

Se așeză și făcu o jalbă amănunțită și simțită, în care judecătorul și preotul se întovărășcau spre a năpăstui pe un biet țăran nevinovat. Cînd o citi pe romînește lui Ion, toți se înduioșară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoție. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie și adresa pe plicul mare : ministrului de justiție...

– Uite, Ionică ! Mîine dimineață o dai recomandată la poșta din Armadia, și să fie într-un ceas bun ! zise învățătorul mișcat.

Ion era uluit de mulțumire ; puse pe masă trei zloți și nu vru să iasă din casă pînă ce Herdelea nu-i primi.

– Nici nu știi dumneata ce bine mi-ai făcut, murmură flăcăul sărutînd mîna învățătorului.

– Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-și bată joc de el toți măgarii ?

Peste vreo două săptămîni, în amurg, silvicultorul Madarasy cu solgăbirăul Chițu și cu șeful percepției din Armadia, într-o căruță ușoară, se opriră în fața casei învățătorului. Fuseseră la vînătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua și nu izbutiseră să tragă măcar un foc de pușcă. Se întorceau pleoștiți, zgribuliți de frig și de umezeală ; doi cîini tremurau lîngă căruță, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învățătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-și alunge necazul și să nu intre în orășel ziua și cu gențile goale, vînătorii nenorocoși hotărîseră să poposească la Jidovița, la cîrciuma lui Neumann, să se dezmorțească cu cîteva litre de vin fiert și chiar să-și potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Știind că, dacă vor fi singuri vor continua a vorbi numai de vînătoare, făcîndu-și imputări plicticoase reciproce, se gîndiră să poftească atît pe Herdelea cît și pe Titu cu care erau toți în legături prietenești. Învățătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puțin, dar nu îndrăznea să se miște fără consimțămîntul doamnei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrîn și cu necazuri să se așeze la beție cu toți flușturatecii Armadiei. Titu poate face ce poftește, că-i tînăr și fără răspundere... Trebui să coboare din căruță Madarasy, să stăruiască din răsputeri pînă să o înduplece, dar cu condiția, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întîrzie peste vremea cinei...

La circiuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă și veselă : profesorul de grecește Maiereanu, un chefliu și jumătate, cu creștetul pleșuv și cu o barbă mare atinsă de cărunțeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian și popa din Vărarca, cel mai strașnic beției de pe valea Someșului, care era aici de ieri de la amiazi și nici gînd n-avea să se urnească.

Titu își dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici pînă mîine dimineață. Și deodată îi răsări în minte doamna Lang și inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef și pe Lang. Dacă izbutește, îi surîde fericirea. Pe Lang, cînd dă de băutură, nu-l clintești nici cu șase boi, mai ales cînd băutura e pe gratis... Într-o clipă se și hotărî : se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beție și n-o să-l dea nimeni afară.

Pînă să fiarbă vinul, și în vreme ce ceilalți se întinseră la vorbă, Titu ieși, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o șteargă de tot.

Dădu buzna în casa soților Lang care nu știau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza ședea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujorați de căldura focului, și-l întîmpină înviorată :

– Cît ești de drăguț că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare !

Cînd auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit :

– Uite prietenul adevărat care nu-și uită niciodată prietenii ! strigă dînsul luîndu-și îndată paltonul și pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plîngă că i-e frică să rămînă singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregătește aici cîte un ceai... Lang nici n-o asculta.

– Vino, dragă, nu te potrivi toanelor femeiești ! mormăi el către Titu care încerca să liniștească pe Roza.

Fiindcă tînărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeași clipă Titu sărută puternic mîna Rozei și șopti puțin răgușit :

– Ai să te superi dacă viu să te văd mai tîrziu ?

Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare...

Lang, ca beţiv reputat, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferi un scaun lîngă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsui împreună ungurește.

Între timp ceilalți înconjuraseră pe crîșmărița tinerică, durdulie și sprintenă, asaltînd-o cu complimente strengărești pe care ea le asculta zîmbind neobosită în dreapta și în stînga, spre a mulțumi tuturor pentru atîta cinste. Cîrciumarul închidea ochii și urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, și doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii și numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă își

vîrî capul pe ușă și, făcînd un semn soției sale, vorbi mieros mușteriilor :

– Mă rog dumneavoastră... fierbe vinul în clocot... e nevoie de muiere...

După ce ieși crîșmărița, popa din Vărarca începu să lălăie cîntece bisericești spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuție serioasă căreia nu-i puse capăt decît revenirea cîrciumăresei, cu o tocană uriașă, și a cîrciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Într-o clipă toate sticlele goale și rămășițele de mîncări fură date la o parte ; numai popa din Vărarca nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roșu, încît trebui să i-o smulgă din mîini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn... Cu cît foamea se potolea, cu atît paharele se goleau mai des și limbile turuiau mai slobode. Veselia creștea mereu. Vremea trecea ca părerea. Cînd își aduse aminte Herdelea de făgăduința că pînă la cină va fi negreșit acasă, era tîrziu de-a binelea : aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr-un zîmbet complice.

– Acuma e prea tîrziu, ce să mă mai supăr degeaba ! se mîngîie bătrînul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel și cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpînite, se porni să cînte *Deșteaptă-te, romîne !* Solgăbirăul Chițu păli și-și mușcă buzele. Văzînd însă că mai toți țin hangul profesorului, se ridică în picioare și curmă cîntecul, zicînd :

– Nu pot permite, domnilor, să faceți și aici politică !

Spătaru, înțepat, sări și el în picioare și se răsti la Chițu cu niște ochi fulgerători de mînie și de băutură :

– Iar eu nu-ți permit dumitale să fii obraznic, domnule ! Aici nu sîntem în cancelaria dumitale renegată, ai înțeles ? Acolo să te rățoiești dumneata, nu aici, între oameni cumsecade !... De altfel, dacă nu-ți place, uite colo-i ușa !

– Domnule profesor – se înfurie solgăbirăul – nu uita, te rog, cu cine vorbești !

– Cu un renegat vorbesc, știu prea bine ! Mi-ai fost elev, dar mi-i rușine că mi-ai fost, că n-ai obraz nici cît o ciobotă !...

Chițu, clocotind, dădu să plece. Cîțiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră și-l opriră, în vreme ce Spătarul răcnea biruitor :

– Lăsați-l să se ducă dracului ! Aici nu ne trebuiesc renegați !

Solgăbirăul, firește, rămase, dar murmurînd disprețuitor :

– Are noroc că-i beat, altfel...

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blînd lui Chițu :

– De ce să nu cînte, prietene, dacă așa le place ?... Exagerezi.

– Eu nu pot admite nicăieri agitațiile șoviniste, se indignă solgăbirăul. Conștiința mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitații !

– Aș, agitații, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitații ! Parcă statul are să se prăbușească din pricina unui cintec... Îmi pare rău că nu-l știu, că l-aș cînta și eu, iată !

– Ascultă-l, domnule, și rușinează-te ! răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numești romîn ! Pfui !... Domnule, dă-mi voie să te pup ! Ești un om admirabil ! adăogă apoi repezindu-se la Madarasy și sărutîndu-l zgomotos. Știam noi bine că renegații poartă vina tuturor persecuțiilor noastre... Renegații, jidanii și ceilalți ticăloși !

Discuția se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simțea că astfel cheful va ține pînă-n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frămîntat de nerăbdare, pîndind clipa priincioasă cînd să se facă nevăzut. Spătaru își puse în cap să convingă cu orice preț pe Chițu că e mișel împreună cu toți cei de teapa lui și începu să-i înșire nedreptățile și mizeriile pe care le suferă romînii în Ungaria.

– Sîntem mai oropsiți ca robii din vechime ! întrerupea deseori Belciug foarte grav și posomorît.

Avocatul Damian, spin, cu ochii foarte mari și foarte albaștri, completa pe Spătaru adresîndu-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din cînd în cînd se întorcea spre colțul perceptorului, căutînd să-i explice și lui pe ungurește ; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în romînește.

Solgăbirăul nu era tare în replici și, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zîmbet de superioritate :

– Născociri tendențioase !... Dați-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste [1] !...

Maiereanu se cherchelì repede și se simți obligat să contrazică pe toți. Respingea cu mîndrie învinuirile lui Spătaru și combătea vehement pe solgăbirău, căutînd să arate ambelor tabere că iredentismul romînesc nu există decît în închipuirea șoviniștilor. Fiindcă ceilalți nu-l lăsau niciodată să-și isprăvească cuvîntările, Maiereanu se roșea, bufnea și ridica ochii în tavan de supărare.

– Vrem să fim liberi și independenți, domnilor ! urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu frații noștri de pretutindeni !

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorința de unire cu frații de același sînge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însuflețit deodată de băutură, se ridică și strigă :

– Eu admit, domnilor ! Frații să fie frați ! Dreptatea să triumfe !

Solgăbirăul Chițu, desperat, se sculă iar să plece. Își îmbrăcă încet paltonul și se duse pînă la ușă, mormăind furios și așteptînd să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-i veni în minte un răspuns zdrobitor :

– Dacă n-ar fi libertate în țara asta, ați putea dumneavoastră vorbi astfel și încă în fața mea ? răcni dinsul scoțîndu-și haina și așezîndu-se iar la loc.

[1] *Iredentism* — mișcare politică burgheză, naționalist-șovină.

Spătaru, Damian și chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beție, îi răspunseră deodată, cu aceeași vorbă :

– Renegatule, să taci !

Atunci însă interveni Maiereanu, declarînd sentențios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chițu și adăogînd că el, ca cetățean cinstit, nu vrea să audă de himere șoviniste. Popa din Vărarca, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi :

– Eu nu vreau nimic... Nu vreau... Jos !... Nu vreau !...

Herdelea vorbea încet, ungurește, cu perceptorul și dezaproba cu un zîmbet încurcat pe Spătaru, deși în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăște pe solgăbirău și pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăieri nu sînt romînii mai fericiți ca în Țara Ungurească, iar învățătorul asculta cu același zîmbet nedumerit, înfricoșat să nu intre cumva și el în gura lui Spătaru.

Pe la miezul nopții Belciug refuză să mai bea, spunînd că a doua zi trebuie să slujească în biserică și deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească și sufletească. Se stîrni o furtună de protestări, iar popa din Vărarca dădu îndată de dușcă un pahar, spre a-i servi drept pildă și zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy.

– Dar poetul nostru ?

Atunci băgară de seamă toți că Titu lipsește. Chemată, crîșmărița îi lămuri, trăgînd șiret cu ochiul, că domnișorul a șters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simți un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă și, gîndindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscălița, își ticlui un plan cum s-o tulească și el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, clipind înțelegător :

– Ei, ce vreți, tinerețea, sînge fierbinte ! Cine știe în ce brațe se odihnește acuma poetul nostru !

Vîlvătaia chefului izbucni mai neastîmpărată, mai amețitoare...

8

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoție ca în preajma unui examen greu. Își zicea mereu „în sfîrșit" și i se părea că fiece minut de întîrziere e o pierdere ireparabilă. Băuse numai atîta cît să-i întărească îndrăzneala și cu gîndul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cîrciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mînă de ajutor, scoțîndu-i pe furiș paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Pînă în uliță a avut o clipă de teamă : ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuțiilor și s-ar pomeni cu Lang ? Vîntul aspru, care bătea dinspre Someș, îi alungă însă din minte orice grijă și-i vrăji în suflet odăița caldă, împodobită cu chipul alb al femeii dorite.

Satul dormea într-o beznă adîncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu paşi de lup. Uşa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din ţigara aprinsă spre a dibui mai uşor odaia din stînga şi ca să nu se împiedice de ceva prin întunerec. Avu însă grija să învîrtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoţ uşa dormitorului şi se furişă în vîrful picioarelor.

Pe noptiera de lîngă patul larg, lampa, cu abajurul de hîrtie roşie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strîmb, ca o pălărie pe capul unui beţiv, aşa încît aproape toată lumina cădea asupra patului dîndu-i o înfăţişare pompoasă şi trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre uşă, dormea uşor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o aşteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăştiase pe perna moale, numai cîteva şuviţe se odihneau pe spinarea-i albă şi plină. Umerii cămăşii alunecaseră pînă aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de şoldurile rotunde. Braţul stîng, întins leneş, îşi răzima degetele subţiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns pînă-n genunchi, iar cellalt îndoit puţin şi aruncat peste plapoma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii şi ochii i se opriră pe şoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrăţişeze. Nu mai ştia ce să facă. Carnea i se înfăţişa în toată ademenirea ei, tulburîndu-i simţurile. Goliciunea îl chema şi în acelaşi timp îl şi înspăimînta. Mai mult în neştire îşi lepăda paltonul. Îşi simţea sîngele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un ciocan vrăjmaş, încît se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deştepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind şi apoi îndată

își zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nemerit trează și îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbușea... Se apropie tiptil de pat, se plecă și-și lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre șuvițele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puțin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simțurile. Nu mai văzu decît carnea trandafirie și ispititoare. Fără să-și mai dea seama, palmele lui mîngîiau pătimaș brațele, șoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutînd. Roza se trezi alene, ca și cînd ar fi așteptat sărutările, se întoarse încetișor spre dînsul cu ochii pe jumătate închiși și șopti galeș :

– Ai venit, micule ?... Mi-ești drag... te...

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gîtul cu brațele care parcă-l frigeau. Tînărul o săruta neîncetat, bîlbîind vorbe fără șir, și doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roșii și umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci și se lipi de Titu care, simțindu-i căldura, îl încolăci cu amîndouă brațele și-l strînse sălbatec parcă să-i sfărîme oasele. Sînii plini, cu sfîrcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrățișarea aprinsă femeia se zvîrcolea gemînd cu ochii închiși...

Pe urmă Titu sări jos din pat rușinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemișcată, cu fața în sus, cu brațele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua și lumina parcă-l înfricoșa. Se gîndi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetele. Apoi își

aduse aminte de Lang și îndată îi năvăliră în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înșelat lua înfățișarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-și ia paltonul, hotărît să plece înapoi la cîrciumă, ca să fie feriți de orice întîmplare. Roza însă îi surprinse gestul și, sculîndu-se repede, îi zise cu o imputare dulce :

– Cum, micule drag ? Vrei să pleci ?... Ți s-a și urît cu mine ?

– Mi-e să nu se întîmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

– O, ce copil ești, drăguțule !... Dar Lang nici nu se gîndește să vie pînă mîine la amiazi. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume și cu atît mai puțin pentru sărmana nevastă-sa. În privința aceasta poți fi absolut sigur... Și chiar presupunînd imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, și atunci noi trecem în ceialaltă odaie, pe canapea, iar pe dînsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic... Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci și tu...

Femeia vorbea cu o mulțumire copilărească. Sfiala lui Titu îi ațița poftele. Tînărul stîngaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Și cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi și-l chemă drăgălaș, întinzînd brațele goale :

– Vino, sărută-mă, puiule mic și drag !

Titu o privi printre gene. Prin cămașa subțire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate șovăielile. Din doi pași o luă în brațe și o doborî. Roza însă îi alunecă din mîini și se ascunse

sub plapomă de nu i se mai vedea decît vîrful nasului. Scoase limba strengărește și apoi îi porunci cochet :

– Ori te dezbraci, ori dacă nu... nimic !...

Tînărului îi trecu prin creieri, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sînt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sîngele îi fierbea în vine...

Adormiră tîrziu, îmbrățișați... Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărîri : ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă... Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniștită, punîndu-i mîna pe gură ca să nu răspundă și șoptindu-i :

– Stai frumos !... Nu mișca !... N-avea frică !

În șira spinării, Titu simțea totuși o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai amenințător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decît supărat :

– Cine-i ?

– Eu, eu, dragă, nu te supăra ! mormăi afară vocea lui Lang, răgușită de băutură. Rozica dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu ? Ne ducem toată banda... Tu să ai grijă mîine dimineață, dacă cumva nu viu pînă-n vremea școalei, să dai drumul copiilor, auzi ?... Ei, noapte bună, Rozico ! Somn ușor !

Pașii bărbatului se îndepărtară șovăitori.

Titu își aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei și jumătate. Femeia se lipi lîngă dînsul, îl sărută lung și-i zise :

– Mai avem un ceas, două pînă să pleci... Dar nu mai dormim... Așa-i, urîtule ?

9

Din clipa cînd a pus jalba la poștă în Armadia, Ion s-a simțit iar liniștit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana și pîndea neîncetat prilejul cînd să-și izbîndească planul care-i fierbea în minte și-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Știa bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baciu. Deseori a trebuit să aștepte pînă-l vedea plecînd și apoi pînă se culca Baciu și stingea lumina, ca să poată ieși afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni și de nimic, atît era de sigur de biruință. Numai prilejul să-i sosească...

Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferințele și îndoielile ce i le pricinuise Ion. Vedea numai că acum vine mereu și-l aștepta mereu mai drăgostoasă. Stăruințele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpînite și reizbucnite care o umplea de mîndrie. De cum se însera o cuprindea nerăbdarea și, gătind cina sau așezînd prin casă, inima ei îl simțea într-una pe-afară, dosit după vreo claie, sub un gard, în vreun șanț, tăcut și neclintit. Îi era milă de dînsul și ochii i se umezeau de lacrimi. Își ascundea însă fericirea față de tatăl ei, zîmbind mult, arătîndu-se voioasă. Cînd pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaș de care nu mai ți-e teamă. Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l și prostindu-l. Mulțumirea sufletească parcă deșteptase într-însa dibăciile femeii care iubește și-și apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezișul. De aceea se încăpățîna mai rău. Voia să-i prindă și-și zicea că atunci se va potoli. Ieșind din ograda lui Vasile Baciu, se uita în toate părțile să-l descopere. Și fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfîrșească cu orice preț... Peste vreo săptămînă se făcu că coteşte pe Ulița din dos, dar se întoarse ca un hoț și se așeză la pîndă. Atunci văzu pe Ion intrînd...

Siguranța nu-l mulcomi decît o clipă. Fățărnicia Anci îl biciuia. Se gîndi întîi să-i întoarcă spatele. Gîndul acesta însă fu repede strivit de dorința ce i se înviltora mai puternică în suflet, de-a rămîne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă și mai des pe la Baciu, iar cînd nu se ducea, dădea tîrcoale casei, privind cum se apropie cellalt, holbînd ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrățișează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

Ion însă vorbea puțin. Prin tăcere urmărea să deștepte mai multă iubire în inima Anci, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înlăuntru. Astfel ajunsese din uliță în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă... Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierile acestea ca niște izbînzi ale ei asupra lui și simțea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în brațele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Descori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas :

– De ce nu vii în casă, Ionică ?

Flăcăul însă îi închidea gura veşnic cu întrebarea plină de imputare :

– Dar tatăl tău ?

În sfirşit se apropia Crăciunul. O iarnă urîcioasă se zbătea să coboare pe pămînt, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneşi care se topeau pînă să ajungă jos şi se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuşi în toate nopţile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă măruntă, veni mai devreme puţin. Casa zăcea în întunerec, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă şi se aşeză pe prispă, mai închis şi mai hotărît ca altă dată. Aşteptă fără nici un gînd în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimţire. Primprejur tăcerea era aşa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii şi chiar cum se ciocnesc în văzduh ca nişte fîlfîiri de aripi mici. Într-un tîrziu uşa tinzii se deschise scîrţiind şi Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicîndu-i îndată rugătoare şi alinătoare :

– Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică !... Nu te las pînă nu vii... Tata doarme dus. A venit beat din Jidoviţa şi acu sforăie de se hurducă pereţii !...

Ion îi cuprinse mijlocul şi-i mîngîie sînii peste cămaşa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă şi porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mînă şi-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întunerec. Numai ferestrele se desluşeau puţin ca nişte găuri cenuşii. Ion cunoştea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atît de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece

îi cutremura inima. Știa că de s-ar trezi bătrînul și l-ar simți aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiș parcă-l zărea lucind amenințător.

Stătură cîteva clipe nemișcați, ascultînd horcăielile. Își auzeau bătăile inimilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în așternut ca și cînd ar fi dat să se scoale. Ion îngheță. Fata îi strînse mîna cu desperare. Bătrînul însă se învîrti puțin, se întoarse iar cu fața în sus și sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuș de velințe, țoale, perne, cearceafuri aruncate de-a valma în vatră, sub o spuză groasă, sîsîiau cîțiva bușteni verzi de arin... Fata se înălță în vîrful picioarelor pînă la urechea flăcăului și-i șopti, strîngîndu-i mereu mîna :

– Lasă-ți sumanul pe prichici... Să nu faci zgomot că ne omoară pe amîndoi !...

Oasele lui Ion pîrîiră urcîndu-se în culcuș.

O luă în brațe. iar ea tremura ca zgîlțîită de friguri. Apoi Ana începu să-i șoptească imputări multe, să se jelească și să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniștit, trăgînd însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lîngă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească șoaptele ei și-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mișcare bruscă, îi ridică pînă-n brîu cămașa. Picioarele fetei erau fierbinți și strînse. Își încolăci brațele în jurul gîtului lui, îl strînse cu o putere

nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, și-i lihăi în ureche, plîngătoare dar fără împotrivire :

– Ionică... ce vrei să faci... ce faci ?... Nu... Nu...

O podidiră lacrimile și plînse cu sughițuri, bolborosind într-una vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutînd-o :

– Taci... taci... taci...

Gemetele Anei însă se înțesau tot mai nestăvilite, pînă ce se sfîrșită într-un țipăt scurt, surd, care o spăimîntă într-atîta că-și încleștă dinții în buzele flăcăului, zvîrcolindu-se.

Țipătul fetei se înfipse ca o suliță în întunerecul casei și zbîrnîi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deși strivit de băutură, se deșteptă, ascultă cu mintea încîlcită și, auzind oftările înăbușite în lacrimi, mormăi nedumerit :

– Ce faceți voi acolo ?

Glasul tulbure îngheță sîngele în vinele îndrăgostiților. Ana își amuți brusc suspinele, pierzîndu-se în brațele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mîna pe laviță de la capul patului, ca și cînd ar fi căutat chibriturile. Creierii lui obosiți de beție parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor și într-o clipă făcu o mișcare să se scoale, să vadă și să-i oprească. Dar în același timp îi trecu prin gînd că trebuie să fie George și deci poate să-l lase în pace. Gîndul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniștit. Totuși biigui prostește pînă să-l copleșească toropeala :

– Apoi... ia seama... nu... vezi bine... rușine... porcăria... asta...

Îndrăgostiții nu mai suflară nici o șoaptă. Stăteau îmbrățișați și neclintiți ca și cînd s-ar fi unit pentru totdeauna. În curînd sărutările lor fură iar înghițite de sforăiturile din pat...

Ion se coborî de pe cuptor cînd cîntau cocoșii a doua oară și Ana îl însoți pînă la poartă. Frigul părea mai vrăjmaș, iar întunerecul mai posomorît.

– Tare mă tem să nu fi rămas grea ! murmură fata cu dinții dîrdîind și glasul ei domol se împrăștie în tăcerea nopții ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-și muște buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi ușor de obraz și apoi porni mulțumit, lăsînd-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai lenești, picurau blînd, i se așezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji ; îi simțea topindu-se pe brațe ca niște sărutări reci și amenințătoare. În clipa cînd nu mai auzi pașii flăcăului, Ana văzu deodată că din șanțul cellalt se ridică un om și pornește întins spre ea.

– George ! George ! murmură fata fugind îngrozită în casă.

Vrănița se închise în urma ei trosnind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de cînd s-a întunecat, văzuse pe Ion intrînd și l-a așteptat pînă a ieșit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scîrbă, iar în sufletul lui se fră-

mînta un gol care-l durea. Picioarele-i erau de plumb și totuși nu simțea cum le tîra. Se pironi în mijlocul uliții, cu fața spre căsuța turtită de povara întunericului. Stătu așa, uluit și pierdut, ca un stîlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetici. Scuipă larg, disprețuitor și apoi rosti cu o ușurare mare :

– Scroafă !...

Capitolul V

RUȘINEA

1

Săptămîna dinaintea Crăciunului, în toate dimineţile, satul clocotea de guiţări deznădăjduite. Porcii îngrăşaţi se prefăceau în muşchi şi cîrnaţi, meniţi să mai înzdrăvenească puţin pe oamenii jigăriţi de postul care parcă nu se mai sfîrşea. Cu cît se apropiau sărbătorile, cu atît ţăranii le doreau mai tare, lingîndu-şi buzele mai dinainte în vederea ospăţurilor obişnuite şi atît de mult aşteptate. Căci în vremea postului mare numai popa şi învăţătorul mîncau de dulce : Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popeşti...

În alţi ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guiţările, se simţea mai nenorocit ca oricînd şi se înfuria văzînd că, în tot satul, numai Glanetaşu şi ţiganii nu sînt în stare să facă bojotaia cuvenită, ba încă unii ţigani se sileau şi izbuteau să ajungă în rîndul oamenilor şi să taie baremi cîte un mascur. Atunci îşi blestema viaţa care l-a sortit să rămînă de ruşinea satului. Acuma, cu toate că Glanetaşu, singurul meşter al satului în căsăpirea neamului rîmătorilor, avea să primească tot în

natură plata pentru tăierea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuși nu-și mai pierdu firea. Fața lui osoasă parcă strălucea. Ba chiar într-o seară, cînd Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitor :

– Nu face nimic... În curînd vom avea și noi de toate...

Herdelea făcea ce făcea și în fiecare an ucidea cîte doi porci, întîi pentru că lui îi plăceau foarte mult cîrnații și îndeobște porcăria, și al doilea pentru că altminteri ar fi trebuit să cumpere din tîrg untura pentru casă, ceea ce ar fi însemnat o cheltuială peste puterile pungii lui dăscălești. Dar în ăst-an bojotaia avea o importanță și mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreșit în ianuarie și cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaș, mai ales că luau parte și părinții lui Pintea, în fața cărora familia Herdelea voia să se arate la înălțime.

Porcii învățătorului, cumpărați în dricul verii și îngrășați cu porumb, de-abia se mai mișcau în coteț, încît tăierea îi mîntuia de o moarte păgubașă, năbușirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetașu inspectîndu-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meșterul măcelar se înființă însoțit de Ion și de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne și cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osîndite.

Glanetașu își ascuți cuțitul de junghiat cu multă îngrijire, împărțind rolurile tuturor : Ion va lua porcul de urechi, îl va trînti jos pe o rînă și-i va ține capul, Herdelea și Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscălița va strînge sîngele în lighean... Totuși lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuțirea uneltelor, începură să grohăie neliniștiți, parc-ar fi simțit primejdia. Degeaba deschise învățătorul ușa cotețului ; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi și să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea, prea miloasă, nu putu ține ligheanul unde trebuia, încît sîngele se scurse mai mult pe de lături, făcînd o pată mare roșă în zăpada proaspătă. Guițatul porcului însă se îngroșa mereu, schimbîndu-se în horcăituri lungi și din ce în ce mai rare, pînă cînd cei ce-l țineau simțiră că nu mai clintește. Glanetașu își șterse cuțitul și mîinile însîngerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de șapte degete... În vremea aceasta celălalt porc grohăia atît de speriat că în clipa cînd Ion deschise portița cotețului, năvăli afară cu toată iuțeala îngăduită de grăsimea-i prețioasă, căutînd să scape de moarte prin fugă. Cuțitul Glanetașului fu astfel nevoit să-i curme viața tocmai lîngă poarta dinspre uliță.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetașu. Porcii fură pîrjoliți amîndoi deodată. Flăcările se înălțau vesele în vreme ce Glanetașu le plimba de ici pînă colo pe trupurile

victimelor. Ceilalți stăteau în jurul focului, încălzindu-și mîinile, prețăluind mereu valoarea porcilor, mai aruncînd uneori cîte o glumă și trăgînd în răstimpuri cîte o dușcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai tîrziu coborîră în curte și domnișoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, și-și primiră porțiile din urechile rumenite pe care le mîncară la fața locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotăile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii, spălatul mațelor, facerea cîrnaților... Avură toți de lucru toată ziua și mai rămînea pe mîine topirea unturii și alte mărunțișuri. Totuși dăscălița, alegînd cărnurile, a găsit vreme să repeadă o tocană grasă și piperată și chiar să răstoarne o mămăliguță lîngă ea, spre încîntarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruințele învățătorului, familia Glanetașu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mîncare.

– Am ținut postul atîtea săptămîni... n-o să ne spurcăm acuma, cu cîteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu sîntem copii și n-om plesni, se lămuri Zenobia înghițindu-și saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetașu și Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat și pe cînd dăscălița făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti lui Titu cum stă cu Ana. Domnișorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte și, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

– Și crezi c-a rămas însărcinată ? întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

– Cum o vrea Dumnezeu, domnișorule, răspunse flăcăul. Și de n-a rămas pînă acuma, mai are vreme să rămîie ! adăogă apoi cu un rîs larg care-i dezvălea gingiile roșii și-i întipărea pe față atîta răutate și încăpățînare, încît Titu se înfricoșă și murmură dojenitor :

– Al dracului mai ești, măi Ioane !

2

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinții lui Pintea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminecă după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decît de obicei. Învățătorul se aprovizionase din belșug cu rachiu, dăscălița făcuse niște cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătise trei feluri de prăjituri ca să ajungă și pentru a treia zi de Crăciun cînd se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriașe, vechi, legate cu sîrmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfîrșit ca în toate bunele gospodării romînești cu prilejul Crăciunului, așa că puteau veni colindătorii și musafirii.

Cel dintîi s-a înființat Ion, cîntînd o colindă frumoasă sub fereastra luminată și pe urmă mai cîntînd una în casă, după ce fu cinstit cu băutură și cîțiva gologani, cum e datina. Pe cînd era feciorul Glanetașului înlăuntru, un cîrd de fete începu afară *Lerui doamne.*

Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră rușinate, mai ales aflînd că-i și Ion acolo. Toată seara colindătorii se ținură apoi lanț spre înduioșarea dăscăliței care, în asemenea împrejurări sfinte, își aducea totdeauna aminte de tinerețea ei și lăcrima.

Mai tîrziu sosiră și soții Lang care, în urma invitației lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului romînesc. În realitate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amîndoi ca să se poată întîlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, și îndată, presimțind că e rost de băutură multă și gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulțumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă niște jidani să-i pîngărească sărbătorile, oricît se silise tînărul să-i explice că soții Lang, deși el e evreu, nu sînt jidani, deoarece nu țin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitînd de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeților să-i plimbe puțin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, dedulcindu-se la rachiu, firește, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedice de zăpada răbdătoare.

După miezul nopții i-a venit inima la loc și dăscăliței în clipa cînd s-au pomenit cu corul studenților liceului din Armadia, sosit înadins să cînte trei colinzi „părinților celor mai drăgălașe domnișoare dimprejur", cum a spus îndrăznet, într-o cuvîntare patetică și cu

paharul plin în mînă, un elev care diviniza în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporții atît de mari încît, mai tîrziu, uitînd neînțelegerile ce-i despărțeau de Belciug, se cărăbăniră cu toții să-i facă o surpriză cu o colindă bătrînească pe care doamna Herdelea o știa din copilărie și pe care pe-aici nimeni n-o cunoștea. Preotul, care juca durac cu cîțiva țărani fruntași, încîntat de colindătorii neașteptați și distinși, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece pînă dimineața, iar în cele din urmă își îngădui chiar cîteva glume lumești cu Roza Lang; spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie...

Dar sărbătorile trecură ca părerea și logodna Laurei bătu la ușă. Vremea fiind scurtă, toți se așternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în fața mirelui și a cuscrilor. Logodnica trebuia să-și isprăvească o rochie nouă, foarte simplă și frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică și-și transformă o rochiță, făcînd-o aproape nouă. Însăși doamna Herdelea consimți ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deși ea era vrăjmașa luxului și se încăpățîna să se îmbrace în haine de acum zece ani și păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decît toți, povestind oricui îl asculta, ce noroc are fata lui, lăudînd pînă-n cer pe Pintea, pe Laura, pe toată lumea... Numai Titu nu se interesa de nimic, umblînd veșnic pe urmele Rozei Lang, încît prin Jidovița și prin Armadia în-

cepea să se șoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas și nevasta noului învățător din Jidovița.

Serile reîncepură discuțiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pintea, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban și nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura și numai pe Laura". Totuși fetele adăogau că fără zestre nu înseamnă fără trusou și că în trusou intră și cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului pînă și scaunul pe care să se așeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviință spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrînii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că și așa sînt destule cheltuieli cu logodna și cu nunta, și mai ales să nu uite că mai rămîne în casă o fată de măritat... Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetîndu-și leafa și dobîndind girul notarului, Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloți de la Banca Someșana spre a putea ține piept dorințelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie și fără invitați. Numai Elvira Filipoiu și domnișoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepțional. Încolo nici un străin, deși Titu stăruise din răsputeri să cheme și pe soții Lang.

George, împreună cu părinții au sosit după-amiazi. Bătrînul Pintea avea o înfățișare impunătoare. Înalt

și spătos, se ținea drept ca bradul, cu toate că se apropia de șaptezeci, și fața-i era rumenă, părînd chiar aprinsă alături de albeața mustăților ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de apostol. În ochii albaștri cuminți blîndețea se împerechea cu sclipiri de voință și hotărîre. Părul mare, nins și zbîrlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată și puțin brăzdată. Era preot din vremea veche, păstor harnic dar și gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dînsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungînd de-abia pînă la inima bătrînului, cu pielea obrajilor scorojită de mii de zbîrcituri, cu ochii căprui veșnic speriați, cu părul lins, de o culoare nehotărîtă, femeia se văieta într-una, avea sumedenie de junghiuri și vorbea cu glas tremurat și înfricoșat, privind des spre stăpînul ei, ca și cînd mereu ar fi vrut să-i implore îngăduința de-a deschide și ea gura.

În dumineca logodnei, pe la prînz, se nemeri să pice, nechemată, și mama lui Herdelea, o țărancă îndoită de spate, cu fața roșcovană și zîmbitoare, cu niște ochi vii și cam vicleni. Neîndurîndu-se să plătească zece creițari unei căruțe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra pînă aici, cu dăsagii în spinare, încărcați cu ce găsise mai bun prin casă pentru nepoții ei. Cînd află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori și plînse cu mare poftă, compătimind pe sărmana nepoată care începe atît de curînd necazurile vieții. Își aduse aminte de „moșul" ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzînd din vîrful unei clăi de fîn pe o grapă de fier și rupîndu-și șira spinării, și care, Dumne-

zeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, incît de multe ori îi venise să-şi ia lumea-n cap de groaza lui. Numai de n-ar da şi Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai ş-amar de sufletul ei... Laura rise de temerile bunicii, dar doamna Herdelea se necăji de atîta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de cîte ori se întîmpla vreo ceartă, ţinea partea învăţătorului, ba-l mai şi îndemna să bea „că doar o viaţă are omul"... Din toată familia, bunica mai bine se înţelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăşi cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate şi înscriindu-se singur la şcoala cea mare din Armadia... După ce sosiră musafirii, bătrîna trecu la bucătărie ; se simţea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pintea şi cu Zenobia, care venise să dea o mînă de ajutor dăscăliţei...

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiţilor şi să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zîmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau şiroaie. Învăţătorul era atît de mişcat, că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plînsul. În toată casa numai Titu stătea ursuz cu gîndurile la Rozica.

George Pintea sorbea din ochi pe Laura. Cînd s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roşit amîndoi aşa de tare că toată lumea a ris de dînşii.

Logodna se încheie cu o masă împărătească. Popa Belciug ţinu o cuvîntare mişcătoare pentru fericirea tinerilor, urîndu-le copii mulţi şi viaţă lungă. George îi răspunse printr-o declaraţie de iubire pe care preotul

se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialității cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcărați, plimbîndu-se prin casă cu mîinile la spate, începu să-și desfășoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul de la marginea rominismului, unde primejdiile sînt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea... Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmar unde este numit el să păstorească, romînii nici nu știu romînește, încît sînt siliți să spună pe ungurește că sînt romîni... Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspîndească graiul romînesc, să întărească mîndria națională a celor șovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conștiincios ? Totuși sarcina e atît de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să și-o ia fără o tovarășă de viață ca Laura, ea însăși o romîncă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag și cu mai multă încredere în izbîndă... Vorbind, însuflețirea îi îmbujora fața, părea că se înalță. Însăși Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soț e prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete...

La început bătrînul Pintea fuse mai rezervat și se adîncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soție a fiului său, precum și restul familiei Herdelea. Privirea lui se întîlnea din cînd în cînd cu a lui George, care parcă-i zicea mereu : „Ei, așa-i că-s oameni foarte de treabă !" Încetul cu încetul apoi se încălzi și el, iar mai tîrziu, venind vorba de copiii lui, își dădu drumul

de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se împrieteni repede cu doamna Herdelea și i se jelui că a îmbătrînit și s-a trecut atît de mult pentru că a făcut treisprezece copii ; dăscălița o compătimi îndelung și se făli, la rîndul său, că și ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viață decît pe cei trei care se văd.

– Mie-mi pare rău că-mi lipsește unul singur ca să avem duzina completă ! interveni aci bătrînul Pintea rîzind jovial, cu ochii închiși. Noi, ce-i drept, ne-am silit cît am putut, am tras și peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dînsul vesel, uitîndu-se mîndru și pe rînd la toată lumea, parcă ar fi așteptat să se bucure toți de mulțumirea lui ; întîlnind însă privirea lui Belciug, care zîmbea iertător, își aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume ușurele, deveni deodată serios și adăogă mîngîindu-și barba : Unsprezece trăiesc, doi am îngropat... domnul a dat, domnul a luat, fie-i numele binecuvîntat !

Adaosul răci puțin atmosfera, încît Herdelea, spre a o reînsufleți, se apropie cu scaunul de Pintea și-i zise încîntat :

– Ai fost voinic de tot, cuscrule ! Hehehe !

Cuvîntul „cuscrule" căzu neplăcut pentru bătrînul Pintea, dar deoarece i se deșteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea :

– Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu... Și toți mari, toți zdraveni, toți bine, cu ajutorul lui Dumnezeu... Iată, ăsta e al nouălea, și arătă pe George care vorbea în șoaptă cu Laura, fiindcă lăudărosiile

moșneagului îi erau cunoscute și puțin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ține socoteala nepoților... Adică stai oleacă... Alexandru trei, Profira trei, fac șase, Ștefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece... întîia duzină-i gata !...

Apoi cu gesturi ca și cînd ar predica de pe amvon și cu o înfățișare ce nu îngăduia întreruperi, își înșiră toate odraslele, găsind pentru fiecare cîte o laudă bine simțită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în Romînia, la liceul din Giurgiu ; s-a însurat acolo cu fata unui arendaș bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moșie de cîteva sute de pogoane și crede că în curînd o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar și merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ștefan, s-a înstrăinat puțin ; ține o nemțoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe cînd studia științele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au patru copilași, frumoși și cuminți cum nu s-a mai pomenit ! Păcat numai că nemțoaica nu știe boabă romînește și, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toții de petrec cîte o săptămînă în Lechința, pe cînd Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vîrstă, între băieți, vine Liviu, care-i numai de treizeci și doi de ani și e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranțe multe să-l mute în curînd la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat și cu viitor de aur. A terminat întîiul școala de război,

iar toamna aceasta și-a trecut cu distincție examenul de ofițer superior în statul-major. O singură meteahnă are : i-e groază de însurătoare. Nu știu cui să semene, căci în neamul Pintea toți sînt drăgostoși. Poate că preoteasa, care în viața ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinerețe ca o floare... Firește că în familie se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, avînd o clientelă strașnică, de-l invidiază pînă și străinii. Fiind un romîn înfocat și făcînd orice sacrificii pentru cauza națională, e foarte bine văzut în cercurile politice romînești conducătoare și n-ar fi de mirare să ajungă ca mîine deputat în Camera din Budapesta... Cel mai potolit dintre toți este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuți, strîngător, harnic, priceput în socoteli, menit să devină milionar sau cel puțin director de bancă... Acuma vine la rînd George, băiat bun și el, mai ales că s-a dedicat carierei părintești. Cînd va închide ochii bătrînul, George va continua să păstorească turma credincioșilor din Lechința... Mai rămîn doi feciori, Marcu și Vasile. Cel dintîi e zvăpăiat de tot cu naționalismul ; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenților romîni din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi romînește. Vasile acuma își termină liceul la Blaj... Dar fetele ! Cea dintîi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lîngă Chișinău. A întîlnit-o un boiernaș basarabean la Giurgiu, pe cînd ea era la Alexandru și într-o bună zi primim vestea că „dragi părinți, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu...". Atîta-i norocul de

călător ! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj și are doi copii, un băiat și o fetiță. Și în sfîrșit Eugenia, mezina, o frumusețe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din Romînia. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureștilor, toată lumea o răsfață. Adevărat că e și tînără de tot, mai mică decît George, deși acum se împlinesc trei ani de la cununia ei...

Pomelnicul copiilor iubiți stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sînt atît de împrăștiați în lumea mare și n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deși poate mîine-poimîine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită și arsă cum este de povara anilor. Pintea îi curmă jelania cu un gest falnic :

– Lasă, babă, fii liniștită și ai răbdare ! Mai avem oleacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea și Dumnezeu... Atunci o să-i strîngem pe toți, cu cățel și purcel din toate colțurile... Ca să se împlinească voia dumitale !

Gura bătrînului acuma torăia într-una, încît Herdelea de-abia a putut schimba cu dînsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarîndu-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă și... Pintea îl întrerupse nemulțumit :

– Eu am un principiu : nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum își așterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru...

Nici învățătorul nu fu prea mulțumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiți surîzînd ca și cînd ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea, prin scrisoare, după ce se vor fi înștiințat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărît doar atita : că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemnitatea cuvenită.

Familia Pintea plecă noaptea tîrziu spre Lechința cu trăsura. Cum ieșiră din sat, bătrînul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-și ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca și în fapte, că în sfîrșit să ia bine seama pînă ce nu-i prea tîrziu... George se scandaliză că un tată poate vorbi astfel despre niște oameni așa de simpatici care ca mîine îi vor fi rude. Căci nu va renunța la Laura pentru toate comorile lumii. Înțelege că bătrînul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmbă bogată și că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au și logodit, sînt absolut zadarnice. Și decît să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrînul, cutropit de oboseală și de somn, a capitulat repede, urmînd pilda preotesei care, legănîndu-se în hurducăturile trăsurii, dormita ușor cu gura căscată și cu ochii înlăcrimați...

În casa Herdelea însă lumina nu se stinse pînă spre dimineață. O bucurie mare stăpînea toată familia. De-abia acum își dădeau seama de norocul Laurei. Învățătorul înșiră triumfător și de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebînd mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate cînd a stăruit să-și alunge gărgăunii din cap și să fie cuminte ? Pe fața logodnicei

se întipărise, ca o mască, un surîs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dînsa să o mai scoată prin lume, căci nu se știe de unde sare norocul omului și mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sîngeorz, n-ar intra azi într-o familie atît de mare și de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoție, cu ochii umezi, strîngînd buzele pungă ca să n-o podidească plînsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura și o acoperea de sărutări... Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frămînta în minte o poezie în care voia să cînte iubirea herculeană.

– Norocul Laurei poate să fie și norocul tău, Titule ! îi zise Herdelea căutînd să-l dezmorțească.

– Aș ! Norocul meu sînt eu însumi ! răspunse tînărul cu emfază.

– Bine, bine, nu zic ba, urmă învățătorul. Mă gîndesc însă că acuma, cu atîtea rude mari în lume, ți-ar fi mai ușor și ție să treci în Romînia, cum a trecut Coșbuc, să te apuci mai serios de isprăvă...

– Las' că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără și-i impută că-și pierde timpul cu fleacuri în loc să-și croiască un rost în viață, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească... Văzînd că discuția se îngroașă, Titu se dezbrăcă și se culcă foarte amărît că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuințele, hotărît ca a doua zi să se întîlnească negreșit cu Rozica, singura ființă în lume care-l înțelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată și plîngea

că Laura, sărăcuța de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas...

3

Spre sfîrșitul cișlegilor se răspîndi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimeni nu știa de unde a pornit vorba și mulți nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în șoaptă, ca un tîlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau cu voluptate. Cînd trecea Ana pe uliță, nenumărate perechi de ochi o pîndeau de după toate gardurile și din toate ferestrele, în taină, măsurîndu-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetîndu-i mersul. Și cele mai șirete spuneau celor proaste :

– Nu vezi, leliță, cum umblă să-și ascundă păcatul, cum se strînge în bete ca într-un chimir ?

Și cele mai păcătoase o bîrfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sîn. Se mira că George tace, cînd ea era sigură că el știe tot. În fiece minut se aștepta să i se dea în vileag păcatul și așteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăși conștiința greșelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deși față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George și, într-o seară, s-a sfătuit și s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina

schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrajilor ei, din bîlbîielile ei speriate, țăranul și-a adus aminte ca prin vis... și fața i s-a luminat. Bănui pricina. Apoi cînd, în cîteva nopți, simți că Ana iese afară pe furiș și rămîne în frig cîte-un ceas, două, se liniști pe deplin. Înțelegea tot și era mulțumit. Pățania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că așa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă. Își zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curînd va trebui să vie în pețit. De aceea, întîlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că știe și nu-i supărat, și-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea...

Fata însă aștepta nopțile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfîrșite și, îndată ce se însera, își pierdea cumpătul, se roșea la fiece vorbă a tatălui ei, își făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, și nu știa cum să aștearnă patul mai repede, să se culce bătrînul și să stingă lampa. Și flăcăul se înființa nesmintit, veșnic spre miezul nopții, scîrțîind puțin portița ca să-i dea de știre... În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuș moale într-un stog de paie din grădiniță. Peste o săptămînă s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiți de orice primejdie.

Pe la Crăciun, Ana a știut sigur că a rămas grea și, într-o îmbrățișare pătimașă, printre vorbe de iubire,

șopti lui Ion că de acum viața ei atîrnă de voința lui. Flăcăul nu zise nimic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvîrcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aștepta totuși mereu, își ascuțea urechile să audă scîrțîitul portiței, îi țiuiau creierii de încordare și nu putea închide ochii pînă dimineața. A doua zi căuta și-i găsea ea singură scuze, iar apoi, cînd după mai multe nopți chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni de loc. Se simțea o jucărie în mîinile lui și totuși nu-i trecea prin gînd să-l învinuiască. De altfel, își zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sînt sortiți unul altuia. Ce s-a întîmplat era scris să se întîmple. Cu toate acestea îi era rușine de lume încît de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrajii. Cînd avea trebuință să meargă pe uliță, umbla cu ochii în pămînt, să nu fie nevoită să întîlnească privirile oamenilor. Își închipuia că rușinea ei trebuia să rînjească de pe toate coperișurile caselor. Atunci se întreba spăimîntată, cum are să se sfîrșească nenorocirea aceasta ? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor ? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o... Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul ? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-și bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decît mînia bătrînului...

Flăcăul lipsi o săptămînă încheiată, iar pe urmă cînd veni nu mai vru să se suie în podul cu fin. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieșit de a dat vitelor

nutreț și era cît pe-aci să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca și înainte, și să facă ceva, ce-o crede dînsul de bine, pentru că în curînd nu-și va mai putea ascunde sarcina... Ion mormăi cine știe ce, și din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămînă, două, cinci... Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munții Bîrgăului, împreună cu alți bărbați. Își dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plîngînd amarnic, ca și cînd ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare... Fața i se îngălbeni și se împestriță cu niște pete pămîntii... Păcatul nu se mai putea tăinui și tăfuiala se apropia.

Deoarece cîșlegile erau pe sfîrșite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciu începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-și bată joc de Ana și s-o lase pe urmă de rîsul satului ? Dacă ar fi așa, atunci... Nu putea să se gîndească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mînia și i se întuneca mintea. De cîteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înțeleagă împreună omenește. Dar totdeaună, cînd să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-și îmbie fata, ca un cerșetor ? Intra la Avrum, se îmbăta și ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfîrșit nu mai erau decît cinci-șase zile pînă să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă amețeli și uneori chiar vărsături. Șorțul i se rotunjea văzînd cu ochii... Vasile Baciu îi vedea suferințele și o compăti-

mea. Îi fu frică să nu se prăpădească fata și, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump și nici nu se uită la om pînă nu-i ia banul din mînă, aduse pe baba Firoana, meșteră mare în descîntece și moașă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbîrcită la față, dar sprintenă la suflet, schimbă numai două șoapte cu Ana, o pipăi ușor pe pîntece și apoi spuse verde țăranului :

– Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile !... Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă...

Fata se ghemui pe vatră, ca un cîine vinovat, cu ochii în pămînt, așteptînd s-o omoare. Vasile Baciu însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colțul mesei, cu privirea înghețată, oftînd des ca un bolnav de moarte.

4

Ghiță Pop, singurul copist romîn de la judecătoria din Armadia, unul din pretendenții dăscăliței de pe vremea cînd jucau împreună teatru în Monor, stînd într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orînduite de ministrul justiției, în urma plîngerii lui Ion Pop-Glanetașu din Pripas. Judecătorul turbează și așteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistrița, trimisă să cerceteze și să raporteze fără întîrziere. Toți se întreabă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului ?

– Să-ți închipui, dragă Zaharie, ce cap are șeful! sfîrși zîmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea : corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobîrnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piața bisericii, decît să pățească una ca asta. S-a și jurat însă că nu se mulcomește pînă nu află cine a îndemnat pe țăran să facă jalba și cine i-a făcut-o, și pînă nu-i bagă în pușcărie pe toți!

Herdelea simți o săgeată prin inimă auzind vestea și mai ales amenințarea judecătorului. De frică se gîndi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plîngerii și să-l întrebe cum să se apere de s-ar întîmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar își luă seama repede. Oricît de prieten i-ar fi Ghiță Pop, tot s-ar putea să scape o vorbă pe undeva, chiar fără voie și să-l nenorocească. Apoi, curînd, știindu-se la adăpost, o mîndrie priincioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea : „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!" Rise deci și el, își frecă mîinile și zise copistului, trăgînd cu ochiul :

– Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgîlțîie nițel și pe dumncalui, că prea se fudulește de parc-ar fi frate cu sfîntul Petru!

Cum ajunse acasă, strigă pe Ion și-i povesti ce-a auzit, avînd grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus și tare că jalba i-a scris-o un domn de la Bistrița pe care nici nu știe cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură și se închină că va

face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfîrșit a sosit și ceasul dreptății. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăților... Laura și Ghighi împărtășeau mîndria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviință nici să le salute, cînd le întîlnea, deși le cunoștea foarte bine. Dăscălița însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare și pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricît căuta dînsul s-o lingușească ; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămîne în vecii vecilor.

– Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaș, că nu scapă nici sfinția-sa cu mîna goală din comedia asta ! Are să mănînce și el rușinea cu lingura, n-ai grijă !

Niciodată n-a sălășluit atîta mîndrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părțile nădejdile bune surideau.

Laura, de cînd se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acuma parcă seriozitatea îi ședea mai bine. De unde pînă atunci nu se potrivise de loc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarășe și nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se gătește cutare mîncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbătești, ba cum se fac murăturile... Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrșită, să vadă Pintea că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calități prețioase încît se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal. Mai ales se gîndea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lîngă că-i face cinste, e o floare așa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-și în-

chipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Laşitatea lui o scîrbea, îndeosebi de cînd auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamurilor distinse care, era sigură, o vor primi cu braţele deschise. Totuşi se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei ?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Îşi amintea cu cîtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile... Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-i iubirea ?... Adevărat că pe urmă el s-a purtat urît neavînd nici o tresărire de indignare cînd a aflat că Pintea i-a cerut mîna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preţ, o simplă trecere de vreme. Poate însă că şi ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decît exerciţii de cochetărie... Dar Pintea ? Se roşeşte gîndindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strîngerile de mînă, la vorbele lui de dragoste şoptite cu o înflăcărare stîngace. Toate nu stîrnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă... Pînă acuma cîteva săptămîni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric şi romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse şi visări la lună ; crezuse că cel care va iubi-o aievea, va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununici şi, în loc de fraze pompoase, mintea ei frămîntă numai bucătărie, gospodărie, proză şi, printre acestea, dorinţa vagă de-a vedea pe George mare, frumos şi bun... Lucrînd la trusou, rămînea descori cu mîinile în

poală și cu ochii în gol, așteptînd parcă un răspuns care nu putea veni. Pintea îi scria în fiecare zi și ea primea scrisorile cu o strîngere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înțeleagă tulburarea și să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu și-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-și pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Așa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită... Ghighi iarăși nu era în stare să-i pătrundă gîndurile. Era prea copilăroasă pentru niște lucruri atît de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive și zgomotoase nu-i risipeau șovăirile. Cu prietenele ei, oricît ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-și deschidă inima pînă în fund. Numai Titu ar fi liniștit-o, dar el parcă nici nu vrea să știe de fericirea ei. Niciodată, de cînd soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i ușurcze îndoiala... El părea înstrăinat de năzuințele ei, ca și cînd ar trăi în altă lume...

Într-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimașe, nu mai trăia decît pentru Roza Lang. După cîteva întîlniri, femeia îi cucerise toate gîndurile și toate simțurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburîndu-l, chinuindu-l și fericindu-l. Restul lumii, pentru dînsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidovița, să se facă luntre și punte barcmi s-o vadă, să-i

culcagă un zîmbet cu înțeles sau o privire drăgostoasă cu care să-și mîngîie dorințele pînă se va ivi clipa neprețuită cînd s-o poată strînge iar în brațe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rîndurile, îi răsărea mereu ea și numai ea, ademenitoare și stîrnindu-i noi pofte. Ceasuri întregi își tortura creierii să cizeleze cîte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea... Doamna Lang de altfel se simțea măgulită că a deșteptat o iubire atît de puternică în inima tînărului fără trecut și-i răspundea cu cochetării veșnic noi. Istețimea ei instinctivă născocea cu ușurință prilejurile de întîlnire și de îmbrățișare. Pasiunea aceasta o înviora și o înfrumusețea. Trebuia să facă sforțări să se stăpînească și să nu-și piardă capul cu totul. Prudența femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai tîrziu începu să-l doară și gîndul că Roza trăiește într-o casă cu Lang și că chiar se culcă în același pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soțul ei și s-o ia de nevastă. Într-un moment de însuflețire îi spuse și ei ce-a hotărît, și ea îi mulțumi cu un uragan de sărutări. Îndată își dădură seama amîndoi că, de vreme ce el n-are nici un cîștig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în Rominia, cînd va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gîndea serios să se arunce în vîrtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întîlneau mai ales acasă la ea, în timpul cînd Lang era la școală. Titu se obișnui curînd și nu-i mai fu frică să nu-i prindă bărbatul. Își

întocmai chiar o replică strașnică pentru orice eventualitate : „Domnule, ne iubim și te urîm ! Slobod ești să ici orice hotărîre !"

Cuvintele acestea i se păreau și demne, și eroice. Din nenorocire n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toți bărbații și nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă să mai tragă o dușcă de rachiu ca să-și întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira și nu se supăra, ci zicea veșnic foarte senin :

– Aici ești, amice ? Ești drăguț că mai ții de urît nevestei mele, că eu n-o prea răsfăț. Ce vrei, am îmbătrînit... Dorești un păhărel ?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreția Dragu. De cînd putea strînge în brațe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vaporoase. „Oacheșa cu ochii verzi", cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira cîtuși de puțin. I se părea o mică ipocrită încrezută... De altfel nu mai simțea nici o trebuință să povestească nimănui cum a cucerit iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mînă în mînă cu discreția.

Herdelea, încurajat că una din fete și-a găsit norocul urmînd sfaturile lui înțelepte, se frămînta acuma să asigure și viitorul băiatului. Astfel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sînt grele, că omul trebuie să-și croiască un drum în viață, că anii trec ca vîntul și cel ce n-a muncit n-are la bătrînețe, și în sfîrșit c-ar fi bine să se gîndească și el la

ziua de mîine. Titu se înfuria înțelegînd, căci orice asigurare de viitor însemna o despărțire de Rozica. Dar iarăși nu putea stărui să se eternizeze în lenevie și deci răspundea morocănos :

– Am zis că eu nu vreau ? Găsiți-mi o slujbă, orice ar fi, și iată că mă duc ! Dacă nu sînteți în stare să înțelegeți talentul meu, am să mă fac chiar și măturător de stradă, ca să vă scăpați de mine și să nu-mi mai bateți capul că sînt trîntor și nimic mai mult !

Supărarea lui îi mîhnea pe toți din casă. Fetele săreau și-i luau apărarea. Dăscălița, înduioșată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe cînd învățătorul, încurcat, se scărpina în ceafă și, vrînd s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jidovița. Fetele hahamului Cahan, bătrîne și înăcrite, neavînd altă treabă și fiind vecine cu Lang, se apucară să pîndească de cîte ori vine Titu, să se uite la ceas cînd intră și cînd iese. Și, deoarece Roza făcea pe mîndra față de ele și le privea de sus, răspîndiră vorba că între unguroaica lui Lang și feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau pașii lui Titu se înmulțiră, iar știrea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu și în Armadia stîrnind senzație printre învățătorii de acolo, și în sfîrșit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrînul nu era împotriva unor astfel de pierderi de vreme, dar punînd în legătură nervozitatea și nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care

să pericliteze viitorul băiatului și se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curînd baremi un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din brațele iubirii primejdioase. Mai ales că, aproape în același timp, dar pe alte căi, vestea sosi și la cunoștința fetelor și a doamnei Herdelea care nu știa cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfiește a-și pune mintea cu un copil.

Astfel toată familia se bucură cînd învățătorul, într-o seară, vesti că a întîlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput și ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

– Gargalău? zise dînsul cu glas stins, măsurînd în gînd depărtarea dintre Jidovița și locul surghiunului.

– Gargalău... Nu e departe, răspunse bătrînul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al șaptelea sat de la Armadia... Notarul e un om de ispravă. Aveți să vă înțelegeți ca frații. Și pe urmă acolo poți strînge și bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încît să poți pleca mai tîrziu unde te îndeamnă inima... Nu-i vorba să te împotmolești în Gargalău. E ceva provizoriu...

Herdelea vorbea atît de blînd că Titu nu găsi putința să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întîi cu Rozica, răspunse în doi peri:

– Bine, bine... Acum să mă mai gîndesc și cu puțin, o zi, două... Că doar nu arde...

Roza Lang, simțind că lumea forfotește, îl povățui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înșela și că va veni cît mai des posibil. În schimb îi făgădui și ea

că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deşi trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfîşie inima...

În joia cînd Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman şi-l încunoştinţă că săptămîna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiazi se întîlni, prin faţa liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieşea de la slujbă. Învăţătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprîncene fără măcar să mişte din cap. După ce se depărtă cîţiva paşi, judecătorul îl strigă înapoi şi-l întrebă brusc, privindu-l aspru şi iscoditor :

– Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui ţăran din Pripas o plîngere, la minister, împotriva mea ?

Învăţătorul şovăi o clipă şi pe urmă răspunse bîlbîind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungureşti în minte :

– Eu ! Oo, cum vă închipuiţi una ca asta ? Eu care... respectul legilor...

– Foarte bine, mormăi judecătorul întorcîndu-i spatele cu dispreţ.

Întîlnirea aceasta îi înfipse un cui în inimă. Va să zică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamaţiei ?... Pînă acasă întoarse şi suci toate urmările posibile ale nenorocitei întîlniri. Dar cum să fi aflat ungurul ? Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare ? Cu neputinţă n-ar fi, căci între prieteni cam are şi el obicciul să spuie vrute şi nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atît de urît încît parcă-l şi vedea desti-

tuit, de nu și întemnițat... Dacă însă se dovedește acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-și împlinească amenințarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăși, parcă mai înfricoșătoare.

Acasă tocmai sosise scrisoarea lui Pintea care hotăra cununia pentru Dumineca Tomii. Se sili să se bucure, ca și ceilalți, dar inima îi rămase mohorîtă. Găsi un pretext și se repezi peste drum, la Glanetașu, să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvînt, va fi foarte rău pentru amîndoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deși s-a jurat iarăși că mai bine să-l taie în bucăți decît să vîndă tocmai acum pe domnul învățător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuși nu-l liniștiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea și mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate frica îl face să exagereze, poate că conștiința vinovăției își bate joc de dînsul... Un strop de nădejde îi picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presimțirile rele.

5

Vasile Baciu se zvîrcoli toată noaptea ca pe jăratec. Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gîndurile care acuma nu-și mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca și cînd i-ar fi fost tușine de lumină. Prin întunerec putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier,

oricît îndrepta paiele sub cearceaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respirația suptă, își asculta auzul, întocmai ca în noaptea cînd se frînsese întîia oară în brațele lui Ion, pîndind somnul tatălui ei și așteptînd, la fiece mișcare, s-o înhațe de picioare, s-o tragă jos din culcuș și s-o zdrobească...

Spre ziuă, fata ațipi puțin. Cînd se trezi, speriată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă și bătrînul nu se mai vedea. În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Baremi de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile și vaietele i-ar fi ușurat suferința trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turtește încetul cu încetul inima, vrînd să stoarcă un răspuns la întrebarea : ce vrea să facă tata ? Ea de mult își închipuia că bătrînul știe cu cine a păcătuit și se minuna mereu că tace. Uneori se gîndea că înadins așteaptă pînă se va întoarce Ion de la munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă și Vasile Baciu se nătîngea în tăcere.

Două zile spălase și fiersese în tindă rufele murdare ; azi avea de gînd să le laie și să le limpezească în Gîrla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălță cu opincile, își suflecă poalele și zadiile, și porni cu toporul subțioară, să spargă gheața și să-și potrivească locul. În grădină zăpada rîdea, albă și sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie și să strice pojghița de fulgi proaspeți care suspinau dureros sub pașii ei. Din cîteva lovituri de topor desfundă o gaură rotundă în gheața groasă de-o palmă și căptușită cu

omăt. Apa zbucni afară în bolbociri mînioase, ca și cînd s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoarei de gheață, înmuind și mînjind fără cruțare zăpada de primprejur... Apoi fata se duse și se întoarse, avînd subțioară un coș de rufe ude de leșie, peste rufe scaunul de lăut și maiul, iar într-o mînă aducînd o oală cu apă fierbinte în care să-și dezmorțească degetele cînd o va fi răzbit gerul.

Își împărțise treburile așa încît să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucățile lăute și limpezite, să vadă dacă a venit bătrînul. Bătea zdravăn cu maiul rufa așezată pe scaunul lung și cu picioare scurte, ca să iasă mai întîi leșia, apoi o dădea în gîrlă, o bătea iar și iar o dădea prin apă, pînă ce rămînea ca zăpada de curată ; pe urmă o storcea bine, o scutura și o punea la o parte... Gerul îi dîrdîia carnea și oasele, oboseala o istovea din ce în ce. Nu simțea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeași întrebare aprinsă : „Ce va face ?" Și cu cît se întețea, cu atît lua parcă mai multe înțelesuri : „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea..."

I se statornicise în creieri siguranța că Baciu s-a dus la Ion... Și acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău... În răstimpuri totuși, fără să-și dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub inimă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, cînd ispititoare ca niște șoapte de dragoste, cînd amenințătoare ca un dușman însetat de răzbunare. Dar gîndurile de moarte nu se

mai puteau apropia de sufletul ei. Ba, aducîndu-şi aminte cum era cît pe-aici să-şi facă seama astă-vară, umblînd pe lîngă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale, respira adînc şi-şi mîngîia pînteccle rotund, în neştire, cu mîinile crăpate şi roşite de îngheţ...

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de şovăiri şi chibzuiri. Mintea lui, neobişnuită cu frămîntarea gîndurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină şi descoperită, uitată pe un jăratec mare. O ruşine ameţitoare îi stringea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia... dacă a pîngărit-o. Ruşinea îl înfuria însă cînd îşi zicea că, deoarece flăcăul nu se grăbeşte să fie om de treabă, va trebui să se ducă dînsul să se înţeleagă cu Toma, să nu se întîmple să nască Ana şi pe urmă să înghită toţi ruşinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoieşte cu zgîrcitul de tată-său în privinţa zestrei... Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă ţări? Ori poate n-o fi dînsul tatăl copilului? Gîndul acesta se îmbrîncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvîrcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia printre dinţi şi era gata-gata să apuce de gît pe Ana şi s-o strîngă pînă îi va stoarce ei dezmînţirea. Se potolea însă alungîndu-şi din cap asemenea închipuire şi zicîndu-şi convins că George trebuie să-şi facă datoria. Şi, spre a se convinge deplin, încerca să-şi reamintească amănunte din purtarea flă-

căului, de pe vremea cînd el îi făgăduia negreşit pe Ana şi-i zicea „măi ginere" ; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea cînd, deşi doborît de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră şi înfundată, căci atunci trebuie să se fi întîmplat pozna... Se înşela singur silindu-şi în urechi închipuirea unor şoapte groase care n-ar putea fi decît ale lui George şi care-i înlesneau sarcina şi-i mulcomeau zvîrcolirile inimii.

În toată frămîntarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gîndea măcar s-o ia în seamă serios. O ştia supusă şi n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atît de proastă de s-a dat lui George înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credinţa de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină, cînd ea habar n-are ce-i lumea, cînd ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dînsul ?

În sfîrşit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, îşi zise că dis-de-dimineaţă se va abate pe la Toma, să zvîrle o vorbă în treacăt, aşa ca din întîmplare, să ştiricească gîndurile lui şi pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nemerească negreşit acasă. Ieşind pe poartă se gîndi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă... După ce coti însă pe Uliţa din dos şi începu să se apropie de casa lui Toma, hotărîrea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă ruşinea umflată de mîndrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata ? Dar mai bine să-mi smulgă limba !

murmură zărind casa de piatră înălțîndu-se peste coperișele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost și primar în sat și, slavă domnului, ar ce băga-n gură..."

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită și văzu poarta mare, cu stîlpii înfloriți, acoperită cu cotețul de porumbei, apoi coșarul semeț ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpușoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite, dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare iar altele rumegau alene suflînd fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăși casa cu acoperiș de țiglă, cu ferestre domnești împodobite cu chenare late, vinete închise, cu falnice cununi de porumb atîrnate de căpriori deasupra prispei, cu ușa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacără uriașă în jurul căreia se mișca o femeie și un bărbat, care parcă era George, apoi grădina cît o livadă, cu pomi mulți, cu stoguri de fin și de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oameni cu stare, ce mai calea-valea", își zise Vasile Baciu ca și cînd acuma și-ar fi dat de-abia seama cît de bogat trebuie să fie Toma.

Își aduse aminte de niște locuri ale lui, semănate cu grîu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Își iuți pașii. Curînd ieși din sat, uitînd că pornise la Toma, cuprins numai de gîndurile moșiei sale. Își află pămînturile neatinse, așternute cu pînză groasă de zăpadă... Fiindcă tot a venit pînă aici și pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind

c-ar fi bine să-și mai care cîteva sănii de lemne pînă ce nu începe omătul să se topească, cel puțin să nu mai aibă grija asta pînă în iarna viitoare. Învîrtindu-se prin pădure și ochindu-și copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma și apoi hotărîrea cu care plecase de-acasă. Atunci se înfurie că s-a lăsat înfricoșat și se întoarse grăbit spre sat. „Adică mie să-mi fie rușine că n-au ei obraz ? mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i așa, stai că întorc eu cojocul !"

George adăpa vitele. Cumpăna fîntînii scîrțiia ascutit în vreme ce găleata plină se înălța greoi.

Vasile Baciu intră în ogradă trîntind portița și, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit :

– Bine, măi George, apoi așa te porți tu cu mine ? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap și te-am îmbrățișat și te-am cinstit, ca să mă faci de rușinea lumii și pe urmă să-ntorci spatele ?

George, foarte liniștit, ridică găleata și o răsturnă peste gheața de cîteva degete ce se prinsese în jgheabul de lîngă fîntînă. Apa se rostogoli năvalnic, împroșcînd boturile care sorbeau cumpătat și speriindu-le, așa încît toate se înălțară o clipă ca la comandă.

– Cum ai zis, bade Vasile ? făcu flăcăul, întorcînd numai capul și ținînd cu amîndouă mîinile găleata goală.

Nepăsarea și răceala lui George îl scoaseră din țîțîni. Strivi o sudalmă între dinți și apoi urmă, tot dojenitor, dar căutînd să se stăpînească :

– Apoi văd că nu ești om de treabă, măi băiete, auzi tu ?

– Apoi de ce ? zise George nemișcat.

– Apoi pentru că nu ești de treabă, auzi ? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pînteccle la gură și amu te faci că nici n-o cunoști... Așa ți-i ție omenia, ai ?

– Eu ?

– Vezi bine că tu !

Flăcăul dădu drumul găleții, își șterse mîinile pe cioareci și veni lîngă Vasile, pășind foarte greoi și avînd pe față un zîmbet compătimitor care-ți plesnea obrajii. Se uită drept în ochii lui Baciu și vorbi cumpătat, ca și cînd ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială :

– Apoi să știi că greșești, bade Vasile, că eu nu-s de vină ! Nu, crede-mă ! Eu pot să pun mîna pe cruce că nici nu m-am atins de ea... Mie mi-a fost tare dragă Anuța și am venit pe la dumneavoastră și m-am silit în fel și chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întîmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte cînd am văzut cum a ieșit altul noaptea din casă și încă am auzit ce-am auzit...

Vasile Baciu pricepu îndată și simți ca și cînd l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creștetul capului. Ochii i se roșiră și ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învîrtească parcă s-ar fi zdruncinat pămîntul. Mai ascultă o vreme jălania flăcăului, imputările lui, mîngîierile lui, dar nu le mai înțelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dînșii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-i plîngător, își frînse mîinile, se

închină, se uită spre cer... În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorîse singur gîndul că George nu-i vinovat şi acuma se zvîrcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să ştie cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decît ar fi băut trei zile şi trei nopţi. Drumul i se păru nesfîrşit. De-abia aştepta să sosească, să se izbească cu capul de toţi pereţii, cel puţin astfel să-şi astimpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Cînd deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gîrlă cu coşul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simţi o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se lumină iar şi în gîndurile lui răsări Ion al Glanetaşului, cu o întăţişare dispreţuitoare şi triumfătoare, arătînd cu mîna pîntecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămînînd în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriaşă, vinovată, urîtă, aţiţătoare, în care ruşinea se lăfăia sfidătoare şi trufaşă.

Cînd a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare şi sălbatecă ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atît de sfîşietoare că începu să ţipe desperată, cu un glas foarte subţire :

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî !

Coşul îi căzu din braţe, rufele albe se împrăştiară prin zăpadă, iar mîinile ei moarte se încrucişară, ca o apărare, pe pîntecele rotund, în vreme ce ţipătul ei se repeta tot mai jalnic, mai slab şi mai răguşit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpînitoare şi-a ameţit prada, dar totuşi spre a-şi spori plăcerea sîngeroasă, mai aşteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel şi Vasile Baciu stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei şi ascultîndu-i strigătele îngrozite care îl întăriîau ca nişte îndemnuri vrăjmaşe... În sfîrşit, cu paşi grei şi rari, se apropie de ea, îşi înfipse mîna în părul ei şi, cu o smucitură setoasă, o trînti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuţeală fulgerătoare, gîfiind şi mugind :

– Rapandulă !... Rapandulă !... Amu te omor !... Neruşinată !... Feciorul Glanetaşului îţi trebuia ?... Na, rapandulă !...

Ţipetele Anei se înteţiră iar, mai dureroase şi mai deznădăjduite :

– Iartă-mă, tată !... Nu mă omorî, tată !...

Vaietele ei, cu cît mai sfîşietoare, cu atît pe Baciu îl întăriîau mai tare şi-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbuşe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroşau ca şi cînd ar izvorî acum din pîntece, ochii lui umflaţi de mînie zăriră din nou burta batjocoritoare şi îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulţumit, parcă prin fiecare izbitură şi-ar fi răcorit sufletul. Mîinile Anei, încrucişate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crîncene care-i ameninţau rodul păcatului. Şi cizmele grele cădeau mereu, sfărîmîndu-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.

Ca nişte păsări speriate alergau ţipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrîngeau peste dea-

lurile zgribulite de frig... Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbuşe vaietele, o trînti cu capul în zăpadă care se roşi îndată de sîngele ce-o podidi pe gură şi pe nas, pe cînd pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele şi strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opriră spăimîntate la poartă şi numai de-acolo îndrăzniră să-l roage :

– Las-o, bade Vasile, c-ai omorît-o... Tulai !... Uite-o că nu mai suflă !... Vai de mine şi de mine c-a ucis-o !... Săriţi, oameni buni, c-o omoară !... Tulai !

Drept cel dintîi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobîndit din numeroasele bătălii ce s-au desfăşurat în circiuma lui, intră de-a dreptul în ogradă şi se repezi la Vasile :

– Destul, omule !... N-auzi ?... Ho, ho ! Destul !

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar cînd Avrum i se agăţă de braţul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndîrjit pe fata ce acuma zăcea nemişcată, cu faţa la pămînt, cu mîinile mereu împreunate pe pîntece, gemînd foarte rar şi prelung.

Femei şi copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspîndeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă :

– Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana şi cică vrea s-o omoare !

Cîţiva bărbaţi de prin apropiere, îndemnaţi de nevestele lor, veniră şi încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpîn şi străinul n-are ce să se amestece. Va-

sile Baciu, plictisit de mulțimea de gură-cască și spre a scăpa de chilăielile din ce în ce mai stăruitoare, tîrî fata în casă, aproape leșinată, încuie ușa și urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăși, dar mai înăbușite :

– Nu mă omorî !... Iartă-mă !... Tătucă !...

Prin ogradă și în uliță lumea adunată își făcea cruce, clătina din cap, pe cînd o babă își frîngea mîinile spunînd tuturor :

– A nebunit Vasile, oameni buni, și n-are s-o lase pînă n-o omoară !...

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nemerise a fi cea dintîi cînd a început bătaia, văzînd acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga pînă la domnul învățător și-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalți oameni nu mai vrea să asculte, atîta-i de păgîn. Herdelea sări îndată, își puse pălăria și alergă la fața locului, socotind că, oricît ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se rușineze și să înceteze cînd îi va porunci dînsul. Fata însă trebui să rămînă să povestească din fir în păr ce și cum s-a întîmplat. Domnișoarele și doamna Herdelea se cruciră de sălbătăcia bețivanului de Vasile și-l blestemară și-l ocărîră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieși în cerdac, urmată în curînd de Laura și de dăscălița, să audă țipetele Anei. Degeaba, căci de-aci nu se putea auzi nimic. Pe uliță însă era mai multă mișcare. Oamenii se strîngeau pîlcuri-pîlcuri și vorbeau arătînd des înspre locul pozne, mirați sau îngrijați... La Glanetașu în

ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu fața-i osoasă aprinsă de o mulțumire stranie ; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă și să afle amănunte.

– Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu ? strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

– Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul stringînd nepăsător din umeri.

– Îngrozitor ! murmură Laura înfiorată.

– Lasă că bine-i face ! Lasă s-o bată zdravăn, că i se cade ! adăogă Ion cu un rînjet răutăcios care-i înnegri toată fața.

– Nu ți-e rușine obrazului să vorbești așa, afurisitule și spînzuratule ! izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociți fetele și le faceți de rîs și pe urmă vă mai bateți joc de suferințele lor... Ticălosule !...

Ion strînse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliței îi intră pe o ureche și-i ies pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învățătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetașu, intră repede în tindă.

– Da ce-i, domnule învățător, ce minune s-a întîmplat ? întrebă Zenobia nemaiputîndu-și stăpîni curiozitatea.

– Întreabă-ți mai bine odrasla, că el știe mai multe ca toți ! zise Herdelea supărat. Pînă am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dînsul familiei nerăbdătoare, urcînd în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decît vie, biata fată... Am văzut-o. Ți se frînge inima. E plină de sînge și zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita !... Acum Vasile s-a mai astîmpărat.

L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetașului și că de-aceea a bătut-o...

6

A doua zi Vasile Baciu se așeză de dimineață în cîrciumă și bău pînă tîrziu după prînz, singur, încruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atit de strașnic că Avrum tresărea după tejghea și repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti cinstit pînă la un ban, trecu acasă și se năpusti iar asupra Anei, plină de vînătăi, și o bătu pînă ce o scoaseră vecinii din mîinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiazi luă de mînă pe Ana și-i vorbi foarte liniștit, dar cu aceeași lucire rece și ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăieri :

— Ascultă-mă, draga tatii, și ia seama bine ce-ți spun, că-s om bătrîn și mîncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat și tare rău ai pățit... Amu ce să mai faci ? Ai greșit, vezi bine, că cine nu greșește. Așa-i omul. Dar greșeala îndreptare așteaptă, altminteri ne-ar mînca toți cîinii. Amu m-am gîndit și eu, și m-am răzgîndit, că-s mai hîrșiit cu viața... Cu pîntecele la gură vezi tu bine că nimeni în lume n-are să te ia...

Vasile Baciu se opri, scrîșni din dinți. Dar nu îngădui să-l cotropească mînia ci, înghițind scuipatul, întinse gîtul și urmă mai rar, îndulcindu-și iar graiul :

– Tu ai greșit, draga tatii, tu singură trebuie să-ți îndrepți greșeala... Așa !... Ori poate nu zic bine ?... Ba zic, zic... Ei, ș-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetașu tău, că tu ți l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, și să te înțelegi cu feciorul... C-așa se cade, fata tatii !... Așa ! Să vă învoiți cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec... Așa, draga tatii...

– Apoi să mă duc, tătucă, bilbîi Ana cu glas plîns, cu ochii încremeniți de spaimă.

– Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciu mohorîndu-se iar.

Și Ana porni îndată spre Glanetașu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau pașii, ca un ciine izgonit. Îi iuțea mersul groaza privirii ciudate a bătrînului în care filfîia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetașului, fără să-și dea seama dacă a întîlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Și în casă văzu pe Ion stînd la masă, cu un briceag în mînă și crestînd o ceapă mare, roșie, iar pe masă văzu o pîine de mălai abia începută, o bucată zdravănă de slănină groasă și niște sare pisată într-un nod de pînzătură. La vatră clipocea Glanetașu, cu lulcaua atîrnată în colțul gurii, cu mîinile în poală, iar Zenobia strîngea jăratec sub o cratiță cu trei picioare.

Fata se așeză nepoftită pe laviță, căci genunchii îi tremurau ca piftia, și rămase cu ochii umezi ațintiți asupra lui Ion care, liniștit, ca și cînd nici n-ar fi zăr-

rit-o, tăia cu briceagul o mușcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vîra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată și apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să știe ce așteaptă și se minuna de nepăsarea lui neînțeleasă, atunci cînd în sufletul ei clocotesc durerile numai și numai pentru că l-a iubit pe el mai adînc decît orice în lume.

În casă se instăpînise o tăcere frămîntată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna batjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuțit și mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare :

– Ai mai venit și pe la noi, Anuță ? !

Ana nu știa ce să răspundă și totuși își auzi îndată vocea ei însăși, plînsă și fricoasă :

– Am venit, lele Zenobie... am venit pentru Ionică...

Iar se înțeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrîșni dinții, mușcînd vîrtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe cînd fălcile lui rontăiau rar și pielea i se întindea și se încrețea pe obraji.

Trecură astfel cîteva clipe lungi. Flăcăul se roși înghițind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea :

– Da ce-i porunca, Ana ? Ce vrei cu mine ?

– M-a trimis tata pentru...

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară și se opriră pe pîntecele umflat care, de sughițurile plînsului stăpînit, se zvîrcolea ca o imputare. Ion se uită la dînsa și-i cîntări burta cu o privire triumfătoare.

– Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, avînd un surîs de mîndrie pe buze și ștergîndu-și

briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Așa, Anuță ! Așa să-i spui ! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi și ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni sîntem... Dar fără tocmeală cum să ne învoim ? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală ? Că nici noi nu sîntem ciini, nu, nu... Să-i spui negreșit lui badea Vasile, c-așa ți-am spus, ca să știe...

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plîngă, să-l roage, să-i cadă în genunchi și totuși se pomeni curînd în uliță, mergînd spre casă, obosită, suflînd greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, și nici povețele Zenobici care se silise s-o învețe cum să ia cu binișorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă... Simțea însă o căldură mai vie în pîntece și din cînd în cînd cîte-o ușoară zvîcnire ce-i umplea inima de bucurie mare și o făcea să uite toate suferințele.

De-abia în fața tatălui ei și întîlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de cîteva vinișoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare și stranie, o cuprinse iarăși spaima și bolborosi uluită vorbe fără șir. Vasile Baciu nu înțelese nimic, dar simți tot și se năpusti asupra ei răcnind :

– Uite hoțul și tîlharul !... Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu !

O călcă în picioare și o umplu de sînge, urlînd și jurîndu-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa și să-l trăsnească decît să se ducă dînsul la Glanetașu...

De-aci încolo nu trecea zi să n-o bată, pînă ostenea. Vecinii se obișnuiră și cu răcnetele lui și cu gemetele ei, încît nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baciu acuma o snopea în casă, cu ușa zăvorîtă, să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atîtea bătăi, încît abia se mai ținea pe picioare. Numai pîntecele îi creștea zi cu zi, bombîndu-se neîncetat, parcă în ciuda lui Vasile.

Tocmai peste vreo trei săptămîni Vasile Baciu se nemeri să se întîlnească față-n față cu Ion, pe uliță, aproape de casa preotului. Amîndoi avură o tresărire. Flăcăul totuși vru să treacă înainte, fără să se oprească.

– Cum, Ioane, treci așa parcă nici nu m-ai cunoaște ? îi zise Vasile Baciu, neputîndu-se stăpîni, cu un rînjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de rușine ?

– Da de ce să am ? se opri Ion rece și sfidător.

– Apoi nu știi tu că fata mea a rămas grea cu tine ?

– Nu vreau să știu nimic !

– Nu vrei ?

– Nu !

– Bine, bine – scrîșni Vasile – numai să nu-ți pară rău, măi Ioane !

– Da de ce să-mi pară mie rău ? făcu flăcăul mai îndrăzneț. Mai bine ia seama să nu-ți pară rău dumitale !

– Adică nu vrei s-o iei ? Ai ?

– Nu vreau, bade Vasile ! Cînd am vrut eu, n-ai vrut dumneata... Amu nu mai vreau eu, uite-așa ! sfîrși Ion, urmîndu-și calea semeț și cu nasul în vînt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleștînd pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, cînd a simțit întîia oară că i se năruie sufletul. Întinse pașii să ajungă acasă mai repede și, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuși sub ploaia de lovituri, țipînd desperată :

– Tată, nu mă omorî !... Nu mă omorî ! Nu mă omorî !...

Capitolul VI

NUNTA

1

Notarul din Gargalău, jidov ca mai toți notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet și nu voia să se creadă că el nu știe să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de moda veche care nu prea știau multă carte. Îi potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni și să poată lucra în tihnă, cînd i-ar veni inspirația, firește afară de orele de birou.

– Poeții au nevoie de singurătate și de iubire, îi zise notarul trăgînd cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulțumești cu muze mai rustice ! Hehehe !...

Masa o lua împreună cu familia Friedman : notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veșnic murdară și cu obrajii înțesați de pistrui, apoi o fetiță de vreo cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu de la prima vedere, nădăjduind că-i va face și ei poezii, și în sfîrșit un băietan de vreo douăzeci de ani, student în drept, care învăța acasă și numai la examene se ducea la Cluj...

Totuși Titu se simțea rău aici și, în sinea lui, blestema clipa cînd s-a învoit să plece de-acasă și să se

despartă de Roza. Despărțirea aceasta îi rănise inima și-i zdrobise chiar dragostea de viață. Încerca să se mîngîie că în fiecare joi se va duce cu Friedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-și vadă părinții, se va repezi în Jidovița să strîngă în brațe pe doamna Lang. Dar o săptămînă fără Roza i se părea o veșnicie... Apoi mai ascundea în suflet și durerea că nici n-a putut măcar să-și ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiți să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trîndăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strîngere de mînă tremurătoare și o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorît ca o temniță... Și vina tuturor suferințelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieșit dînsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza... De aceea tînărul privea pe Friedman și toată familia lui ca pe niște dușmani de moarte și-i ura cît se putea în împrejurările în care se găsea.

De cînd a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toți ungurii și ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungurește. Venind acuma într-un sat unguresc, și-a închipuit că, auzind și vorbind mereu ungurește, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei și astfel își va mai răcori dorul. Țăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult romînește, întîi pentru că tuturor le era

mai la îndemînă și apoi fiindcă notarul însuși nu cunoștea limba statului decît tocmai cît îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai ovreiește sau romînește, căci notăreasa, cu toate silințele, nu fusese în stare să învețe nici o boabă ungurește. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe romînește ; deoarece însă își dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scîrbă de el și-l ocolea.

Amărît și mîhnit, Titu totuși se apucă serios de munca ce i-o împărțea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur cîtă vreme va sta la dînsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-și pune la zi lucrările rămase și îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia acelorași formule și tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu rîvnă în așteptarea zilei de joi, cînd va revedea pe Roza. Se simțea chiar mîndru că se jertfește scriind „bilete de vite", „liste de impozite" și alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate...

Joia sosi împreună cu o decepție crîncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreșit prin comună, să zorească strîngerea birurilor și să pună sechestre celor rămași prea mult în urmă, deoarece percepția îl amenință cu amendă dacă nu va vărsa în trei zile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viața lui Titu, n-a fost mai posomorită ca joia aceasta. Fierbea, înjura și-și blestema soarta văzînd cum pleacă Friedman, iar el trebuia să

stea pe loc. Era cît pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ție de urît și să discute politică. Pe urmă își zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decît îndemnat de Herdelea și ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieși toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colț registrele de sechestre și, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă și udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse. Se mai potolise puțin cu speranța joii viitoare. Cum a răbdat o săptămînă, va mai răbda cîteva zile. Revederea va fi cu atît mai plăcută... Notarul îi povesti că s-a întîlnit în Armadia cu Herdelea și cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, și găsi că a făcut foarte bine cruțînd pe oameni cu sechestrele, deoarece percepția tocmai i-a mai acordat o amînare cu birurile.

Joia următoare Titu păți la fel și totuși se mîhni parcă mai puțin ca întîia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunt, slab și cu o mustață foarte căruntă, și pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certați și nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceștia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman și astfel se mai răcorea și-și uita alcanul.

În cele din urmă totuși trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dînsul mai bine comuna și oamenii. Și văzînd, i se strîngea inima de remușcări și imputări, și-și zicea din ce în ce mai

întristat: „Uite ce orb am fost!... Unde mi-a fost sufletul pînă acuma?"

Gargalăul era un sat cam de vreo două ori cît Pripasul, așezat pe țărmul stîng al Someșului, pe un șes drept ca masa. În mijloc se înălța trufașă, cu un cocoș alb în vîrful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere școala statului, cu coperișul roșu de țiglă, cu două etaje, severă și poruncitoare ca o stăpînă nemiloasă. Primprejur se înșirau numai case bune, cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca niște cerșetori flămînzi, se răzlețeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate și, într-un colț, rușinoasă, se ascundea parcă bisericuța românească de lemn, dărăpănată, cu turnulețul țuguiat de șindrilă mucigăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginași, Titu, îndemnat de Friedman, își începu activitatea printre cocioabele pleoștite, întîmpinat pretutindeni de dulăi lățoși care-l lătrau c-o înverșunare atît de dușmănoasă ca și cînd ar fi mirosit că vine cu gînduri rele. Umblînd din casă în casă și răscolind mizeria pînă în fund, se simți cuprins încetul cu încetul de o nedumerire mare și atît de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i într-una clădirile mîndre din mijlocul satului.

„Aci sîntem noi, cei oropsiți și săraci, pe cînd dincolo ei se lăfăiesc în belșug", se gîndi dînsul în sfîrșit, intrînd tocmai într-o căsuță foarte hodorogită, cu streșinile așa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenușie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să șteargă cu șorțul lavița, ca nu cumva să se murdărească domnișorul dacă ar pofti să șadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura cînd pe Titu, cînd pe cele două străji rămase în ușa tinzii.

– Apoi să ne iertați, domnișorule, că la noi e urît, murmură baba cu glas jalnic. Ne mănîncă sărăcia și necazurile, domnișorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung și se cutremură de o rușine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrîna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipînd mizeria și întunericul. Vru s-o liniștească cu o vorbă blîndă, dar nu îndrăzni să deschidă gura și-și vîrî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Cînd auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase cîteva clipe cu gura căscată, apoi înțelegînd, izbucni brusc într-un hohot de plîns, bolborosind desperată :

– Vai de mine, domnișorule! Două sute!... Vai de mine și de mine!

Lacrimile ei gîlgîiau atîta durere încît Titu avu o încleștare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratec. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simțind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainițele, schimbîndu-se într-o milă din ce în ce mai lămurită și mai stăpînitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?" se gîndi atunci dînsul, în vreme ce

bocetele bătrînei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

– Apoi, uite, babă, trebuie să plăteşti, că altfel îţi iau zăloage şi-ţi vînd tot, tot ! vorbi în acelaşi timp gura lui cu glas aspru care i se părea atît de străin încît de-abia îl mai cunoştea şi mirîndu-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

– N-am nimic, domnişorule, afară de sufletul din oase !... N-am !... Dar ia-mi-l, ia-mi-l !... Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile şi cît amarul de pămînt ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima... Numai sufletul mi-a mai rămas... Amu încaltea ia-mi şi sufletul, domnişorule !...

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare : „De ce să-i iau eu sufletul ? De ce eu ? De ce tocmai eu ?"

Stătu mult nemişcat, fără să rostească o vorbă şi fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plîngea mereu, îşi sufla nasul zgomotos, se închina şi se jura. Lui îi era ruşine de străji că se înduioşează şi totuşi n-avea puterea să-şi învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap şi mormăi supărat :

– Atunci poate că sînt greşite socotelile ? Ori ce Dumnezeu ?... Ori nu se poate ?... Adică ce greşeli, ce... ?

Se agăţă îndată de cuvîntul „greşeli" ca un înecat. Ieşi furios din casă, urmat de străjile care păşeau nepăsător, clătinînd din cap ca nişte animale trudite. Se

duse drept la primărie și spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greșit. Friedman zîmbi cu superioritate și-i răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dînsul și copiate de fiul său, un matematician de mîna întîi. Dar, dacă ține să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deși, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue șeșchestrele și să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu își dădu seama că în registru nu poate fi nici o greșeală și că-i trebuiește doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simți ca mic și ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sîngele și-i infiltra în sufiet o scîrbă mare de sine însuși. Zvîrcolindu-se să-și împrăștie simțămîntul acesta, se așeză la un birou încărcat de hîrtoage și, mașinal, începu să adune, să scadă și să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiece nume în cîte cinci-șase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atît de adînc baba cu fața zbîrcită de cute și strîmbată de plîns, încît pe toate paginile tremura chipul ei mustrător, în vreme ce în urechi îi țiuia mereu ca o imputare din ce în ce mai aspră : „Ia-mi și sufletul, domnișorule !..."

După un răstimp de bîjbîiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat și porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-și goneacscă vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gîndurile la Rozica, la îmbrățișările ei calde, la șoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomeni cu închipuirea iarăși în cocioaba dărăpănată, în fața bătrînei schimo-

nosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se rușină că, în asemenea clipe, mai poate să se gîndească la Roza Lang și-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atîta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătîndu-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria ; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zîmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Pașii tînărului, apăsați, cînd mai rari, cînd mai grăbiți, răscoleau praful dușumelelor tocite, care, în îmbrățișarea soarelui, se legăna ca o boare aurită... Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mîinile la spate, ademenit parcă de viața nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întîlni peste drum școala ungurească, trufașă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau și se jucau, strigînd plini de voioșie, supravegheați de un învățător tînăr și foarte palid, cu ochii atît de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul și veselia ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de țipete scurte, mulțumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai învioreze cînd deodată văzu că învățătorul galben se umflă și se roșește ca un curcan, făcînd semn mînios unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiți locului de frică, învățătorul se duse spre dînșii, amenințîndu-i cu degetul și strigînd. Titu se plecă spre fereastră și, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuși limpede cuvintele învățătorului, pline de indignare :

– Numai ungureşte !... Ungureşte !... Trebuie ungureşte !... Ungureşte !...

Într-o clipire toată fiinţa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învăţătorului. Simţi o pornire năvalnică să se repeadă la dînsul şi să-i înfunde în inimă cuvintele ameninţătoare... Nişte bătăi de clopot zdrăngăniră însă atunci şi, într-un minut, zgomotele amuţiră şi curtea şcolii rămase pustie. Numai clădirea scăldată în soare privea parcă mai mîndră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce şi-a înghiţit prada, se linge leneşă pe buze. Niciodată pînă azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om. Acum vedea cum casa roşcovană de peste drum, cu ferestrele mari şi sclipitoare, vrea să-l dispreţuiască şi să-l jignească. Aceasta îl înfuria şi-i reamintea iar pe baba speriată şi cernită de suferinţi. „Să-i smulg eu nenorocitei şi sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai ţanţoş : numai ungureşte !"

Ridică ochii mai sus deasupra şcolii, spre cerul albastru, limpede ca o pînză întinsă acoperind nemărginirea. Gîndurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriaşă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcaşuri de stăpîni răsfăţaţi de soartă, se plimbau prin ogrăzile mîndre unde întîlneau ţărani unguri sfătoşi, cu izmene largi ca rochiile, cu mustăţi răsucite, hodorogind în gura mare... Apoi uşoare şi iuţi, ca năzdrăvanii din basmuri, gîndurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alţi ţărani, împovăraţi de nevoi, oropsiţi de Dumnezeu şi de oameni, sleiţi de muncă şi de sărăcie. „Şi totuşi al nostru e viitorul ! îşi

zise Titu înseninîndu-se. O cetate încercuită de o oștire desculță ! Degeaba ne înfruntă cu școala amenințătoare, degeaba cîntă cocoșul în vîrful bisericii... Presiunea noastră nu încetează o clipă ! Mulțimea noastră înaintează mereu... Zidurile lor meșteșugite se clatină și se fărîmițesc îndată ce le atinge suflarea victii noastre încătușate... Stăpînii tremură în fața slugilor ! Slugile ! Noi sîntem slugile ! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul !..."

Îl gîdila un rîs de mulțumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările și gîndurile negre. Își aduse aminte cum în Săscuța, acum vreo zece ani, cînd a trecut spre Bistrița, singur văcarul era romîn și, stătea într-o hrubă în capul satului, pe cînd azi, fără școală și fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alți stăpîni sînt cotropiți încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viață !" se gîndi dînsul, simțindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiților.

Cînd fu poftit la masă, merse atît de bine dispus că înveseli toată familia notarului; deși era cam supărată deoarece le pierise o gîscă, îndopată și îngrijită de însăși doamna notăreasă. După-prînz Titu se cufundă într-o discuție pasionată cu Friedman și fiul său asupra romînilor. Studentul încerca mereu să vorbească ungurește, dar Titu nu răspundea decît romînește, parcă ar fi uitat dintr-o dată și cu desăvîrșire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că își va pierde graiul în clipa cînd ar mai rosti un cuvînt unguresc. Notarul și mai ales feciorul său susțineau cu înverșunare că politica

românească e greșită din temelie, fiind pornită dintr-un simțământ de ură împotriva stăpînitorilor legali ai țării și că prin urmare se va sfîrși printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndîrjit, strădania ungurilor de a ucide prin deznaționalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferințe și de vitejie, și dovedea că, împotriva acestei tendințe criminale, românii sînt siliți să lupte pe viață și pe moarte.

– Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrînd să-i dea lovitura de grație. Sînt sigur că, mai curînd sau mai tîrziu, șovinismul dumitale are să te gonească în Romînia, ca și pe ceilalți martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi... Mă rog, în privința aceasta eu nu mă înșel niciodată...

– Unde-i norocul să pot trece și eu în țară ! suspină Titu cu mîndrie.

– Lasă, că asemenea noroace nu întîrzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aș vrea să te întîlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Țara Românească ! Grozav !... Ai să vezi dumneata acolo libertate și fericire, dumneata care aici cîrtești și te revolți neîncetat... Chiar te rog să-mi scrii și mie o carte poștală... Făgăduiești ?

– Desigur ! strigă Titu îmbujorat de însuflețire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie !

– Nuuu ? Zău ?... Crezi dumneata ? sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi știi dumneata că în Romînia dumitale nimic și nimeni nu e stabil ? Dacă ochii dumitale se întîmplă să nu-i placă boierului,

a doua zi ai zburat... Acolo nu-s legi și nici administrație ca în țara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniați pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanelor de robi în zdrențe... Să nu-mi vorbești, te rog, mie de Romînia, că eu o cunosc mai bine ca dumneata!... Trei ani am stat acolo în tinerețe, dar n-am să uit pînă voi închide ochii cît am îndurat!

– În sfîrșit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puțin știu că tot e romînesc și numai romînesc! făcu Titu cu un surîs triumfător care pe notar îl sîcîia mai tare decît dacă ar fi răcnit. Și prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ți impună să vorbești și să simți ca un străin!

– Ești un șovinist cum nici nu mi-aș fi putut închipui, nu degeaba ești poet romîn! zise studentul, căutînd să fie ironic, pe ungurește.

La sfîrșitul discuției Titu se simți mîndru ca un comandant de oaste după o bătălie cîștigată. Era mai ales mulțumit pentru că a avut curajul să-și declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca și cînd ar fi făcut-o în fața unor inchizitori fioroși.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să birfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obișnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul romîn. Acuma îi era rușine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoștință cu toți surtucarii unguri, dar n-a umblat de loc să vadă măcar pe păstorul turmei desculțe și oropsite.

Casa preoțească era în preajma bisericuței, pe o uliță dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preotească, o țărancă secătuită de muncă, și trei fete modeste, foarte rușinoase și cam prostuțe. Toate s-au bucurat și l-au poftit îndată în „casa dinainte", o odaie împodobită cu țesături și cusături țărănești și cu o masă în mijloc, așternută cu față albă, pe care trona o biblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint și alta mai mare de lemn. Stingăciile și sfiala fetelor, ca și vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să rîdă, acuma i se păreau pline de farmec.

– Dar sfinția-sa ? întrebă dînsul cînd, după sleirea banalităților de rigoare, fetele amuțiră nemaiștiind ce se cuvine să vorbească.

– E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuță, uscată, cu mîinile roșii. Au venit adineaori niște unguri să-i cunune. C-aici așa-i obiceiul. Întîi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin și la tata, că zice că slujba noastră e mai sfîntă...

– E mai sfîntă... repetă Titu mașinal.

În curînd sosi și preotul, bătrîn, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită și cu niște ochi blînzi ca de apostol. Avea fața transfigurată de o mulțumire mîndră. Dădu mîna cu Titu, îl așeză la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin și apoi, cînd rămaseră singuri, îi zise cu o imputare ușoară, frățească :

– Mă bucur, fiule, c-ai mai venit și pe la noi... Așa se și cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alții toți

cei de-o limbă și de-o lege. De aceea m-am mirat și m-a durut că ne-ai ocolit pînă azi...

Titu plecă fruntea parc-ar fi așteptat o binecuvîntare și rosti domol, ca un vinovat mustrat de remușcare :

– Iartă-mă, părinte !

2

Zvonul și apoi știrea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deși nu tăgăduiește că cu dînsul a rămas însărcinată, se răspîndi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoiește de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce știau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei și că deci și-a bătut joc de ea înadins și numai ca să se răzbune pe Baciu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a și bruftuluit de față cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stîrneau zilnic valuri de lacrimi și explozii de milă pentru victima „praștăului" Glanetașului, cu toate că pînă atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o considerație în familia învățătorului. De cîte ori auzeau că Baciu bate pe Ana, amîndouă fetele lui Herdelea plîngeau cu hohote și blestemau pe Ion, avînd de partea lor fățiș și pe dăscăliță, care nu se ostoia pînă ce nu striga din cerdac spre casa Glanetașului : „Să vă fie rușine obrazului !" Deși nu se arăta, învățătorul se indigna tot atît de mult ca și muierile, fiind un sentimental fără seamăn și

avînd oroare de bătaie, încît chiar în școală, cînd se întîmpla să-l scoată din sărite vreun copil și să-i tragă două-trei la palmă, avea remușcări zile de-a rîndul. Laura mai încercă de cîteva ori să explice flăcăului că nu-i șade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea și rînjea ca un cîine turbat.

– Nici n-am mai văzut așa blestemăție, murmura Herdelea, clătinînd din cap, seara cînd vorbeau de feciorul Glanctașului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniță, să-i mai treacă buiecia [1]...

De altfel Ion însuși trăia într-o tulburare atît de ciudată, că aproape nu-și dădea seama ce mai voia și unde vrea să ajungă. De cînd a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl dușmănește și totuși se simțea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieșea în cale, aci se înfuria și suduia din senin, căutînd oricui ceartă și bătaie. Mai ales cînd îi pomenea cineva de Ana se zborșea și fulgera ; ba în cele din urmă ajunse să vadă un vrăjmaș de moarte în oricine rostea în fața lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminecă, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să caute să se înțeleagă cu Vasile Baciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata și chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe cînd își zicea că se poartă ca un prostănac, alergînd după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine și să încerce o învoială cinstită.

[1] *Buiecie* — neastîmpăr, zbuduălnicie.

Se gîndea atunci că Vasile Baciu, încăpățînat cum e, poate să se răzgîndească, să lase pe Ana să nască și s-o ție acasă cu copilul pînă ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au mai fost și alte fete cu copii din flori care totuși s-au măritat, dar încă fata bogătașului Vasile Baciu ?... Asemenea închipuiri îl făceau însă mai dîrz. „Mai bine să rămîn tot calic, decît să mă frece ei pe mine !" își răspundea cu un simțămînt de mare mulțumire.

Cîteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că și-a împlinit gîndul, că de acum poate avea și pămînt și de toate, numai să vrea dînsul, căci toate numai de voința lui atîrnă. Așteptarea de azi îi umplea ființa de o plăcere nemaisimțită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost ușor să puie capăt tuturor neînțelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobîndit ce a rîvnit atît de vijelios, vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute și mai grele.

Într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr-un aprod trimis înadins după dînsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca și odinioară, cînd cu pîra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întîmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit și fericirea e atît de aproape, că doar să întindă mîna s-o culcagă.

Un domn străin, gros și gras, cu ochelari negri, cu fața plină și rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut jalba împotriva domnului judecător ? Ion nu stătu pe gînduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a

făcut-o... Numai după ce-a isprăvit și a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mînios, mai la o parte, și-a dat seama că s-a pripit și și-a adus aminte cum a făgăduit învățătorului de atîtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăogînd că el a stăruit la Herdelea și l-a rugat în genunchi pînă l-a înduplecat. Domnul străin însă nu-l mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungurește altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat românește, îl întrebă dacă s-a gîndit bine ce a făcut, iar cînd dînsul răspunse că s-a gîndit, îi zise că plîngerea lui e mincinoasă și prin urmare, în loc de două săptămîni, acum poate să fie închis două luni, de nu și mai mult... Ion, cu o înfățișare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Pînă ce ajunse în ulită, flăcăul se mai gîndi că n-ar fi trebuit să vîndă pe Herdelea. În uliță își zise că și în temnițe oameni trebuie să stea și că ori o săptămînă, ori o lună, tot un drac e... Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pămînturile lor care vor fi ale lui...

Fiindcă Ion, de la o vreme încoace nu mai mergea așa de des pe la Herdelea ca înainte și niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învățătorului de-abia după vreo săptămînă și întîmplător a aflat cum odrasla Glanetașului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu cînd a încercat să-l descoase asupra gîndurilor lui cu fata batjocorită. Domnișoarele și doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învă-

ţător şi om luminat, e dator să intervină, să povăţuiască şi la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu şi nici de oameni". Măgulit, învăţătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întîi nişte ogrinji în ieslele Dumanei.

– Păcat că nu-i aici şi Titu, murmură Herdelea, aşteptînd aproape mişcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influenţă asupra nebunului... Ei, dar acuma săracul Titu cine ştie cum se trudeşte în Gargalău ! Căci de, pîinea cea de toate zilele greu se agoniseşte şi cu multă sudoare !

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roşi, se înfurie şi curînd i-o trînti, fără ruşine, învăţătorului :

– Dar mai lăsaţi-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil şi ştiu bine ce fac şi cum trebuie să mă port !... Apoi zău aşa !... N-o iau, domnule învăţător, pentru că n-am poftă s-o iau. Şi drept să vă spun, mi-i urîtă Ana ca mama pădurii şi nu mi-ar mai trebui, să ştiu că badea Vasile mi-ar pune colea-n palmă tot hotarul Pripasului... Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pîntecele la gură ? Io-s vinovat ? Ea-i de vină, că de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat... Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele...

Herdelea se cruci ascultîndu-l şi amuţi, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgîne. Numai dăscăliţa nu-şi pierdu cumpătul, ci aprinzîndu-se de indignare, îi zise, căutînd totuşi să-şi păstreze demnitatea :

– Nu ți-i rușine ție, măi băicte, să vorbești așa în fața noastră, oameni cumsecade ? Astea-s vorbe de om zdravăn ? Nici țiganii cei mai nemernici n-ar îndrăzni să facă și să grăiască precum îndrăznești tu ! Frumos îți stă, n-am ce zice... Noi te-am crezut mai de treabă și mai așezat ca pe alții, dar văd că n-ai pereche în blestemății... Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de cîine nu faci pînă-i lumea sită de mătase... Foarte bine a zis...

– Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tînăr și nu știe ce vorbește, interveni Herdelea împăciuitor, uitîndu-și hotărîrea energică de adineaori în fața îndîrjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblînzească reamintindu-i că, de cîte ori i-a ascultat sfaturile numai bine i-a mers, și stăruind mai ales asupra pățaniei cu Simion Lungu, cînd fusese cît pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temnițe și cînd numai jalba pe care i-a făcut-o dînsul l-a scăpat teafăr.

Învățătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blîndețea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se rușineze. Dar nevrînd să se dea învins, își aduse aminte de domnul străin de la judecătorie și sări mînios, strigînd :

– Că bine m-ai sfătuit, domnule învățător ! Mai bine nu mă sfătuiai și mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămîni, decît să stau amu două luni ori poate și doi ani !... Lasă că am aflat și noi cum s-au întors lucrurile, că doar nu sîntem tocmai așa de proști...

– Va să zică asta ți-e recunoștința, măi Ioane ? zise Herdelea înfricoșat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, și tu și ai tăi, să nu te

las, acuma ai obraz să-mi faci imputări ? Uiți că tot plîngerea mea te-a scăpat de temniță...

– M-a scăpat, cum să nu mă scape... Zi mai bine că ți-ai bătut joc de neștiința mea cum nici n-aș fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nimeni... Dar amu nu-i nimic ! Să fim sănătoși ! De-amu oi ști și eu să mă feresc și să umblu după capul meu... Să dea Dumnezeu noapte bună !...

Ieși repede, trîntind ușa și bodogănind pînă acasă.

Atîta obrăznicie încremeni chiar și pe doamna Herdelea, încît de-abia într-un tîrziu putu zice :

– A înnebunit de tot becisnicul ! ceea ce se potrivea și cu părerea domnișoarelor care, reapărind, nu mai știau cum să-și arate revolta.

Pînă noaptea tîrziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviință din partea unui săteanu nu li se mai întîmplase niciodată... Și supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atîta nerecunoștință și lipsă de respect. Fiindcă toți l-au iubit, acuma toți îl ocărau la întrecere. Familia învățătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteț și mai spălat ca ceilalți țărani. Herdelea se mîndrea că l-a avut elev și-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept, și Ion fusese veșnic săritor și nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge pînă-n Jidovița sau Armadia, ba să mai sfarme niște lemne pentru bucătărie... În serile lungi de iarnă, cînd plictiseala omoară satele, cînd de frica ei oamenii se culcă o dată cu găinile, feciorul Glanetașului petrecea de multe ori în casa învățătorului, ascultînd sau

spunînd basmuri, cîntînd ori jucînd loton și durac... Însăși doamna Herdelea, care nu-și ascundea disprețul față de proști, cum le zicea dînsa țăranilor, cu Ion vorbea ca și cu o persoană de seama ei, mai ales că el știa să păstreze totdeauna buna-cuviință. Și acuma, același Ion nu se rușinează să răcnească și să amenințe pe domnul învățător!

– Dac-ar fi fost acasă Titu, sînt sigură că-l plesnea! zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decît se mîniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbită îndeosebi cele despre plîngerea împotriva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima: dar dacă nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba?... Nu mai văzuse de mult pe Ghiță Pop de la judecătorie, dar parcă simțea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia și deci se prea poate să fi fost chemat și Ion... Atunci nenorocirea e pe drum...

– Te pomenești că mai dăm și de belea din pricina reclamației cu obraznicul ăsta! vorbi Laura care, de cînd se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

– Nu m-aș mira de loc! adăogă dăscălița mîngîindu-și gura și nasul. De la astfel de proști te poți aștepta la tot ce-i mai rău!

– Hodoronc-tronc! făcu Herdelea. Lăsați, că nu-i nici dracul așa de negru cum se pare... O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi avînd cine știe ce necazuri, ș-apoi la necaz omul vorbește vrute și nevrute!

În vreme ce sufletul îi sîngera de presimțirea nenoro-

cirii, trebui să zîmbească, să glumească şi să convingă familia că nu-i nici o primejdie... Dăscălița şi fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frămîntă toată noaptea cu ochii deschişi, speriaţi, căutînd zadarnic să înece în întunerec vedeniile apăsătoare...

3

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plîngerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în faţa comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistriţa. Răspunse sutîzind cucernic la toate întrebările, simţindu-se curat ca floarea spinului şi nevrînd să pară că e cuprins de vreo pornire duşmănoasă faţă de nimeni, deşi în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pîrască. De altfel îi veni foarte uşor să se lămurească, avînd doar să-şi repete declaraţiile făcute cu prilejul procesului din care se înţelegea că feciorul Glanetaşului este un element periculos pentru ordinea legală din Pripas şi că, în interesul obştesc, trebuia negreşit scuturat puţin ca să-şi vie în fire.

– Nu sînt om de legi şi deci nu pot vorbi decît ca un simplu profan, făcu dînsul drept încheiere. Totuşi mi s-a părut şi mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri cea mai bună dovadă că ameninţarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăşi plîngerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneaţă, este, zic,

faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru...

Cînd însă preotul auzi din gura lui Ion însuși că Herdelea este autorul adevărat al plîngerii, se roși de mare mînie. „Asta-i culmea ipocriziei ! se gîndi el. Pe de o parte îmi vine la colindat și mă poftește la logodna fetei, iar pe de altă parte mă tîrăște pe la judecăți ! În sfîrșit, bine că s-a făcut lumină !"

De-acuma era dovedit că învățătorul i-e dușman și prin urmare se credea îndreptățit să caute și el să-l lovească, și încă tocmai cînd îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu de loc !" se hotărî dînsul.

Cu cît i se înrădăcină în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atît găsi mai multe împrejurări ușurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decît victima intrigilor învățătorului. Îl compătimi și-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gîndi tot mai des la dînsul și din ce în ce cu mai multă duioșie. Adică pentru ce îl urmărise cu atîta înverșunare ? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile și întîmplările, recunoștea că s-a pripit cînd l-a dojenit în biserică și c-a greșit îndemnînd pe Simion Lungu să-l pîrască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion... Deci trebuie să încerce să-și răscumpere greșelile și să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Și, fiindcă știa bine neînțelegerile dintre el și Vasile Baciu, își propuse să-i împace, convingînd pe Ion să ia pe Ana, iar pe Baciu să-i împlinească dorințele în ce privește zestrea. De

altfel, dacă ar izbuti, ar împrăștia și rușinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întîia, nici ultima fată care a păcătuit : pe valea Someșului sînt chiar unele sate unde mai toate mirese umblă cu copilașul de mînă. În Pripas însă, de cînd e Belciug în fruntea credincioșilor, nu s-au pomenit copii din flori. Și apoi ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer. Bine, a greșit fata și e vinovată, dar pentru o greșeală nu poți să omori un om. Atîta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea și prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vînătă și zdrobită de bătaie...

Preotul mai cumpăni cîtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-și impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreț. Herdelea are să îngălbenească de necaz cînd va afla că pînă și Ion al Glanetașului, uncalta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoștința flăcăului, va dobîndi și încrederea lui Vasile Baciu, pe care pățania fetei l-a prăpădit și care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar și cu feciorul Glanetașului, măcar că s-a jurat și s-a lăudat atîta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simțea o nouă arsură a conștiinței sale, căci și el îl asmuțise odinioară pe Baciu să nu-și nefericească fata cu un destrăbălat bătăuș și tîlhar... În sfîrșit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească și biserica cea nouă ceva. Căci rîvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțîndu-se un sfînt locaș de piatră, falnic și frumos, în locul celui vechi și dărăpănat care îi făcea necinste atît lui, cît și satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste

ban, cu o patimă mereu crescînd, contribuind el însuşi cu aproape toate veniturile bisericii şi impunîndu-şi singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntaşi, Toma Bulbuc şi Ştefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulţi, Belciug căuta să insufle şi ţăranilor ambiţie de a dărui pentru biserica cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunţi, la botezuri, la morţi... Din nenorocire, credincioşii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încît de-abia acuma se putuseră începe tratative cu cîţiva arhitecţi vestiţi din Bistriţa, şi încă nu se ştia dacă suma adunată va ajunge... În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trîmbiţînd lumii silinţele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea şi bisericuţa cea veche, aşa săracă şi umilă cum era, mutată în satul Săscuţa, unde romînii se înmulţiseră şi, neavînd unde să se închine, veneau duminecile în Pripas să asculte sfînta liturghie... Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-şi poată continua opera şi să lumineze sufletele oamenilor.

Duminecă, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dînsul acasă, după-amiazi, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetaşu şi Zenobia. Nu voia să se ştie de ce-i cheamă şi nici să bănuiască unii că a poftit şi pe ceilalţi. „Cum sînt de îndîrjiţi amîndoi, ar fi în stare să nici nu vie, îşi zise Belciug, frîngîndu-şi mîinile cu înfrigurare. Pe cînd aşa, dacă se

vor întîlni față în față în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială !"

Cei dintîi sosiră Vasile Baciu cu fata. Țăranul era puțin cherchelit, fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflați și arși de plîns și încerca zadarnic să-și ascundă pîntecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să șadă, pe cînd ea rămase în picioare, cu ochii în pămînt, lîngă ușă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-și stîlcește fata, c-a ajuns de risul lumii, că omul la nenorocire să nu-și piardă judecata, că Ana a greșit, dar orice greșeală se poate îndrepta cu bunăvoință, dar încăpățînarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i țigan, ba încă-i fecior sîrguitor și isteț, deși n-are avere, și poate să fie un ginere mai de treabă ca mulți alții... Ana izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioșat și amărît :

– Da cum n-aș vrea eu, domnule părinte ? N-am încercat eu în toate chipurile ? L-am și rugat, eu, om bătrîn... Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea și nu vrea. A batjocorit-o și amu ne freacă... Apoi ce să mai știu eu face ? Dumneata ești om sfînt și drept și înțelept... Învață-mă dumneata și eu fac orice !

Preotul își petrecu mîna prin păr, mulțumit de răspunsul țăranului, și tocmai se pregătea să-l povățuiască să nu fie zgîrcit, că doar pentru odrasla lui dă, iar nu pentru străini, cînd auzi pași de opinci în tindă și apoi un ciocănit sfios în ușă.

– Intră ! murmură dînsul repede, încîntat.

Glanetașu deschise încet și cu respect ușa și își puse îndată căciula jos lîngă cuptor, în vreme ce Zenobia și Ion intrară mai cu curaj și dînd bună ziua. Toți trei se arătară uimiți văzînd pe Baciu și Ana, cu toate că atît ei cît și ceilalți bănuiseră de ce au fost chemați. Belciug dădu mîna cu Glanetașu și cu Ion, aruncînd o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cît de mult îi cinstește, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blînd, învelind dojana în rugăciune :

– Aud și nu cred că tu n-ai vrea să iai pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine și recunoști că ești vinovat și c-ar trebui să-ți împlinești datoria creștinească... Apoi așa nu-i frumos, măi Ioane ! Că fata urîtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i... Spune și tu, nu vorbesc cu bine ?... Tu de asemenea ești un băiat cumsecade, cuminte, așezat... Cum se poate una ca asta ?

– D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetașu în locul flăcăului, scărpinîndu-se în cap și cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăogă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfîrșească, pe cînd Ion plecă fruntea cu o mișcare ce voia să arate că da, într-adevăr el ar vrea.

Se lăsă o tăcere mai lungă și pe urmă deodată se porniră să vorbească în același timp și Vasile, și Ion, și Glanetașu. Preotul însă le curmă avîntul, făcînd un semn cu mîna, și le zise blajin, cu un zîmbet cucernic și împăciuitor :

– Iacă de-asta v-am adunat ! Acu să vă tocmiți și să vă învoiți ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani...

Belciug se așează tacticos la masă și apoi ridică ochii la dînșii, așteptînd tocmeala și păstrîndu-și pe buze surîsul binevoitor pentru toți. Bărbații însă stăteau încurcați, cu privirile ațintite asupra lui, ca și cînd într-însul ar vedea singura lor mîntuire. Zenobia ofta des și-și dădea ochii peste cap, vrînd astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Anatopită de rușine, plîngea înăbușit, căutînd să se facă cît mai mică și să-și acopere pîntecele cu mîinile încrucișate pe care picura în răstimpuri cîte-o lacrimă fierbinte... Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai cîteva clipe de uruitul unei căruțe pe uliță... În tăcerea ce stăpînea ca o dușmănie mută, zbîrnîi apoi deodată vocea lui Vasile, gros și răgușit, încît toți parcă se speriară și întoarseră capetele spre dînsul :

– Eu nu mă codesc de loc, domnule părinte... Eu îi dau fata... Uite-o ! Să și-o ia și să fie sănătoși !

Vorbele acestea deșteleniră amorțeala așteptării. Ion se mișcă pe scaun, își drese glasul puțin și zise liniștit, dar uitîndu-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse și arătînd tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subțiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini :

– Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să știu ce iau și ce-mi dă... Am dreptate, domnule părinte, ori n-am ?

Amîndoi se adresau numai preotului şi nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana şi deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaţilor se înmoaie şi se apropie.

– Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămîne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume... Cît trăiesc însă nu vreau să rămîn pe drumuri şi s-ajung la bătrîneţe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

– D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile ? se ridică atunci şi Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac ? Am eu avere ca dumneata, am eu pămînt ?... Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amîndoi ca să nu pierim de foame ?

– Să munciţi şi să vă faceţi ! strigă Vasile Baciu.

– Oare ?... Da pîn-amu n-am muncit ? Pîn-amu nu mi-am sfărîmat de ajuns oasele ? Că slavă domnului, cu mîinile în sîn n-am stat ! Şi avut-am oare vreun folos din toată truda ? Am rămas tot ca degetul de gol... Ş-amu ai vrea să mai hrănesc şi pe fata dumitale, că ţi se pare că dînşii nu-mi sînt pînă peste cap !

Arătă cu degetul pe rînd, pe tatăl său şi pe maică-sa care dădură din cap foarte posomoriţi, vrînd astfel să înduioşeze pe adversar şi să dea o mînă de ajutor feciorului.

– Cît trăiesc eu, nu dau nimic !... Asta s-o ştii dinainte ! Nici un creiţar şi nici o palmă de loc ! Mai bine o omor şi o îngrop ; cel puţin să ştiu c-am omo-

rît-o eu, pentru că nu și-a ținut cinstea și nu m-a ascultat pe mine... Așa ! Uite-așa !

– Apoi dacă-i așa, degeaba ne-am mai ostenit și am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învîrtindu-și pălăria în mîini și îndreptîndu-se spre scaun ca și cînd ar fi dat să se scoale și s-ar fi răzgîndit înainte de a sfîrși mișcarea.

Belciug, speriat că i s-a stricat planul, ar fi vrut să intervie și să-i domolească, și nu știa cum s-o facă. Tuși de cîteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împinzi iar o tăcere, acum însă nervoasă și frămîntată de scîrțîitul scaunelor... Înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciu izbucni din nou :

– Dac-ai socotit să-ți bați joc de fată ca să-mi smulgi moșia, apoi rău te-ai socotit, că nu ți-ai găsit omul... Nu, nu, băiete !... Hm... Știu că ți-ar plăcea... Dar eu... hm... lasă pe mine... Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu și Maica Precista !

În clipa următoare Ion, Zenobia și Glanetașu protestară indignați, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului... De-abia acuma se rupse gheața alevea și se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mîlc și suspina, ca o osîndită care-și așteaptă verdictul.

În sfîrșit Vasile Baciu consimți să dea cinci locuri și o pereche de boi, dar pămînturile să fie scrise pe numele Anei. Ion însă ținea morțiș că-i trebuie toată moșia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrîn, și încredințîndu-l că, drept recunoștință, îi

va purta de grijă și nu-i va ieși niciodată din cuvînt.

Cînd ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricît s-ar mai ciondăni. Dar atîta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzînd că se înserează și încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărțuiala și, dînd mîna cu bărbații, le zise zîmbind :

– Ei, să fie într-un ceas bun și cu noroc ! Și la nuntă să nu uitați nici pe Dumnezeu din cer și biserica lui de pe pămînt !

Ciorovăiala dintre potrivnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se înjurau, se opreau, dădeau din mîini, își șopteau cine știe ce, dar tocmeala nu mai înainta de loc. Cînd sosiră în fața casei lui Vasile Baciu, amîndoi se gîndiră să lase așa cum vrea celălalt și să sfîrșească, și totuși se răzgîndiră repede nădăjduind fiecare să amînarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura și se uita rugătoare cînd la tatăl ei, cînd la Ion, înfricoșată că se vor despărți fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferințele. Și într-adevăr se despărțiră jurîndu-se, atît flăcăul cît și Vasile, că ori rămîne cum au spus ori nici să nu se mai întîlnească...

Vasile Baciu, simțindu-se gîtuit, plesnea de mînie și, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei și o bătu iar pînă cînd o umplu de sînge... Toată noaptea și a doua zi fu crîmpoțit de gînduri negre. Înțelegea acum lămurit ceea ce bănuise de cînd a prins de veste că feciorul Glanetașului umblă să succască mintea Anei : „Va să zică vrea

să-mi ia pămînturile!" Îi răsăreau sudori reci pe frunte gîndindu-se că va fi nevoit pînă la urmă să se îndoaie și să trăiască din mîna calicului... Își fierbea creierii căutînd să născocească un mijloc care să-l scape din ghearele hoțului și se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înșele cît mai cumplit... Dar oricît se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască și că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atît de slabă, încît nici el însuși n-o credea. Cum s-o primească atunci cellalt? Mai mult l-ar întărîta...

Ion era vesel și mulțumit. Era sigur că pînă la urmă Vasile Baciu îi va da tot și-și făcea mereu cruce mulțumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbîndească. A doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru și să se bucure văzîndu-le, fiindcă de-acuma sînt ale lui. Pe la amiazi se sfădi rău cu Glanetașu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

– Decît m-ai învăța pe mine, mai bine ai pune și dumneata mîna pe ceva, că mănînci piinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor! îi strigă feciorul cu dispreț.

Seara, însoțit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetașu, și de soacra primarului, o babă specialistă la peșituri și tocmeli, se duse la Vasile Baciu care de altfel îl aștepta și chiar chemase pe Firoana și pe nevasta dascălului Simion Butunoiu, să poată ține piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile și îmblînzește inimile. Toată tîrguiala fu

reluată de la început cu mai multă rîvnă și violență, fiecare parte urmărind să păcălească cît mai tare pe potrivnic. Cuvîntul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau țigănește și, drept dovezi și argumente, se ocărau întîi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetașu, pe Baciu și toate neamurile lor cunoscute și necunoscute... În loc de apropiere, mai rău se înrăiră și se despărțiră hotărîți să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, firește, nu-i împiedică să se întîlnească iar peste cîteva zile și iar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciu se gîndi că cununia nu se poate face în nici un caz pînă după Paști, se lăsă mai greu spre a cîștiga timp pentru a găsi mijlocul de a-și înșela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea de loc și se prăpădi de rîs cînd Vasile vru totuși să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana... Apoi, cu două săptămîni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de ceas, încît flăcăul se miră cît s-a făcut Baciu de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pămînturile și amîndouă casele, cerînd doar să fie scrise, după cununie, pe numele amîndurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetașu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu vițel, o scroafă cu șapte purcei, un car nou și altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese și neveste tinere. În aceeași zi se duseră la notar pentru înștiințările legale și pe urmă la preot să facă strigările de cuviință așa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminecă după Paști.

Din clipa aceasta Vasile Baciu trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-și găsea locul și

nu mai știa cum să-și ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare, nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie și-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

4

După întrevederea cu preotul romîn, Titu se simțea alt om, mai luminat, mai curat. Se gîndi mult la viața lui de pînă atunci și o găsi stearpă și rușinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închiși, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungurește i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mîzgălise poezii, cînd sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire ? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mînă împuindu-și mintea cu gîndurile altora, dacă nu căutase să știe ce se petrece în jurul lui ? Ce să mai închipuiești drame și tragedii pentru glorie, cînd în fața ta se desfășoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în mutenia ei decît orice născociri romantice ? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferințele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui !" își zicea dînsul cu mîndrie în clipele de însuflețire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina și făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea cînd cu făclia în mînă, în fruntea unei mulțimi imense de țărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire, cînd rătăcitor din sat în sat mîngîind jelaniile oamenilor năpăstuiți, învățîndu-i cum

să-și ușureze traiul și aținînd în sufletele lor focul nădejdii de mai bine, cînd în capul unui grup de soldați cu steagul tricolor filfiind în vînt... Își zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejește pentru poporul lui și foarte deseori se visa în fundul unei temnițe, legat în lanțuri și totuși fericit în inimă, simțindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să smulgă izbînda tuturor... Și închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite.

În lumina zilei însă zîmbea de visurile îndrăznețe ca niște aiurări bolnave și-și zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile și hotărîrile nu fac doi bani dacă rămîn neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată și se necăjea că nu știe ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atîrna picioare de plumb... Avu o bucurie cînd îi dădu prin gînd să rupă orice relații cu toți ungurii și să nu vorbească decît românește. Și fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungurește hîrtiile oficiale, îl cuprinse scîrba de slujba ce o făcea.

Totuși pe Roza Lang n-o uita și chiar se gîndea cum ar putea-o așeza și pe ea în cadrul vieții lui noi, fără a-și încurca năzuințele. Îi era rușine însă cînd își amintea că i-a declarat dragoste în ungurește și că întîia lui iubire pătimașă e o unguroaică. Se consola doar zicîndu-și că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e și Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în fața amorului lor, știut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul național... Deoarece trecuseră cîteva săptămîni de cînd se despărțise de ea, acuma n-o mai dorea cu atîta înverșu-

nare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebunește. De aceea hotărî că iubirea aceasta nu e în contrazicere de loc cu planurile lui și că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniștit, făcu legămînt că o va învăța și pe ea romînește.

Acuma, după ce credea că și-a tras o nouă linie călăuzitoare în viață, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălțime foarte mare și-l considera mai puțin ca pe un bușteau de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească de loc ungurește și care nu-l mai scotea din „șovinist" și „agitator".

Avea remușcări că n-a căutat pînă acuma să cunoască măcar din cărți Romînia, țara spre care se îndreaptă azi toate gîndurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-și poate procura nici cel puțin cîteva vederi din „paradisul romînesc", cum o botezase dînsul într-o discuție cu notarul. Găsea criminali pe toți dascălii romîni care nu sînt în stare să înfrunte opreliștile guvernului unguresc și să învețe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase și chiar stătuse ani de zile în Romînia, Titu îl zgîndărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea știe bine nici pe hartă cum e țara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i țărani storși de sărăcie alături de boieri ce nu-și cunosc numărul moșiilor, sate mai mizerabile ca niște colonii de robi

alături de orașe otrăvite de lux și desfrîu, clăcași ce se zvîrcolesc în beznă, surtucari cărora li-e rușine să vorbească romînește și se fălesc sporovăind franțuzește, ciocoi-spilcuiți care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege...

– Dumneata vezi Romînia cu ochi ungurești, zicea totdeauna Titu, încercînd să-i oprească ocările.

– Așa crezi ?... Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ți aduci aminte de mine și vei recunoaște că n-am exagerat... Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteți închipui ce înseamnă Romînia. Eu să am puterea în mînă, v-aș aduna pe toți și v-aș trimite pe socoteala statului să stați măcar un an în paradisul dumitale. Sînt sigur că v-aș vindeca de iredentism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră !

– Asta-i culmea ! sări Titu.

– Nu vor să audă, domnule, și cei mai mulți chiar vă urăsc, fiindcă i-ați plictisit cu martirii dumneavoastră !... De altfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Cînd îi zici dumneata „frate“, el îți zice „boanghină“ !

Firește, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci își închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întîmplare și cîte un cuvînt mai bun, Titu se mîndrea ca și cînd lauda l-ar fi privit direct pe dînsul.

Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită. îndreptată tocmai împotriva celor săraci și năpăstuiți. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului

care, în urma cîtorva neglijențe, îl pofti să facă mai puțină politică și mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-și caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paști, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor, explicîndu-i că, din pricina tărăgăneliilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrîn și conștiincios. Titu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, și seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Cînd află aceasta, Friedman se roși de mînie și-i declară, de-abia stăpînindu-se :

— Dumneata vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare... Așa nu mai merge, regret... Trebuie să ne despărțim !

— Conștiința mea e curată, în orice caz ! răspunse Titu cu o demnitate însoțită de un zîmbet modest.

În aceeași seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci și cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joi și avînd treburi în Armadia, îl duse și pe Titu pînă la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

5

Macedon Cercetașu, îndată ce ieși din biserică, aduse învățătorului Herdelea știrea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu și că chiar i-a chemat la dînsul acasă pentru după-amiazi să-i puie față-n față. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amări. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sînge rău ? Sau poate

astfel vrea să răsplătească flăcăului vreo infamie săvîrșită față de binefăcătorul său ?... Îi veni în minte imputarea lui Ion și acum înțelese de unde vine nerecunoștința lui : Belciug... „Va să zică popa l-a ademenit să mă trădeze... Iată pînă unde merge murdăria unui cărturar ! Se solidarizează cu un țăran împotriva mea..."

De altfel, de cînd îl oprise judecătorul înaintea liceului și mai ales de cînd s-a întîmplat obrăznicia lui Ion, învățătorul era aproape sigur că primejdia îl paște rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioșeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunțase Ghiță Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cît de puțin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deși licărirea aceasta era atît de vagă, că și lui i se părea himerică. Cînd însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia și a aflat de la Ghiță Pop că ancheta a trecut și a constatat imparțialitatea judecătorului, dîndu-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învățătorul a început să se aștepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-i spună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiției ; dar atîta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintîi, au fost ascultați Belciug, Ion și Simion Lungu... Cum nici unul dintr-înșii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dînsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să știe, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranța. Mai voia să creadă că pînă în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl ațița, iar

frica îl oprea. Închidea ochii și căuta să amîne cel puțin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu sosește niciodată prea tîrziu... Și așa, în loc să cerceteze la obîrșie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei, iscodind mereu pe Ghiță Pop de la care știa că nu poate culege nimic sigur.

Umblînd zadarnic pe la Ghiță Pop, într-o după-amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidovița îl strigă pe fereastră să-i dea o citație sosită de vreo trei zile și pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. „S-a spart buba!" își zise dînsul, încredințat că citația e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzînd că e vorba de o nouă complicație. Era pîrît să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistrița de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de cîte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-și mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat rețineri pentru alte avansuri și încurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct de la percepție. El zisese că, precum au stat fără salon atîția ani de zile, ar mai putea sta pînă se vor mai ușura puțin. Dar fetele atîta l-au cicălit încît a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate și că e nevoie de o odaie mai drăguță unde să poată primi pe viitorii pețitori... Vreo doi ani de zile a și plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămînă iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei și se ducea chiar ea să pună banii la poștă. De cînd a intervenit însă bobota măritișului, Laura nu s-a mai interesat,

iar bătrînul, avînd destule alte cheltuieli urgente, și-a zis că jidanul poate să mai aștepte și a ascuns somațiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai amenințătoare, ca să nu le vadă fetele și să-și aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, își găsi scuza că nu poate plăti o sumă așa de mare, și că va aranja lucrurile după nunta Laurei, cînd va mai scăpa de greutăți... Acuma iată că firma a pierdut răbdarea și-i cere să achite imediat atît ratele din urmă, cît și pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

– Trei sute de coroane ! murmură Herdelea cu un surîs desperat. Și tocmai azi, în preajma nunții !

Pînă acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Va să zică trebuie să se silească mai ales să cîștige timp pînă după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile... Întîi și întîi n-are să arate acasă citația și nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacrimile, blestemele și spaima familiei. Toate are să le descurce el liniștit, fără zvîcniri zgomotoase. Din nefericire termenul judecății e înainte de Paște. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti și nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Polița tot nu cunoaște amînări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată și reluînd ratele... Pînă atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei și se mai simplifică lucrurile...

Intră acasă vesel, ca și cînd ar fi cîștigat la loterie. Deși citația îl ardea în buzunar, luă pe dăscăliță de

mijloc, o învîrti de cîteva ori tinerește și o pupă țocăind pe amîndoi obrajii, stîrnind risul fetelor și indignarea doamnei Herdelea care, smulgîndu-se din brațele lui, îl ocărî :

— Ho, nebunule !... Nu ți-i rușine, om bătrîn și fără minte, măcar de copiii ăștia care te văd și te judecă !

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecății, pe înserate, tocmai cînd se așteptau mai puțin și chiar vorbeau de cît se jertfește bietul băiat într-o slujbă ingrată pentru ambițiile unui poet, iată că se deschide ușa și apare însuși Titu, zîmbitor, aducînd și poșta din Jidovița împreună cu o circulară prin care Herdelea era înștiințat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie și că, pînă la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i țină locul. „Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile !" se gîndi Herdelea posomorît.

Titu ponegri din răsputeri pe „jidanul din Gargalău" care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea romînilor din comună și se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul acela de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscălița și fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimțitor. Învățătorul înțelegea însă numai atîta, că tînărul a fost concediat și a rămas iar fără pîine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunțit de necazuri, tocmai acum cînd grijile au început să-l copleșească mai rău. Mai dureroasă era totuși știrea despre retragerea bătrînului Cernatony, căci ridica la orizont amenințarea întregii lui cariere dăscă-

leşti. Cernatony a fost om de suflet şi a trecut multe cu vederea ; Horvat, urmaşul lui, însă e un ungur furios care şi pînă acuma a încercat să-i facă zile fripte, veşnic nemulţumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungureşte.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca nişte stafii mînioase, îl împresurau şi-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalţi parcă îi mărea suferinţa. Cumplit e să-ţi porţi singur crucea, fără măcar să te poţi mîngîia împărţind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sînt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic... Poate niciodată povara vieţii n-a simţit-o mai apăsătoare şi viitorul mai întunecat...

Dimineaţa porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puţin ce se urzeşte împotriva lui. Titu îl însoţi pînă în Jidovi̦a, unde se opri să zică bună ziua cunoscuţilor şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dîndu-i întîlnire la prînz la berăria Rahova. Învăţătorul se învîrti prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someşană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie naşul Laurei şi cu care mai vorbiră despre amănuntele nunţii. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang şi astfel sosi curînd şi el în Armadia ; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreţici Dragu şi fu primit foarte rece, deoarece domnişoara era acum în vorbă serioasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin tîrguşor, supărat din pricina Lucreţici, iar spre amiazi, nemaiavînd ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorît. Tînărul începu să-i bată capul cu păţaniile lui din Gargalău şi să-i declame patetic

despre menirea lui, despre planurile lui și despre revelația ce a avut-o în fața primejdiei ungurești. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzînd că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă :

– Tu parcă trăiești în altă lume, dragul tatii !... Tu alergi după visuri și nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare !

Titu rămase o clipă cu gura căscată și, nesimțind amărăciunea din vorbele bătrînului, urmă cu un gest larg, măreț :

– Dumneata niciodată n-ai înțeles avînturile generoase !

Și în gînd mai adăogă : „Nu degeaba sînt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat... Cam au ei dreptate, cum se vede !"

– Dar nici tu n-ai înțeles greutățile noastre, cu toate că acum ești om în toată firea și ar trebui să fii cît de cît sprijinul meu și al familiei, zise Herdelea cu aceeași dojană în glas.

– Ce înseamnă grijile noastre mărunte față de nevoile cele mari ale neamului ! strigă Titu cu gura plină. Nu e romîn, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obștești !

Învățătorul zîmbi trist și, în vreme ce tînărul își dezvolta ideile naționale, se gîndi că tot așa a fost odinioară și dînsul, demult, pînă ce n-a știut ce sînt sarcinile vieții, pînă ce nu a dat piept cu lumea. Deșteptarea a fost crîncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea și în locul lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mîine. Și, vorbind parcă cu

sine însuși sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol :

– Ce bine ar fi dacă viața s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri !

În berărie era puțină lume. Doar cîțiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la liceu, și vreo doi funcționari de la Banca Someșană. Toți întrebară pe Herdelea cînd e nunta domnișoarei Laura și nu-l scoteau din „socrule" și din felicitări zgomotoase. „Atîta mulțumire aș fi avut și eu, și acuma iat-o înecată într-un potop de nenorociri ! se gîndea învățătorul căutînd să răspundă cît mai vesel. Se vede că așa mi-a fost mie scris, să nu am în viață nici o bucurie deplină !"

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărășit de un avocat ungur din Bistrița, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara și, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurînd :

– Chelner, plata !

– Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde ! zise Titu surprins că tatăl său vrea să plece tocmai cînd începe să vie lume mai bună.

Judecătorul își roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea și avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deși numai cu coada ochiului. Pe urmă se așeză la o masă aproape, tocmai în fața învățătorului, continuînd a se întreține cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simțea că privirea judecătorului îl sfredelește. Nemaiputînd-o suferi, își luă inima în dinți și se uită drept în ochii vrăjmași,

plecînd apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeași căutătură rece.

Și pe cînd dînsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă... Vorbele lui răsunau în urechile bătrînului ca un bîzîit obositor.

Peste cîteva minute judecătorul puse ușor mîna pe brațul avocatului, ca să-l întrerupă, și apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale dar pe atît mai pătrunzătoare :

– Știi că știu tot, domnule Herdelea ! Tot ! Absolut tot !

– Cum ? întrebă învățătorul năucit de spaimă.

– Ia, te rog, nu te mai preface ! Din capul locului am bănuit că numai opera dumitale poate să fie... Ei, acuma știu că nu m-am înșelat în bănuiala mea... Firește, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd dumneata mă calomniai la minister și umblai să-mi zdrobești cariera. A, desigur, nu face nimic... Dar nu înțeleg de ce ai fost laș și m-ai mințit cînd te-am întrebat deunăzi ? Atîta curaj puteai să ai și dumneata !

– Domnule judecător, trebuie să știți... vă rog... O explicație sinceră, negreșit că va... Căci nu se poate astfel să... Vă rog foarte mult ! bîlbîi Herdelea foarte umil gîndindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului și să-i ceară iertare ; dar limba de-abia i se mai mișca de frică și sub asprimea privirii în care simțea un clocot de ură.

– Lasă, lasă, nu te mai osteni ! Explicațiile ai să le dai tribunalului... Sper că nu te aștepți să fii cruțat,

cum nici dumneata nu m-ai cruțat pe mine ! Sper ! zise judecătorul cu un rîs ciudat și punînd iar mîna pe brațul avocatului ca să-și urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului și se rușină văzînd umilința și groaza tatălui său.

– Ce-i, ce s-a întîmplat ? întrebă de mai multe ori, trăgîndu-l de mînecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrînul rămăsese cu ochii țintă la judecător, așteptînd parcă să-i mai întîlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea și teama, și să-l îmblînzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca și cînd pentru dînsul nici n-ar mai exista un Herdelea... În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul și-i spuse grăbit, negustorește :

– A, domnul Herdelea !... Nici nu te văzusem... Avem ceva de vorbit împreună... De ce n-ai venit azi la proces ?

Învățătorul își croi în minte un răspuns, dar, pînă să deschidă el gura, avocatul își reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simți o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încît i se păru că e apucat într-un vîrtej amețitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase și nerăbdătoare, „ce este, ce este ?" și în același timp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din cînd în cînd de glasul judecătorului, atît de cunoscut și atît de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfățișare desperată și cu niște ochi arși de întrebarea : „Ce

vreți cu mine ? Ce vreți ? Ce vreți ?“ Vîrtejul însă vuia neîncetat în creierii lui.

Într-un tîrziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru și lumea parcă reintra în făgașul ei obișnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mîncări și băuturi, băteau fîșii largi de lumină albă primăvăratecă, înseninîndu-i sufletul. Acuma toate meselc erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crîmpeie de convorbiri, rîsete zgomotoase, strigăte flămînde și zăngăniri de farfurii și de tacîmuri... Și la masa lui, lîngă Titu, se așeză avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată și compătimitoare.

– Judecătorul e foarte supărat... Ai intrat în belea mare cu dînsul... Și e o fire ciinoasă care nu iartă !

Atît Herdelea, cît și Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce :

– Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule ?... Foarte rău ! Foarte rău ! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puține cheltuieli... Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet și că fug de o înțelegere cinstită, deși sentința o am în geantă, totuși îți propun să...

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitație – toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitație se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe prețul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învățătorul va iscăli o poliță nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces și de licitație.

— Ei, și ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilim ziua sechestrului pentru după Paști, joi, să faci și dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi și alte afaceri în Armadia, așa că te pot scuti de cheltuiala călătoriei mele... Termenul licitației îl vom fixa atunci... Așa! Aide, dă mîna! Ne-am înțeles, va să zică... Aș mai zăbovi, dar după-prînz, la cinci, am o licitație în Bistrița, de la care nu pot lipsi... Va să zică joi după Paști, pe la nouă dimineața... Din partea mea poți fi liniștit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înțeles ca mine... Ei, la revedere pe joi!... Dînsul e fiul dumitale? Îmi pare foarte bine!... La revedere!...

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreția avocatului, care, dacă voia, îl putea face de rușine tocmai în ajunul nunții Laurei, vînzîndu-i cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine așa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzînd descurajarea tatălui său și înțelegînd acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade... Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoști pe Lendvay? zise Herdelea, adăogînd apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestru, licitație... vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? strigă tînărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi rușine să mai zică ceva?... Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma, dacă nu pentru ele?... Ori crezi că-s așa de proaste să nu priceapă nici atîta? Mă mir că te mai gîndești la ele... Apoi parcă cine știe ce lucru mare-i un sechestru și o licitație de

formă ! Că doar ți-a spus, și de zece ori, că sînt numai de formă...

Mergînd spre casă cu Titu, învățătorul își mai ușură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plîngerea lui Ion și că desigur chiar Ion l-a pirît că i-a făcut-o.

– E o canalie și Ion, firește ! zise Titu din ce în ce mai însuflețit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decît că tatăl său e un martir al iubirii pentru țăranul romîn. Dar ce are a face, tată ! Trebuie să fii mîndru că suferi fiindcă ai apărat pe un romîn, chiar dacă romînul s-a întîmplat să fie un mișel... E o faptă superbă !

– Dar tu nu-ți închipui ce urmări grele poate să aibă ! gemu bătrînul puțin mai îmbărbătat, gîndindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie" și „tribunal".

– Cu cît vor fi mai grele, cu atît te vei ridica mai sus în stima tuturor ! zise tînărul invidios că nu este el în locul învățătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscălița și fetele, auzind de sechestru și de licitație, se așternură pe bocete și vaiete că rușinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle și să-i întoarcă spatele... Ca să arate cît sînt de convinse că așa are să fie, fetele nici nu mai continuară în ziua aceea lucrul la trusou, lăsînd în mașina de cusut un cearceaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi și dantele și cu monograma ei brodată frumos într-un colț. Titu se sili toată după-amiaza și toată seara să le explice că sînt proaste dacă nu vor sau nu pot să înțeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire și

Laura nu se liniști decît zicîndu-și că ea nu va mai fi aici să-i crape obrajii de rușine cînd vor veni cu toba să pîngărească salonașul în care și-a țesut ea visurile ei de fată... Firește că în asemenea atmosferă nici Herdelea și nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent și cu amenințările judecătorului, deși tînărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Avînd acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învățătorul se simți mai înviorat și mai ușurat. Pînă una alta însă trebuia să vadă mai de aproape de școală, căci se putea lesne întîmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur și mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la școală, ca să fie pregătit pentru orice împrejurare. Rîvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puțin gîndurile mohorîte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanțele Paștilor, se opri o caleașcă falnică în fața școlii. Era subinspectorul Horvat care înadins venise așa de tîrziu și pe neașteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetînd tot, ascultînd pe toți copiii, încurcîndu-i numai pe ungurește și strîmbîndu-se urît dacă nu-l înțelegeau... În sfîrșit iscăli jurnalul-program și spuse lui Herdelea, încruntat :

– Ar fi bine să te ocupi mai mult și mai serios... Îți recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm !

Trăsura plecă cu dînsul în goană, vrînd să inspecteze în aceeași zi și școlile din Jidovița și din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mînă, își făcu cruce cînd nu-l mai văzu și murmură amărît :

– O, bată-te mînia lui Dumnezeu, că acru mai ești !

Oftă, dădu drumul copiilor și porni spre casă cu capul în pămînt.

„Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă ! se gîndi dînsul abătut. Numai cinci ani... numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu ! Pe urmă ai dracului să fie toți inspectorii din lume... Din pensioara mea voi trăi și cu omenește cu baba, că pînă atunci poate să se așeze și copiii, dacă o vrea atotputernicul."

El, care-și bătea joc de dăscălița pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, cînd nevoile și neplăcerile se țineau de dînsul ca scaiul de oaie, își punea toată nădejdea în puterea cerească și-și întărea inima înălțîndu-și cugetul fierbinte și umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe cînd Herdelea povestea amănunțit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfățișare foarte fericită, răspîndind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învățătorului rămase trăsnită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuși surorilor lui și apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea și că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum și purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscălița, tremurînd de mînie și scăpărînd scîntei din ochi, se năpusti asupra lui :

– Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloșiile pe care le-ai făcut învățătorului, mai îndrăznești să ne treci pragul !

Ion însă nu se sfii de loc și zise liniștit și supus, dar cu aceeași față mulțumită :

– Amu iertați-mă !... Zău, doamnă, iertați-mă !...

– Apoi da, acuma să te iertăm după ce ți-ai bătut joc de noi cum ți-a plăcut ! strigă doamna Herdelea. Cît te-am ajutat noi și te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulțumire te-ai dus și ne-ai vîndut ca Iuda !

– Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăși mai cald. A trecut... Toate au trecut... Cîte-am pățit și-am pătimit eu, numai Dumnezeu le știe... Am greșit, văd bine, dar...

– Greșeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniță și să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani ! îl întrerupse învățătorul care, mai moale ca toți, se și îmblînzise puțin.

– Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat... Nu-ți fie frică, domnule învățător ! Am să stau eu în temniță oricît, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească nici un fir de păr ! Credeți-mă și pe mine astă dată !... Că azi sînt și cu fericit, domnule învățător ! Amu am pămînt, am de toate... Amu numai sănătate să-mi dea domnul !

– Să-ți fie de bine ! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-și că învoiala dintre Ion și Vasile s-a făcut în urma intervenției lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rînd spre fiecare din casă parc-ar fi cerut ajutor, dar toți tăceau întunecați. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă :

– Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învățător și doamnă !... Am venit să vă spun că nu mă mișc

de-aici pînă nu-mi fugăduiți că mă cununați dumneavoastră !

Toată familia protestă într-un singur glas, deși toți fură mișcați de rugămintea ticălosului. Titu, care pînă atunci se făcuse că citește spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puțin nasul, se uită la dînsul și se mîră cît era de schimbat la față. Părea mai smead și mai hotărît. Pielea i se lipea și lucea pe umerii obrajilor, iar în ochi avea o lumină mîndră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că nășitul înseamnă cheltuială mare, că tocmai și el are sarcini multe cu nunta domnișoarei, că de ce nu-l cunună popa... Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decît să se gîndească la alți nași, îl încredință că nu trebuie să cheltuiască nici un ban și în sfîrșit stărui atît de mult și atît de călduros încît învățătorul fu nevoit să primească :

– Bine, Ioane, bine... S-o facem și pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine și de puțină recunoștință am avut parte... Dar poate de aci încolo să fim mai norocoși !

Ion, plecînd, sărută mîna, întîi domnului și-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dăscăliță să zică mai potolită :

– E mare ticălos, dar cel puțin are inimă bună, săracul !

6

Titu iar păștea ca odinioară : umbla după Roza și n-o putea întîlni. Doar că azi parcă nu mai era atît de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoție stranie care-l

făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea. Dorea chiar s-o nemerească, de s-ar putea, într-o clipă cînd să fie și Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidovița și bătu la ușa în fața căreia îi tremurase inima de fericire de atîtea ori. Găsi pe Roza singură, plîngînd, într-un halat murdar de stambă, cu părul vîlvoi. „Asta să fie femeia pe care am iubit-o cu atîta patimă acum abia două luni ?" se gîndi dînsul, sărutîndu-i mîna foarte jenat.

Stătu încurcat cîteva clipe, iar femeia plînse mai cu foc, parcă, revărsîndu-și durerea în fața lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decît o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, și-și zicea într-una uluit : „Și ce frumoasă mi se părea atunci !"

Apoi doamna Lang îi spuse printre șiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită ființă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas și pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin și, ducîndu-se la școală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineața de la un chef din Armadia. A trimis după el și l-a așteptat aproape un ceas pînă ce l-a deșteptat ea și l-a momit să se îmbrace și să plece la datorie. Dar cum l-a văzut, subinspectorul l-a și mirosit că-i beat și nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunîndu-i să se considere suspendat și să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învățămînt.

– Ce-o să ne facem acuma ! urlă Roza frîngîndu-şi mîinile. Unde să ne ducem ? Şi bietul Lang... bietul Lang ! Dumneata ştii ce suflet nobil are şi cît e de bun !... N-a zis nimic, nu s-a plins nimănui, dar eu văd cum suferă... O, doamne, doamne ! Spune dumneata dacă asta e dreptate !

Îi zicea „dumneata" şi Titu simţea că aşa se cuvenea şi parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Îi spuse cîteva cuvinte banale de încurajare şi vorbind se gîndea : „A murit o femeie !... s-a stins o iubire în sufletul meu... Sau poate că nici n-a fost iubire ? De-ar fi fost adevărată, moartea ei m-ar durea... Nu, nu, n-a fost iubire... Un foc de paie... N-am iubit-o şi nu m-a iubit, şi cu toate acestea ne-am strîns în braţe, ne-am jurat credinţă, ne-am mînţit... Ridicol ! Ridicol ! Ridicol !"

Îi venea chiar să-i trîntească şi ei cuvîntul acesta, drept mîngîiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situaţia care i se părea mai mult plicticoasă decît tristă. Lang era beat şi zîmbea ca un filozof care a găsit taina fericirii :

– Ai auzit ce mi-a făcut măgarul ?... Ha, ha, şi crede el că m-a turtit pe mine !... El, pe mine !... Ce idiot !... Bah, un hoţ, o canalie, un mizerabil... gata ! Nu-i pot face onoarea nici să-l înjur !... Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu ? Aide, dă-ne un păhărel !... Vivat, Titule ! Trăiască victimele, jos călăii !

Cînd spuse Titu acasă ce-a păţit Lang, doamna Herdelea zise cu dispreţ :

– El ca el, vai de zilele lui... Dar ea-i o blestemată fără pereche... Dacă a fost ea în stare să se țină pînă și cu practicantul notarului... Ți-e și scîrbă !

Titu se roși ca și cînd i-ar fi șfichiuit obrajii cu un bici de foc : „Va să zică în vreme ce eu o purtam în suflet și în visuri, ea..."

7

În ziua cînd veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele și doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilință, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte privitoare la nunta Laurei și să ia de la tipografie invitațiile tipărite pe hîrtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, de altfel, isprăvi toată afacerea în cîteva minute, încît Titu se prăpădi de rîs seara, cînd femeile se înapoiară din Armadia frînte de oboseală.

Înfrigurarea nunții stăpînea de-acuma toată casa... Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăși Laura și o făcuse o minunăție. Încercînd-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap pînă în clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admirație, atît era Laura de frumoasă într-însa... Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile și hainele împrăștiate pe toate mobilele și prin toate colțurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea și trase la hotel în Armadia, dar stînd de dimineața pînă seara în Pripas, neclintit pe lîngă Laura. Amîndoi erau foarte mișcați și vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază

de ceremoniile care le vor da dreptul să nu-şi mai ascundă iubirea în faţa nimănui.

Laura slăbise puţin, dar aşa îi şedea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veşnic umezi şi strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-au părăsit-o şi se simţea mulţumită văzînd pe Pintea alături de ea. Îi tremura inima ca sub o mîngîiere blîndă. „Mi-e drag ! se gîndea dînsa înduioşată. Sărăcuţul ! Şi cum nu-l puteam suferi odinioară ! Mare neroadă am fost !"

Ghighi, băgînd de seamă că-i face plăcere, îi repeta într-una că o invidiază.

– Spui adevărat, Ghighiţă ?... Crezi tu că voi fi fericită ?

– O, cît aş vrea să fiu în locul tău ! mîntea Ghighi care, în sufletul ei, nu înţelegea cum poate să ia o fată frumoasă şi rară ca Laura pe un omuleţ care nu ştie nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant şi aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărţea cu el, după ce muşca din fiecare cu guriţa ei, încît îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăţi.

În ajunul nunţii însă George veni cu nişte daruri care îi uimiră pe toţi : un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca nişte vîrfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, şi un colan de platină cu o cruciuliţă de aur avînd la fiecare capăt cîte-o steluţă de smaragd.

– Pupă-l ! strigă învăţătorul văzînd bogăţiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea

ţintită locului, o luă de mînă şi îi făcu vint in braţele mirelui, îndemnînd-o cu însufleţire : Pupă-l, Laura, n-auzi ?... Pupă-l !

In dimineaţa cununiei sosiră părinţii lui George şi fraţii lui mai mici, Marcu şi Vasile. Ceilalţi, fiind împrăştiaţi prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toţi au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poşta din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amîndoi fraţii mirelui îndrăgiră pe Laura şi făcură curte Ghighiţei, încît ea îi găsea mult mai drăguţi ca pe George.

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mîna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea bătrînilor" un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. Tot atunci Titu dărui lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

– Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toţi se gîndesc numai la mireasă... Ei bine eu m-am gîndit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa ! vorbi dînsul mîngiind pe Laura.

Ghighi se porni pe plîns văzînd că numai ea n-are ce să le ofere, pînă ce noul ei curtezan şi cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preţ şi anume cîte o sărutare miresei şi mirelui, sau dacă i-e ruşine, poate să le dea pe amîndouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui.

În Jidoviţa, notarul Stoessel primi pe distinşii nuntaşi cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfîrşit îşi îngădui să ţie şi un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cinstea să îm-

preune cu articole de lege două inimi atît de tinere şi pline de speranţe.

Cununia fiind într-o duminecă, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau lăudînd frumuseţea şi gingăşia Laurei, dar şi înfăţişarea simpatică a lui George. Rochia miresei stîrni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mişcate păreau Elvira Filipoiu şi Lenica Spătaru, ele fiind şi domnişoare de onoare.

Şase preoţi, între ei şi Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe şi armadienii neînţelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrîn, le binecuvîntară legătura, iar corul studenţilor cîntă parcă mai mişcător ca întotdeauna. Cînd protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica ; mireasa însă rosti un „da" atît de mititel şi de timid, parcă i-ar fi fost ruşine să n-o audă lumea. În clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpîni şi izbucni într-un hohot de plîns, ceea ce înduioşă pe toţi şi făcu chiar pe Laura să lăcrimeze puţin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plîngă puţintel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric şi unde se adună toată domnimea din Armadia şi împrejurimi. Mireasa zăbovi puţin pînă se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, şi o pălărioară foarte drăgălaşă, căci era hotărît ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriţi să plece spre parohia lui George,

dar cu un înconjur care să dureze cel puțin o săptămînă, săptămîna de miere... Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roși pînă-n virful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneți îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mîncările și băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistrița le sporea amîndurora emoția.

Apoi George șopti ceva Laurei și amîndoi se ridicară. Lăutarii intonară un marș nupțial care-i petrecu pînă jos în stradă unde îi aștepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistrița, iar de-acolo să-și continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrățișă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc în lacrimi. Fiindcă Ghighi plînsese cîte puțin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără bocete, deși tremura de durere. Despărțirile ținură vreun sfert de ceas, urmînd la rînd Herdelea și Titu, apoi familia Pintea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinții și frații lui... Și tot timpul țiganii cîntau marșul nupțial, pe cînd sus, în ferestre, invitații priveau curioși și mișcați, iar jos, în stradă, o mulțime de lume căsca gura și asculta muzica.

În sfîrșit mirii se suiră în trăsură și vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fîlfîiră în vînt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

– Drum bun !... Să ne scrieți !... De pretutindeni !... Negreșit !... Adio !...

Trăsura se depărtă și se micșoră repede. Într-însa o batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe urmă șoseaua înghiți și trăsura și batista... Rudele

se întoarseră la mosafiri... Începură toasturile, urmară glumele și veselia pînă ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademeni tineretul... Mîndru și înduioșat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unii, zîmbind cu alții, căutînd să vadă pe toți mulțumiți. El era azi omul cel mai fericit de pe pămînt. Ziua de mîine cine știe ce-o mai aduce. Grijile și necazurile sînt veșnice, pe cînd fericirea e atît de nestatornică...

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriți alerga grăbită, trecu iute prin Jidovița și se îndreptă spre Pripas. Laura ședea buimăcită, cu ochii drept înainte neîndrăznind să se uite la „bărbatul" ei. Inima i se topea într-o tristețe nelămurită. Vedea cum rămîn în urmă rîpile, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereții ei, care i-au fost atît de dragi și pe care îi părăsește acuma poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna și parcă-i zicea adio, mut și totuși înțelegător... George i se părea mai străin ca oricînd și se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină și necunoscută, lăsînd aici lumea care o iubea și pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoșată : „Cine-i străinul acesta ?"

În Pripas opri trăsura în fața casei părintești. Coborî și făcu cîțiva pași în ogradă, privind însetată pereții albi cu ferestrele speriate și coperișul cîrpit ici-colo cu șindrilă nouă, ca și cînd ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Cîinele casei se gudură la picioarele ei și-i linse vîrful pantofilor, parcă ar fi simțit că pleacă departe aceea care nu uita

niciodată să-i arunce de mîncare. Laura îl mîngîie ca pe un prieten și șopti cu genele umede :

– Adio, Hector, adio... Acuma plec...

Apoi trăsura porni înainte. Peste cîteva clipe casa nu se mai vedea. În porți țăranii cunoscuți se uitau mirați după domnișoara care se duce cine știe unde, scoteau pălăria și rosteau urări pe care ea nu le auzea...

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuța, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăștiat între dealuri, ascuns sub o pînză străvezie de fum albăstrui. Apoi își îndreptă privirile numai înainte... Șoseaua albă, șerpuitoare, se zvîrcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi și sufletul ei atît de încărcat încît îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereții... Atunci însă simți cum îi cuprinde mijlocul un braț ocrotitor și atingerea aceasta i se păru blîndă ca o alinare și ca o tovărășie în singurătatea ce o înconjura. Întoarse fața spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înflori un zîmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujorați.

– Te iubesc ! murmură bărbatul, strîngîndu-i mai puternic mijlocul.

Cuvîntul răscoli adînc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dîndu-și seama acuma că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atît de dragă și poate mai bună decît aceea care a rămas în urmă. Și buzele ei răspunseră încrezătoare :

– Te iubesc !

Din clipa cînd Vasile Baciu, în fața peţitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beţie de fericire şi de încredere. Era atît de plin de sine însuşi încît se gîndea numai la pămînturile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petec de pădure, şi habar nu mai avea nici de Vasile şi mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ţinut de zestre... Doar cînd îi pomenea numele cineva, îşi aducea aminte că şi ea mai este pe lume, şi se încrunta uşor.

În schimb Ana nu se gîndea decît la dînsul. Uitate erau ruşinea şi bătăile şi suferinţele. Ea nu ştia nici de planuri, nici de vicleşuguri... Sufletul ei dornic de iubire aştepta împlinirea visului ca o mîntuire şi gura ei şoptea numele lui cu aceeaşi nerăbdare plăcută ca şi în nopţile bune de odinioară.

Nunta ţinu trei zile, după obicei... Sîmbătă porni tot alaiul, în căruţe, la notar, în Jidoviţa. În frunte călăreţii pocneau mereu din pistoale, pe cînd în căruţa întîi lăutarii îşi frîngeau degetele cîntînd şi totuşi nu se auzea decît grohăitul gordunei. Apoi venea o căruţă cu mirii şi cu druştele. apoi o brişcă cu naşii avînd pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruţă cu părinţii mirilor şi cîteva feţe mai spălate, în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi şi fete ce chiuiau şi se zbenguiau.

De-abia acum înţelese Ion că împreună cu pămîntul trebuie să primească şi pe Ana şi că, fără ea, n-ar fi dobîndit niciodată averea. Nu mai schimbase cu ea nici

o vorbă de cîteva luni. I se părea o străină și nu-i venea să creadă că în pîntecele ei se plămădește o ființă din sîngele lui... O privea și se mira c-a putut el săruta și îmbrățișa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduți în cap de plîns, cu obrajii gălbejiți, cu pete cenușii, și care, împopoțonată cum era astăzi, părea și mai urîtă. În aceeași vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana și-o alesese drușcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaș. Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roșii, umede și pline, cu ochii albaștri și limpezi ca cerul de vară și avea în toată înfățișarea o veselie sănătoasă pe care se silea și nu izbutea s-o ascundă. Ion își aduse aminte cum a strîns-o în brațe astă-toamnă și mai înainte, cît i-a fost de dragă și cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era rușine că acuma se însoară cu alta și de rușine îl bufnea un rîs prostesc și nu-și putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe față o zăpăcea și o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită și aproape înfricoșată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna cînd se mărita vreo fată din sat, deoarece își zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru și le citi pe ungurește cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pîntecele miresei, zîmbi și zise neoficial :

– Văd că v-ați grăbit... Nu face nimic, să fie cu noroc !

Ion rîse cu poftă, ca și ceilalți bărbați, dar îndată își luă seama și, părîndu-i-se că notarul a vrut să-și bată

joc de urîțenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pămînt, stăpînindu-se anevoie să nu izbucnească într-un rîs zburdalnic. Coborînd din cancelarie și pe cînd în curte trosneau pistoalele, Ion se gîndi deodată : „Adică ce ar fi oare dacă aș lua pe Florica și am fugi amîndoi în lume, să scap de urîțenia asta ?"

Dar tot atît de repede îi veniră în minte pămînturile și adăogă în sine cu dispreț : „Și să rămîn tot calic... pentru o muiere !... Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin ?"

Belciug, nădăjduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deși faptul că cununau soții Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că și popa s-a uitat batjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospățul era la socrul cel mic. Cîteva vedre de rachiu îndulcit răscoliră curînd veselia oaspeților. Urările și chiuiturile se încrucișau și se ciocneau în aerul îngroșat de mirosuri grele. Vasile Baciu se îmbătă cel dintîi, încîntat că i s-a împlinit planul, strigînd într-una ginerelui său cu un glas ciudat și trăgînd șiret cu ochiul :

– Lasă că-ți dau eu ție pămînt... N-ai grijă... Îți dau, îți dau !...

Starostele nunții, Macedon Cercetașu, vorbea numai în versuri, cum șade bine unui staroste isteț, amestecînd însă în toate neprețuitele lui comenzi militărești... În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii își alungau oboseala cu rachiu... Bucătăreasa mare, mama Floricăi, suflecată pînă-n genunchi și cu un linguroi

uriaș în mînă, umbla printre mesele încărcate, lăudîndu-și mîncările și chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mîndră că era soacră mare, se îmbătase tun. Nașii veniră la ospăț împreună cu Titu și Ghighi, și vorbiră mult despre Laura cu fruntașii ce-i înconjurau, ciocnind totuși în sănătatea mirilor și spunînd tuturor că tinerii sînt foarte potriviți și o să trăiască bine.

Pe la miezul nopții urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi ținu locul drușca întîi, adică Florica. Mirele o învîrti de cîteva ori voinicește și apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hîrtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toți oaspeții, pe rînd, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima și punga... În vremea aceasta Ana ședea pe laviță, rușinată că n-a putut juca ea, geloasă puțin că Ion ar fi strîns pe Florica mai tare ca ceilalți și totuși mulțumită, plutind parcă într-un nour de fericire atît de mare că se simțea răsplătită pentru toate suferințele.

Cînd se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o someșană piperată, în care se amestecară bătrînii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica și în vălmășagul asurzitor se pomeniră curînd aproape de ușă, unde era mai întunerec. Nu deschisese gura nici unul din ei ; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi ; el însă fierbea și-și încleștase degetele în șoldurile ei pline, uitînd de tot pe Ana, închipuindu-și că Florica e mireasa lui... Deodată apoi îi șopti răgușit, cu ochii înflăcărați :

– Numai tu mi-ești dragă în lume, Florică, auzi tu ?... Auzi ?

O strînse năvalnic la piept, crîșnind din dinți încît fata se spăimîntă și se uită rușinată împrejur.

În aceeași clipă Ana tresări ca mușcată de viperă. Simți că nădejdile ei de fericire se risipesc și că ea se prăvale iar furtunos în aceeași viață nenorocită. Se porni deodată pe plîns amar care să-i alunge presimțirile nemiloase... Cine ia însă în seamă lacrimile unei mirese ?... Ion, așezîndu-se mai tîrziu lîngă ea, îi zise nepăsător :

– Amu ce te mai bocești ? Că doar nu mergi la spînzurătoare...

– Norocul meu, norocul meu ! murmură Ana mai îndurerată.

– Oare cît s-o fi strîns ? întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plînsul ei, uitîndu-se lacom la farfuria cu bani pe care nașul îi număra a doua oară, ca să nu se întîmple vreo greșeală.

Ziua a treia ospățul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atîta amar de vite și galițe că de-abia încăpeau în ograda Glanetașului.

Vasile Baciu era vesel ca și cînd ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita batjocoritor la Ion, care se umfla în pene simțindu-se biruitor, și-și zicea mereu mai mulțumit : „Stai, melenașule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baciu !“

CUPRINSUL

GLASUL PĂMÎNTULUI

Prefață . . . . . *III*

Tabel cronologic . . . . . *XIII*

I Începutul 5

II Zvîrcolirea 49

III Iubirea 92

IV Noaptea 141

V Ruşinea 209

VI Nunta 259

Redactor responsabil : AURELIA BÎRLA
Tehnoredactor : VASILE TEODORESCU

Dat la cules 05.11.1962. Bun de tipar 05.01.1963. Apărut 1963. Tiraj 80.145 ex. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 14,25. Coli tipar 11,25. Planşe tieldruck 1. A. nr. 0194/1961. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 21.156, la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1. București — R. P. R.

DRAGI CITITORI,

„Biblioteca pentru toți" își alcătuiește în deceniul de față un plan de apariții de 1.000 de numere. Pentru ca acest plan să reflecte dorințele dvs., vă rugăm să ne scrieți:

— ce cărți ați vrea să găsiți în această serie?

— în viața oțelarului de colecția noastră v-ar plăcea mai mult?

— ne puteți da și alte date mai interesante care dintre ele au fost mai prețuite și de ce?

— dacă tabelul cronologic vă ajută în sistematizarea datelor despre scriitorul respectiv?

— precum și orice alte propuneri pentru îmbunătățirea colecției noastre.

Scrieți-le pe adresa:

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Redacția „Biblioteca pentru toți"

Strada Doamnei nr. 29

Telefon 50 Bucureşti — Bucureşti